

ZÁKLADNÍ KURS GRAMATIKY HOVOROVÉ ČINŠTINY

POZNÁMKA O GRAMATICKÉ TERMINOLOGII V ÚSHČ, HČP A V UČEBNÍM SLOVNÍKU

Čínština jako izolující jazyk (slabiky jsou zde zároveň i nejmenšími významovými jednotkami jazyka; v češtině mluvit o slabice jako významové jednotce nemá smysl) má velmi odlišnou strukturu než flektující čeština se skloňováním jmen a časováním sloves. Čínština také velmi odlišně funkčně využívá prozodických kvalit (zejména délky slabik a melodického pohybu hlasivkového tónu, přesněji pohybu F_0). V obou jazycích však přesto můžeme mluvit o určitých lexikálních jednotkách obdobných vlastností, které v rámci věty vstupují do určitých obdobných syntaktických vztahů. Tyto jednotky i vztahy mezi nimi jsou však právě jen obdobné a nelze je ztotožňovat. Při porovnávání různých jazyků je zde důležitá otázka gramatických termínů. Je možno jít zhruba dvoji cestou: buďto vytváříme pro každý ze srovnávaných jazyků zcela rozdílné termíny, nebo používáme stejné termíny, kterým však pro každý jazyk přisuzujeme modifikovaný (někdy i velmi rozdílný) význam. Nejčastěji však oba systémy kombinujeme.

Pro účely především praktické používáme spíše tradičních termínů (ani v tomto případě však nesmíme příslušné jevy srovnávaných jazyků ztotožňovat) a nové termíny razíme tam, kde těžko hledáme obdobu daného jevu v jazyce druhém. Jako příklad použití tradičních termínů české mluvnice zde chceme uvést několik příkladů, kdy jejich obsah a funkci definujeme pro čínštinu značně rozdílně:

- spona /šě/ „být“ je v čínštině „identifikační“ sloveso, jež spojuje dvě jména (podobně jako v češtině: „přítel je učitel“), nemůže však spojovat jméno a přídavné jméno (třeba podle českého vzoru: „učitel je přísný“);
- přídavné jméno na rozdíl od češtiny není jméno, ale „predikativ“ (vystupuje jako přísudek, tj. predikát, bez spony); pokud použijeme i pro čínštinu termínu „přídavné jméno“, spokojujeme se s upozorněním, že to není jméno (že je vhodnější říkat např. adjektivum, kde slovo „nomen“ (jméno) neříkáme);
- předložka v čínštině není svým původem jméno (srov. české „místo (někoho)“, „kolem (něčeho)“, ale sloveso, srov. např. slovo /cài/ které jako předložku (přesněji: předložkové sloveso) překládáme často českým „v“, v čínštině však toto slovo zcela běžně vystupuje i jako plnovýznamové sloveso „nacházet se (někde)“);
- čínské ekvivalenty českých určení místa a času, jako např. „zde, tam, dnes, nyní“ apod. nejsou v čínštině příslovci, ale jsou to jména místa a jména času; zde by bylo chybou podržet i pro čínštinu termín „příslovce“, neboť tato slova se od slov, která i v čínštině nazýváme příslovci (srov. /jě/ „take“, /t'ài/ „příliš“ apod.), svými gramatickými vlastnostmi ostře liší;

Ještě větší nebezpečí nedorozumění a chyb v terminologii je v oblasti skladby (syntaxe), neboť v čínštině je pro určování větných členů rozhodující především pevný pořádek slov ve větě. Tak např.:

- podmět (pokud ve větě nechybí, tj. nevyrozumívá se ze souvislosti) stojí vždy v čele věty a nemusí to být jen jméno označující osobu či věc, ale i místo: podmět, který je vyjádřen jménem místa, nazýváme tedy lokativním podmětem; podobně i předmět následující za

slovesem, je-li vyjádřen jménem místa, je označován jako lokativní předmět (nikoliv tedy jako příslovečné určení, poněvadž větné členy, které i v čínštině označujeme jako příslovečné určení, mají zcela jiné postavení než předmět)

Zpřesňování a případné postupné zavádění nových, méně obvyklých, ale přesnějších termínů pro různé gramatické jevy pak představuje proces zpřesňování gramatického výkladu v učebních pomůckách, jak jej můžeme pozorovat v ÚSHČ, HČP a konečně v Učebním slovníku (v tomto pořadí).

OBJASNĚNÍ POUŽITÍ FONETICKÉ TRANSKRIPCE ČÍNŠTINY A TRANSKRIPCE *PCHIN-JIN* V ÚSHČ A V UČEBNÍCI HČP

Oficiálním písmem v ČLR i po reformě čínského písma, která probíhala v padesátých a šedesátých letech, stále zůstává znakové písmo. Reforma čínského písma byla provedena ve dvou směrech: zjednodušení, tj. především zmenšení počtu tahů v určitém počtu zvlášť složitých znaků a zavedení tzv. *pchin-jinu*, tj. oficiálního přepisu čínských znaků latinkou.

V abecedě *pchin-jin* se některé grafémy vyslovují pro nás velmi nezvykle, např. j, q, x se vyslovují jako palatalizované (měkké) souhlásky „č, čʰ, š“, písmena b, d, g se vyslovují přibližně jako naše „p, t, k“, kdežto naopak písmena p, t, k se vyslovují se silným přídechem „pch, tch, kch“; dále slabičná koncovka -ong se vyslovuje -ung (-ng se zde ovšem vyslovuje jako -ng v anglickém slově „king“) apod. Proto se u nás v tisku čínské názvy a jména zpravidla převádějí z *pchin-jinu* do tzv. standardní české transkripce čínštiny, jež umožňuje českému čtenáři vyslovovat čínské názvy a jména alespoň přibližně tak, jak se skutečně vyslovují. Jiná možnost je např. používat transkripci *pchin-jin* a v závorce podle potřeby uvádět výslovnost podle standardní transkripce.

Podobné problémy s fonetickým přepisem čínských znaků se vyskytují i ve výuce čínštiny. Zkušenost učí, že při okamžitém zavedení transkripce *pchin-jin* začátečníci přes všechno vysvětlování a úsilí silně podléhají grafickému obrazu písmen *pchin-jinu* a mají tendenci vyslovovat je tak, jak jsou zvyklí je vyslovovat v rodném jazyce. Na druhé straně však ani používání standardní české transkripce nevyhovuje, protože přece jenom jde o transkripci značně nepřesnou. Pro ÚSHČ byla proto vypracována fonetická transkripce, jež vede studujícího od samého počátku k správným návykům výslovnosti, takže později (např. v HČP nebo v Učebním slovníku) může bez problémů přejít na abecedu *pchin-jin*. (Srovnání všech tří uvedených transkripcí čínštiny viz str. 32-34)

SEZNAM 22 DOPLŇKOVÝCH ODDÍLŮ YD

nahranych na kazetách Magnetofonového kursu

Tyto oddíly označené v Základním kursu gramatiky hovorové čínštiny malým kroužkem jen blíže osvětlují témata již probíraná v Základním kursu na jiném místě nebo osvětlují některá doplňující témata. Jsou to oddíly:

- YD 8° Aktualizace fonetickými prostředky
- YD 17° Postavení přístavku
- YD 47° Osobní zájmena jako přívlastek podstatných jmen, označujících příbuzenské vztahy
- YD 60° Preverbální jmenné členy uvedené slovesem existence /yǒu/
- YD 61° Jmenný větný člen předcházející slovesu existence /yǒu/, ve funkci určení místa
- YD 62° Číslovková vazba v přísudku
- YD 63° České spojky „zda“, „že“, uvádějící vedlejší větu předmětnou, v čínštině nevyjadřujeme

- YD 78° Sloveso /shì/ namísto slovesa existence /yǒu/
 YD 79° Otázková slova ve funkci zdůrazněné obecnosti
 YD 104° Kakuminální výslovnost slabik I.
 YD 116° Podstatná jména ve funkci členu zřetelově vymežovacího (substantiva trvalé příslušnosti)
 YD 117° Kakuminální výslovnost slabik II.
 YD 132° Určování času podle hodin
 YD 152° Atributivní slova
 YD 170° Vyjádření výrazů: hodina, minuta, vteřina
 YD 205° Vyjadřování českých číslovek násobných
 YD 224° Částice /le/ mezi základním slovesem a dvojslabičným směrovým modifikátorem
 YD 225° Vazby s /chúfēi... buren/ a /chúfēi... cáí/
 YD 244° Výrazy /zhèr/ (/zhèli/), /nàr/ (/nàli/) ve funkci záložek; YD249° Výraz /hǎo ji gè/
 YD 258° Slovo /duō/ (/duó/) jako tázací příslovce „jak?“
 YD 259° Objektová slovesa, možnosti vzájemného oddělení obou složek

SEZNAM 45 VĚT (VE ZNACÍCH)

náhodně vybraných z dokladů v §§ Základního kursu gramatiky hovorové čínštiny, přepsaných v rukopisných i tištěných (zjednodušených i nezjednodušených znacích) a v transkripci *pchin-jin* (bez prozodických značek). Ve zjednodušených variantách znaků jsou zde zjednodušovány nejenom znaky strukturně zjednodušené, ale i automaticky zkracované komponenty znaků (viz jejich seznam na str. 28-29)

§ 3,4 s. 80 (v. 1)

你也作工吗？
 你也作工吗？
 你也作工嗎？
 /ni ye zuo-gong ma?/

§ 20,2 s. 99 (v. 5)

五十多个人。
 五十多个人。
 五十多個人。
 /wushi duo ge ren/

§ 3,4 s. 80 (v. 2)

你是不是工人？
 你是不是工人？
 你是不是工人？
 /ni shi bu shi gongren/

§ 20,2 s. 99 (v. 6)

三十来个学生。
 三十来个学生。
 三十來個學生。
 /sanshi lai ge xuesheng/

§ 7,2 s. 83 (v. 3)

我做这个，你做那个。
 我做这个，你做那个。
 我做這個，你做那個。
 /wo zuo zhe ge, ni zuo na ge/

§ 21,2 s. 100 (v. 7)

他住在学校旁边。
 他住在学校旁边。
 他住在學校旁邊。
 /ta zhu zai xuexiao pangbian/

§ 13 s. 90 (v. 4)

你的书多不多？我的书很少。
 你的书多不多？我的书很少。
 你的書多不多？我的書很少。
 /nide shu duo bu duo? wode shu hen shao/

§ 21,4 s. 100 (v. 8)

桌子上的书是他的。
 桌子上的书是他的。
 桌子上的書是他的。
 /zhuozishang de shu shi tade/

§ 22,6 s. 102 (v. 9)

从书架上取下一本书来。

从书架上取下一本书来。

從書架上取下一本書來。

/cong shujiashang quxia yi ben shu lai/

§ 23,1 s. 103 (v. 10)

您去过北京吗？

您去过北京吗？

您去過北京嗎？

/ni quguo beijing ma?/

§ 26,1 s. 109 (v. 11)

他给了你钱没有？

他给了你钱没有？

他給了你錢沒有？

/ta geile ni qian meiyou?/

§ 28,2 s. 110 (v. 12)

那座城比这座大。

那座城比這座大。

那座城比這座大。

/nei zuo cheng bi zhei zuo da/

§ 28,3 s. 111 (v. 13)

这张桌子低，那张更低。

這張桌子低，那張更低。

這張桌子低，那張更低。

/zhei zhang zhuozi di, nei zhang geng di/

§ 28,4 s. 112 (v. 14)

这座城不如那座大。

這座城不如那座大。

這座城不如那座大。

/zhei zuo cheng bu ru nei zuo da/

§ 29,3 s. 113 (v. 15)

我们走得慢一点儿。

我們走得慢一點兒。

我們走得慢一點兒。

/women zou de man yi dianr/

§ 34 s. 119 (v. 16)

你去问他。

你去問他。

你去問他。

/ni qu wen ta/

§ 34 s. 119 (v. 17)

别丢了。

別丟了。

別丟了。

/bie diu le/

§ 35,1 s. 120 (v. 18)

这本书你在哪儿买的？

這本書你在哪兒買的？

這本書你在哪兒買的？

/zhei ben shu ni zai nar mai de?/

§ 35,2 s. 120 (v. 19)

他是走了。

他是走了。

他是走了。

/ta shi zou le/

§ 35,2 s. 120 (v. 20)

金先生是住在这里。

金先生是住在這里。

金先生是住在這裏。

/jin xiansheng shi zhu zai zheli/

§ 36,3 s. 121 (v. 21)

请他一个人来就是了。

請他一個人來就是了。

請他一個人來就是了。

/qing ta yi ge ren lai jiu shi le/

§ 37 s. 122 (v. 22)

同志们，不要走吧！

同志們，不要走吧！

同志們，不要走吧！

/tongzhimen, buyao zou ba!/

§ 39,2 s. 124 (v. 23)

我把你的书看完了。

我把你的書看完了。

我把你的書看完了。

/wo ba nide shu kan-wan le/

§ 40,4 s. 125 (v. 24)

门上写着几个大字。

門上寫著幾個大字。

門上寫著幾個大字。

/menshang xiezhe ji ge da zi/

§ 42,4 s. 128 (v. 25)

今天我学了一个钟头的中文。

今天我學了一個鐘頭的中文。

今天我學了一個鐘頭的中文。

/jintian wo xuele yi ge zhongtou de zhongwen/

§ 48,3 s. 137 (v. 33)

您中国话说得很不错。

您中國話說得很不錯。

您中國話說得很不錯。

/nin zhongguohua shuo de hen bu cuo/

§ 44,2 s. 131 (v. 26)

有人敲门，你去看看吧！

有人敲門，你去看看吧！

有人敲門，你去看看吧！

/you ren qiao men, ni qu kan kan ba!/

§ 49,3 s. 138 (v. 34)

我把那本书拿来了。

我把那本書拿來了。

我把那本書拿來了。

/wo ba na ben shu nai lai le/

§ 44,3 s. 131 (v. 27)

我给你看（一）些东西。

我給你看（一）些東西。

我給你看（一）些東西。

/wo gei ni kan (yi) xie dongxi/

§ 52,2 s. 140 (v. 35)

那支自来水笔叫我父亲买了。

那支自來水筆叫我父親買了。

那支自來水筆叫我父親買了。

/nei zhi zilaishuibi jiao wo fuqin mai le/

§ 44,3 s. 131 (v. 28)

我告诉你一件事。

我告訴你一件事。

我告訴你一件事。

/wo gaosu ni yi jian shi/

§ 53,2 s. 142 (v. 36)

我病一好，就要到南边去。

我病一好，就要到南邊去。

我病一好，就要到南邊去。

/wo bing yi hao, jiuyao dao nanbian qu/

§ 44,4 s. 132 (v. 29)

有（一）个工人来看你。

有（一）個工人來看你。

有（一）個工人來看你。

/you (yi) ge gongren lai kan ni/

§ 53,3 s. 142 (v. 37)

我的朋友回来我才去。

我的朋友回來我才去。

我的朋友回來我才去。

/wode pengyou huilai wo cai qu/

§ 46,3 s. 135 (v. 30)

谁也不认得他。

誰也不認得他。

誰也不認得他。

/shei ye bu rende ta/

§ 53,4 s. 142 (v. 38)

回家以后我就要忙起来了。

回家以後我就要忙起來了。

回家以後我就要忙起來了。

/hui jia yihou wo jiu yao mangqilai le/

§ 46,3 s. 135 (v. 31)

我什么都不要。

我什麼都不要。

我什麼都不要。

/wo shenme dou bu yao/

§ 53,4 s. 142 (v. 39)

我看一本书以前照例先看看序。

我看一本書以前照例先看看序。

我看一本書以前照例先看看序。

/wo kan yi ben shu yiqian zhaoli xian kan kan xu/

§ 48,3 s. 137 (v. 32)

他写字写得很清楚。

他寫字寫得很清楚。

他寫字寫得很清楚。

/ta xie zi xie de hen qingchu/

§ 54,1 s. 143 (v. 40)

你有功夫就来看我吧。

你有功夫就來看我吧。

你有功夫就來看我吧。

/ni you gongfu jiu lai kan wo ba/

§ 54,3 s. 144 (v. 41)

要不是我早把你叫了起来，…
要不是我早把你叫了起来，
要不是我早把你叫了起来，…
/yaobushi wo zao ba ni jiaoleqilai, .../

§ 58,2 s. 147 (v. 42)

这儿有人吧？有吧。
这儿有人吧？有吧。
這兒有人吧？有吧。
/zher you ren ba? you ba/

§ 63 s. 158 (v. 45)

那个短头发的女孩子是谁？哪一个？她们都是短头发的。
那个短头发的女孩子是谁？哪一个？她们都是短头发的。
那個短頭髮的女孩子是誰？哪一個？她們都是短頭髮的。
/nage duan toufa de nü-haizi shi shei? na yi ge? tamen dou shi duan toufa de/

§ 58,3 s. 148 (v. 43)

时间过得多快呀！
时间过得多快呀！
時間過得多快呀！
/shijian guo de duo kuai ya!/

§ 58,4 s. 148 (v. 44)

他就是张老师的儿子嘛！
他就是張老師的兒子嘛！
他就是張老師的兒子嘛！
/ta jiu shi zhang laoshi de erzi ma!/

POPIS ROZLOŽENÍ UČEBNÍHO MATERIÁLU

na kazetách Magnetofonového kursu

Na kazetách kursu jsou nahrány další exemplifikační věty a krátké dialogy k výkladům v 64 paragrafech Základního kursu gramatiky hovorové čínštiny USHČ. Tyto exemplifikace jsou na kazetách kursu uspořádány do 259 oddílů; každý oddíl je uveden signálem v čínštině *jin-taj* (v transkripci *pchin-jin*: yindai, odtud zkratka YD) s příslušným pořadovým číslem oddílu. Oddíly YD příslušné k jednotlivým §§ Základního kursu gramatiky hovorové čínštiny a jejich pododdílům jsou v Základním kursu vyznačeny vždy po levé straně stránky (viz též HČP I, str. 10-20).

Všechny věty či krátké dialogy tohoto materiálu jsou foneticky i ve znacích přepsány a přeloženy v učebnici HČP I-IV. Tento hlavní text je na kazetách doplněn vybranými texty z oddílu Fchč USHČ, ukázkami souvislých textů a dále těmito texty z učebnice HČP:

Fonetická cvičení, HČP I s. 21-44

Doplňkové věty, část A, HČP II s. 70-74

Doplňkové věty, část B, HČP II s. 75-80

Pořadí v jakém jsou všechny tyto texty nahrány na 10 kazetách kursu, viz HČP str. 17.

SEZNAM ODKAZŮ NA VYBRANÉ TEXTY Z KAPITOLY „FCHČ“ USHČ, přepisy a překlady nahraných ukázek souvislých textů

Poznámka 1: Všechny tyto texty jsou nahrány na kazetě č. 1, str. B (druhá polovina). Český text na kazetě skutečně nahraný je zde vytištěn **tučně**.

Poznámka 2: Pro usnadnění sledování textu nahraného na kazetě doporučujeme jeho opsání v tom pořadí jak je na kazetě nahrán podle níže uvedených odkazů.

Izolované slabiky ve čtyřech tónech

viz Fchč str. 38-39.

/mā/ 妈 — /má/ 麻 — /mǎ/ 馬 — /mà/ 罵

/chū/ 豬 — /chú/ 竹 — /chǔ/ 煮 — /chù/ 住

/mā/ 妈 — /chū/ 豬 /má/ 麻 — /chú/ 竹 /mǎ/ 馬 — /chǔ/ 煮 /mà/ 罵 — /chù/ 住

Cvičení ve výslovnosti slov rozlišených toliko tónem

text viz Fchč str. 39-40.

Různé typy dvojslabičných spojení

a) typy 1+0, 2+0, 3+0, 4+0 (každý typ tři příklady), text viz Fchč str. 44.

b) slova uvedených typů, rozlišená toliko tónem na prvé slabice, text viz Fchč str. 51 (příklady uvedené na této straně uprostřed, tři dvojice).

c) následuje šestnáct typů dvojslabičných slov s oběma slabikami tónickými, pro každý typ tři příklady, viz text Fchč str. 46-51. Jednotlivé typy následují v tomto pořadí: 2+1, 3+2, 1+1, 2+2, 3+4, 3+3, 3+1, 2+4, 1+2, 1+4, 1+3, 4+2, 2+3, 4+1, 4+4, 4+3.

d) slova uvedených typů, rozlišená toliko pomocí tónů, viz text Fchč str. 51 (dolní polovina).

Trojslabičná a čtyřslabičná spojení

- trojslabičná spojení typů 1+0+0, 2+0+0, 3+0+0, 4+0+0 (pro každý typ dva příklady), text viz Fchč str. 52.
- trojslabičná spojení s prostřední slabikou atónickou nebo oslabeně tónickou, text viz Fchč str. 53. Jednotlivá spojení (pro každý typ dva příklady) jsou nahrána v tomto pořadí: 3+0+2, 1+0+3, 2+0+4, 4+0+3, 3+0+4, 3+0+3, 4+0+4, 1+0+1, 4+0+2, 1+0+2, 1+0+4, 2+0+1, 2+0+2, 2+0+3, 3+0+1, 4+0+1.
- čtyřslabičná spojení, text viz Fchč str. 54 (dolní polovina), str. 54 (uprostřed).

Slovní přízvuk a důraz

- srovnání výrazů rozlišených toliko přízvukem, text viz Fchč str. 51-52.
- důraz na různých slovech téže věty, text viz str. 58 (nahore), nebo na různých morfémech téhož slova, text viz Fchč str. 58 (dolní polovina; dokončení na str. 59).

Relativní větné intonace

viz Fchč str. 64 (dolní polovina; dokončení na str. 65).

Ukázky souvislých textů

猴子捞月亮

有个小猴子,在井旁边玩儿。

它往井里头一伸脖子,看见里头有个月亮,就大叫起来了:「糟啦,糟啦!月亮掉在井里头啦!」

大猴子跑过来一看,也叫起来了:「糟啦,糟啦!月亮掉在井里头啦!」

老猴子跑过来了,后边跟着一群猴子。它们一看,也都叫起来了:「月亮真的掉在井里头啦!快把它捞出来!井旁边有棵大树。老猴子倒挂在大树上,它拉着大猴子的脚。大猴子也倒挂着,它拉着另一个猴子的脚。这样,一个连一个的接起来了,一直接到井里头,小猴子挂在最下边。

小猴子伸手去捞月亮,捞了好些时候捞不着。

它们觉得很累,都说:「挂不住啦!挂不住啦!」

老猴子一抬头,看见月亮还在天上,就说:「不用捞啦!月亮在天上呢。」

/xóuc³ lāu jyèlián/

/jōu³ k³ síu xóuc³, cài cǐ³ p^há³ piār wár.

hā wǎ³ cǐ³ lǐ^hou jì sēn pōc³, k^hàncián lǐ^hou jōu³ k³ jyèlián, ciòu tà³ ciòu-
chilai³: cāu³ l³, cāu³ l³! jyèlián tiàu cài cǐ³ lǐ^hou la!

tà χούε³ | p^hǝuk^uolai jí k^hàn, jě cíǝuc^hilai l³: cǝu l³, cǝu l³! jyǝliar^h tiǝu
cai cíǝ lǝt^hou la!

lǝu χούε³ p^hǝuk^uolai l³, χǝupian kēnc³ jì c^hý¹n χούε³. t^hāmⁿ jí k^hàn, jě
tǝu cíǝuc^hilai l³: jyǝliar^h cǝn t³ tiǝu cai cíǝ lǝt^hou la! k^huǝi pǝ t^hā lǝu-
c^hulai!

cǝn p^hǝr^hpiār | jǝu k^hǝ tǝ sǝ. lǝu χούε³ | tǝu kuǝ cai tǝ sǝsar^h. t^hā lǝc³
tǝ χούε³ t³ cíǝu. tǝ χούε³ jě tǝu kuǝc³, t^hā lǝc³ lǝr^h jí k³ χούε³ t³ cíǝu. cǝ
jǝr^h, jí k³ lián jí k³ t³ | cíǝc^hilai l³, jìc^h cíǝtau cíǝ lǝt^hou, síǝu χούε³ kuǝ
cai cuèi síǝpian.

síǝu χούε³ šēn šǝu c^hý lǝu jyǝliar^h, lǝul³ χǝu síē š³χour | lǝup^ucǝu.

t^hāmⁿ cýǝt³ χēn lǝi, tǝu s³ǝ: kuǝp^ucǝu la! kuǝp^ucǝu la!

lǝu χούε³ jì t^hái t^hǝu, k^hàn cían jyǝliar^h χǝi cai t^hiǝnšar^h, cíǝu s³ǝ: pú jǝr^h
lǝu la! jyǝliar^h cǝi t^hiǝnšar^h n³./

/lǝu/ 捞 vytahovat (z vody nebo jiné
tekutiny)

/jyǝliar^h/ 月亮 měsíc, luna

/šēn/ 伸 natahovat

/cǝu la!/ 糟啦 to je smůla! je zle!

/tiǝu/ 掉 upadnout, spadnout

/p^hǝuk^uolai/ 跑过来 přiběhnout

(modif. sloveso)

/c^hý¹n/ 羣 zástup, hejno (měr. jed-
notka)

/tǝu kuǝc³/ 倒挂着 viset hlavou
dolů; /tǝu kuǝ cai... / 倒挂在...

pověsit se hlavou dolů za...

/lǝc³/ 拉着 (pevně) zachytit a držet
(v tahu)

/lǝr^h/ 另 jiný, další

/jí k³ lián jí k³ t³ (též /jí k³ lián
jí k³ t³ /) 一个连一个地 jeden
s druhým, jeden vedle druhého

/jìc^h/ 一直 přímo, přímo až

/cíǝtau/ 接到 dosáhnout až do...

(napojen jeden na druhého; modif.
sloveso)

/lǝup^ucǝu/ 捞不着 nemoci vytáh-
nout, nemoci dostat z vody (potenc.

způsob modifikovaného slovesa)

/kuǝcǝu/ 挂住 pevně (se) zavěsit
(modif. sloveso)

/kuǝp^ucǝu/ 挂不住 nemoci se udr-
žet (v závěsu; potenc. způsob modi-
fikovaného slovesa)

/t^hái/ 抬 pozvednout

Opice vytahují měsíc z vody

Byla jedna malá opička a hrála si u studně. Když natáhla krk do studně, uviděla, že je v ní
(dosl. <že> je uvnitř) měsíc a dala se do křiku: „Běda, běda! Měsíc spadl do studně!“

Přiběhla velká opice a jakmile se podívala, také se dala do křiku: „Běda, běda! měsíc spadl do
studně!“

Přiběhla stará opice a za ní (dosl. vzadu) následovalo stádo opic. Jakmile se podívaly dovnitř,
daly se také všechny do křiku: „Měsíc opravdu spadl do studně! Honem ho vytáhneme!“

Vedle studně byl velký strom. Stará opice se pověsila obráceně (= hlavou dolů) na strom a pevně
(uchopila a) držela velkou opici za nohy (dosl. nohy velké opice). Velká opice také visela hlavou
dolů a držela nohy jiné opice. Tak se připojily jedna na druhou, až dosáhly do studně; malá opička
visela nejniž.

Malá opička natáhla ruku, aby vylovila měsíc; lovila dlouho, <ale> nemohla <ho> vylovit.

Cítily se (*rozumí se: opice*) velmi unaveny a všechny řikaly: „Už se neudržím (viset)! Už se neudržím (viset)!“

Když <tu> stará opice zvedla hlavu, uviděla, že měsíc je stále na nebi a řekla: „Nemusíme <ho> tahat z vody! Měsíc je přece na nebi.“

(Ukázky rytmizované řeči)

九月里, 秋风凉, 棉花白, 稻子黄。 摘了棉花收了稻, 家家地里放牛羊。

/čičuǰyǝlǐ, č^hiōufōŋ liǎŋ, miǎnχua pái, tǝuc^o χuǎŋ. čǎil^o miǎnχua | šōul^o tǝu, čīā čīā tǝlǐ | fǎŋ nióu jǎŋ./

V září fouká podzimní chladný vítr, bavlna se bělá a rýže žlutne. Když se očeše bavlna a sklídí rýže, všichni pasou na polích dobytek a ovce.

Tato věta je říkadlo, proto se gramaticky liší od obvyklé hovorové řeči. Vidíme, že tu chybějí některá pomocná slova, přípony apod., které známe z gramatických výkladů, srov. např. /miǎnχua pái/ namísto /miǎnχua š^h pái t^o/ (popř. /miǎnχua pái l^o/); /tǝuc^o χuǎŋ/ namísto /tǝuc^o š^h χuǎŋ t^o/ (popř. /tǝuc^o χuǎŋ l^o/); /č^hiōufōŋ liǎŋ/ namísto /č^hiōufōŋ χěn liǎŋ/; jedno-slabičné /tǝu/, „rýže“ namísto dvojslabičného /tǝuc^o/ apod. Je to archaizující způsob vyjadřování, který je zde zachovávan i z důvodů rytmických.

Při recitaci tohoto a podobných lidových říkadél je třeba pečlivě dbát střídání přízvučných a nepřízvučných (či slabě přízvučných) slabik; pauza může popř. nahrazovat nepřízvučnou slabiku. Nepřízvučnými bývají většinou ty slabiky, jež jsou i v běžném hovoru nepřízvučné (atonické); někdy ovšem se mohou pod tlakem rytmu (nebo vlivem snahy vyslovovat zvláště zřetelně) přízvučně (tónicky) vyslovit i slabiky, které jsou v běžném hovoru slabě přízvučné až nepřízvučné (atónické), a naopak někdy mohou slabiky, které jsou jinak v běžném hovoru přízvučné a plně tónické, svůj přízvuk a tón oslabit a zastupovat slabiky nepřízvučné. Namísto jedné slabiky nepřízvučné mohou leckdy stát dvě zcela nepřízvučné slabiky vyslovené rychle v těsném sledu za sebou; základní rytmické pravidlo — střídání slabik přízvučných a nepřízvučných — se tím neporušuje, ale osvěžuje.

Označíme-li iktus, tj. přízvučnost, vyzdvižení slabiky, vodorovnou čárkou a nepřízvučnost tečkou, můžeme si rytmické schéma říkadla vyznačit tímto způsobem:

čičuǰyǝlǐ č ^h iōufōŋ liǎŋ	— . — — . —
miǎnχua pái tǝuc ^o χuǎŋ	— . — — . —
čǎil ^o miǎnχua šōul ^o tǝu	— . — . — . —
čīā čīā tǝlǐ fǎŋ nióu jǎŋ	— . — . — . —

V prvním řádku je pod tlakem rytmu zesílena ve výrazu /čičuǰyǝlǐ/ přízvučnost slabiky (záložky) /lǐ/ (objevuje se i její původní tón), jež je v běžné řeči zpr. nepřízvučná; ostatně i v našem říkadle můžeme vyslovit /čičuǰyǝlǐ/ a tato malá nepravidelnost neporuší, naopak zpestří rytmické schéma. Podobně i na konci říkadla namísto /fǎŋ nióu jǎŋ/, jak vyžaduje rytmus, můžeme např. vyslovit i /fǎŋ nióu jǎŋ/; a i zde je při takové výslovnosti dosaženo jistého zpestření rytmu.

Tóny slabik, na něž padá iktus, je třeba zřetelně vyslovovat; obměny tónů v různých verších při stejném rytmickém schématu dodávají pak recitaci zvláštní působivosti.

Obecně lze říci, že i běžná hovorová čínština je velmi rytmická a často jen po malé úpravě běžné hovorové řeči nebo popř. i bez jakékoli úpravy se slabiky řadí v pravidelné rytmické celky.

房是双手盖, 稻是双手栽, 衣是双手缝, 路是双手开。

/fǎŋ | š^h šuǎŋ šōu kǎi,
tǝu | š^h šuǎŋ šōu cǎi,

jī | š^h šuǎŋ šōu fōŋ,
lù | š^h šuǎŋ šōu kǎi/

Dům staví dvě ruce, rýži sázejí dvě ruce, oděv šijí dvě ruce, cestu budují dvě ruce.

Toto souvětí je opět říkanka. Jsou tu vynechány — gramatické prvky, např. předložka /jùn/ před výrazem /šuaŋ_šou/ „dvě ruce“, „pár rukou“, vyjadřujícím určení prostředku, dále je vynecháno /tə/ na konci každé z vět. Také některá slova, jinak v hovorové řeči dvojslabičná, jsou zde jednoslabičná: /fāŋ/ namísto /fāŋcə/ „dům“, /ji/ namísto /jišāŋ/ nebo /jiŋfu/ „oděv“; /kʰāi/ v poslední větě má spíše význam „budovat“ než „otvirat“. Recitujeme podle rytmického schématu: — . — . —

街上房子两边排,我家大门向南开。院里有棵大杨树,北房三间
成一排。窗子大,又向阳。不是分地翻了身,怎能住上这样的房!

/ciěšāŋ fāŋcə liāŋ piān pʰāi,	čʰuaŋcə tə, jòu šiāŋ-jāŋ.
wǒ ciā tà mèn šiāŋ-nán kʰāi.	pŭ šš fən ŋ fānlə ššən,
jiānlǐ jòu kʰə tə jāŋ ššù,	čən nǎŋ čüšāŋ čə jāŋ tə fāŋ!
pěi-fāŋ sān ciān čʰəŋ jǐ pʰāi.	

Po obou stranách ulice se řadí domy; hlavní dveře našeho domu vedou na jih. Na dvoře je velký topol, tři místnosti severní části domu stojí v řadě. Okna jsou velká a také obrácená ke slunci. Kdyby nebylo dělení půdy a osvobození, jak bychom mohli bydlet v takovém domě!

Text je v rytmizované řeči; tím si vysvětlíme i „stručnost“ syntaktických vazeb a některé nepravdivosti, např. v 1. řádce /pʰāi/ místo dvojslabičného /pʰāičə/ „být seřazen“, v posledním řádce /čən/ místo dvojslabičného /čəŋcə/ „jak“, /fāŋ/ místo dvojslabičného /fāŋcə/ „dům“.

§ 1. Čínská slova

1. Čínská slova se neohybají (tj. nesklonují se ani se nečasují). Některá jsou jednoslabičná, jiná dvojslabičná, později poznáme i slova víceslabičná. Jednoslabičná jsou podst. jméno /řén/ 人 „člověk“, dále spona /š'ě/ 是 „býti“, zájmena /w'ě/ 我 „já“, /ní/ 你 „ty“, /t'ā/ 他 „on“; dvojslabičná jsou podstatná jména /kūŕřen/ 工人 „dělník“ a /núŕmín/ 农民 „rolník“.

2. Dále tu máme spojení /c'ù-kūŕ/ 做工 „pracovat (v průmyslu)“; je to vlastně původně spojení slovesa /c'ù/ 做 („dělat“) a jeho předmětu (objektu) /kūŕ/ 工 („práce“). Proto takové spojení nazýváme objektovým slovesem. Za objektové sloveso můžeme považovat i spojení /č'ùŕ-t'ì/ 种地 „obdělávat půdu“.

Jednoslabičné /c'ù/ „dělat“ i mimo spojení /c'ù-kūŕ/ „pracovat (v průmyslu)“ je samostatným slovem s uvedeným významem „dělat“; slabika /kūŕ/ ve významu „práce“ již však není samostatným slovem (v tomto významu je třeba užít dvojslabičného /kūŕc'ù/ 工作). Spojení /č'ùŕ-t'ì/ je také blízké objektovému slovesu, neboť uvedený význam slovesné složky /č'ùŕ/ („obdělávat“) je omezen jen na toto a několik málo jiných těsných spojení (běžný význam slovesa /č'ùŕ/ je „sázet, pěstovat“).

Spojení vždy jednoslabičných složek v obj. slovesech je volnější než ve dvojslabičných slovech jako jsou např. /núŕmín/ „rolník“, /kūŕřen/ „dělník“. Projevuje se to předně v tom, že v objektových slovesech je možno obě složky od sebe oddělit: první složku lze zpravidla spojovat se slovesnými příponami, mezi obě složky lze v jistých případech vkládat různá samostatná slova apod. (možnost oddělení obou složek však není u všech objektových sloves stejná). Určitou volnost spojení naznačujeme tím, že obě složky nepíšeme dohromady, ale píšeme mezi ně pouze spojovací čárku (volnost spojení se může projevit i foneticky — obě složky nemusí tvořit tak těsný takt jako např. slova /núŕmín/, /kūŕřen/ a jiná víceslabičná slova).

Objektová slovesa se také nemohou pojit s předmětem přímým (druhá složka obj. slovesa je totiž původně zpravidla tímto předmětem přímým), nýbrž se mohou pojit pouze s předměty, vyjádřenými různými předložkovými vazbami (kromě vazby s /p'ā/ 把, viz další výklady).

Někdy bývá nesnadné rozhodnout, jde-li se o obj. sloveso nebo jde-li prostě o syntaktické spojení sloveso — předmět, kdy obě složky považujeme za samostatná slova.

3. Jednoslabičná slova se až na důležité vyjimky vyslovují tónicky, ať už oslabeně, či plně tónicky (podrobný výklad o tónech a o tom, jak se slabiky v jednotlivých tónech vyslovují, viz ve Fonetické charakteristice čínštiny — dále jen Fchč — str. 39-40). Ve dvojslabičných slovech mohou být obě slabiky tónické (srov. Fchč, odst. 7), často však jedna slabika — častěji druhá než první — bývá nepřizvučná. Ve slově „dělník“ /kūŕřen/ je přizvučná, tj. tónická, slabika /kūŕ/, slabika /řén/ bývá atónická. Rovněž ve slově /núŕmín/ „rolník“ bývá tónickou slabika /núŕ/, druhá slabika /mín/ je zpr. oslabeně tónická. Objektová slovesa jako /c'ù-kūŕ/, /č'ùŕ-t'ì/ mají obě slabiky tónické, přičemž tón druhé slabiky bývá zřetelnější než tón slabiky první.

Tento způsob přízvukování objektových sloves si můžeme vysvětlit tím, že objektová slovesa jsou původně syntaktickým spojením slovesa a předmětu; v takovém spojení spočívá přízvuk totiž obvykle právě na předmětu (objektu). Tak jako u objektových sloves, tak také u slova /kūŕřen/ „dělník“ není přízvukování náhodné. Slabika /řen/ je v tomto slově příponou a ty bývají nejčastěji atónické. Původní význam přípony /řen/ 人 („člověk“) se projevuje zřetelně v tom, že podstatná jména tvořená touto příponou jsou vždy označením osob a slabika /řen/ se může vyslovit i oslabeně tónicky až atónicky.

I když lze velmi často u čínských viceslabičných slov a výrazů vysvětlit přízvukování (plnou, či oslabenou tóničnost a atóničnost jednotlivých slabik) významem slova (výrazu) a vzájemného vztahu jednotlivých jeho složek, není to dobře možné ve všech případech a často je nutno se učit přízvukování viceslabičného slova (výrazu). (Jak je řečeno a vysvětleno v učebnici HČP, atonické slabiky dělíme na atónové (tj. vždy atónické) a neutralizované (tj. jejich tón se může jinde/jindy objevit).)

4. Ve větě se slova řadí prostě za sebou a neohýbají se jako slova česká. Nemusíme se tedy učit čínsky skloňovat a časovat, ale musíme se naučit, jakými prostředky čínština vyjadřuje vztahy a gramatické významy, které my vyjadřujeme ohýbáním slov. Některé z těchto prostředků jsou ovšem poněkud podobné našemu ohýbání (totiž přidávání přípon), jiné jsou spíše syntaktického rázu, důležité jsou i prostředky prozodické (odsazování taktů, tj. rytmických segmentů, odstupňování prominence slabik, intonace apod.).

§ 2. Jednotlivé druhy slov

Otázka slovních druhů je v čínštině dosti složitá. Jistá obtíž je např. v tom, že nemáme dostatek morfologických kritérií (skloňování, časování apod., srov. výše), podle kterých bychom mohli vždy a ve všech případech bezpečně odlišit slova od syntaktických spojení a zjištěná slova bezpečně přiřadit k tomu, či onomu slovnímu druhu. V čínštině musíme hojně využívat různých kritérií syntaktických, takže by bylo vlastně lépe mluvit o (syntaktické) funkci, popř. různých (syntaktických) funkcích daného slova (výrazu) ve větě. Pro naše výklady v Úvodu do studia hovorové čínštiny však zatím postačí, když i v čínštině budeme prostě mluvit o druzích slov.

1. *Podstatná jména* se nesklouňují a nemají různý rod. Také jednotné a množné číslo většinou nerozlišují; srov. /wǒ ʃǎ kŭŋŋɛn/ 我是工人 „já jsem dělník“, /wǒmən ʃǎ kŭŋŋɛn/ 我們也是工人 „my jsme také dělníci“.

2. *Zájmena osobní* jsou:

1. os. /wǒ/ 我 „já“	/wǒmən/ 我們 „my“
2. os. /nǐ/ 你 „ty“	/nǐmən/ 你們 „vy“
3. os. /tā/ 他 „on, ona, ono“	/tāmən/ 他們 „oni, ony, ona“

Ani zájmena se nesklouňují, tvoří však množné číslo, a to atónickou příponou /mən/ 們.

Rod rozlišují osobní zájmena *jen v písmu* u 3. osoby (viz dále znaky 她, 它, 牠, které se ovšem vyslovují všechny stejně, totiž /tā/).

3. Čínština má číslovky *jednoduché* (/jī/ „jedna“, /èr/ „dvě“, /sān/ „tři“ až /šíb/ „deset“) a číslovky *složené* (/šíbji/ „jedenáct“, /šíbèr/ „dvanáct“ atd.). Českým řadovým číslovkám odpovídá v čínštině spojení číslovek jednoduchých, či složených s oslabeně tónickou předponou /tì/ 第; srov.: /jī—/ „jeden“, /tì-jī/ 第一 „první“, „prvý“; /èr/ 二 „dva“, /tì-èr/ 第二 „druhý“; /sān/ 三 „tři“, /tì-sān/ 第三 „třetí“ atd.

Číslovka /jī/ „jeden“ se v izolované pozici nebo před pauzou vyslovuje v 1. tónu. Spojuje-li se však s dalším slovem nebo morfémem, vyslovuje se buď ve 4. tónu (je-li bezprostředně následující slabika v 1., 2. nebo 3. tónu), nebo ve 2. tónu (je-li bezprostředně následující slabika ve 4. tónu). Jen výjimečně se vyslovuje i ve spojení s dalším slovem v 1. tónu, a to hlavně tehdy, spo-

čívá-li na ní důraz.

Řadová číslovka „první“ vedle spojení /tì-jī/ se také často vyjadřuje výrazem /t^hóu jī/ 头一; slovo /t^hóu/ 头 (zpravidla plně přízvučné) se může pojít i s dalšími číslovkami a v tomto případě již samo o sobě má význam „první, první“ např. /t^hóu sān.../ „první tři...“.

Výjimečně vystupují ve funkci číslovek řadových číslovky bez přípony /tì/, nejčastěji v některých ustálených vazbách.

4. *Slovesa* nemají osobní koncovky a nevyjadřují žádným formálním způsobem čas. Osoba a číslo jsou dány osobou a číslem podmětu: /t^hā šyǎ 学 / „učí se čínsky“ (dosl. asi „on učí se čínštinu“; /šyǎ/ 学 „učit se“, /čūjwén/ 中文 „čínština“), /t^hām^on šǐxuan nǐ/ „mají tě rádi“ (dosl. asi „oni mají rádi tě“; /šǐxuan/ 喜欢 „mít rád“), /wǒ šǐ kǔjǐn / „jsem dělník“, /nǐ šǐ kǔjǐn / „jsi dělník“. Pro vyjadřování času má čínština různé prostředky, které poznáme později. Věty uvedené v tomto oddíle můžeme překládat přítomným časem, ve skutečnosti ovšem jsou to děje (případně stavy) všeobecné.

Spona /šǐ/ je zvláštním druhem slovesa. Překládáme ji do češtiny slovesem „být“, ale musíme pamatovat na to, že ji nemůžeme užít všude tam, kde v češtině užíváme spony. Slouží zpravidla jen ke spojení podmětu s přísudkem, je-li přísudek vyjádřen podstatným jménem (např. /wǒ šǐ kǔjǐn / „jsem dělník“), nikoli však přídavným jménem, leda jen ve zvláštních případech. (Slovo /šǐ/ ve staré čínštině vystupuje jako ukazovací zájmeno; jeho užívání ve funkci spony se vyvinulo na základě tohoto významu.)

Stejně jako v češtině bývá i v čínštině spona málo přízvučná, tj. v čínštině bývá oslabeně tónická až atónická. Spočívá-li však na ní zvláštní důraz, je plně tónická.

Pokud v češtině není sloveso „být“ sponou, ale má význam „být = nacházet se (na nějakém místě)“ nebo „být = existovat“, překládáme je do čínštiny zvláštními slovesy (viz § 19, 6).

Ostatní druhy slov poznáme později.

§ 3. Základní poznatky o čínské větě

1. Čínská věta má *pevný pořádek slov*. V češtině můžeme např. vyměnit místa podmětu a předmětu (abychom zdůraznili některý z těchto větných členů apod.), a přesto se logický význam věty nezmění. Srov. např. „rolník obdělává půdu“, „půdu obdělává rolník“. V čínštině je možnost přemístit některý větný člen značně omezena; větné členy jsou tam určeny velmi často právě svým postavením ve větě, kdežto v češtině jsou určeny především svým tvarem.

2. *Normální pořádek slov* v čínské větě: na prvním místě stojí podmět, za ním přísudkové sloveso (popřípadě adjektivum, viz § 18), pak předmět. Výrazy označující různé bližší okolnosti děje — v češtině mluvíme o příslovečných určeních — se kladou nejčastěji mezi podmět a přísudkové sloveso (přídavné jméno); jisté typy takových určení mohou stát případně i v čele věty před podmětem, jiné opět za slovesem (popřípadě přídavným jménem).

Podmět bývá někdy zamlčen, zejména tehdy, je-li neurčitý nebo je-li možno jej doplnit ze souvislosti (zpravidla se tak zamlčuje podmět, který by jinak byl vyjádřen osobními zájmeny).

V čínštině je vztah mezi podmětem a přísudkem daleko volnější než v češtině. Projevuje se to např. v tom, že zpravidla žádným formálním způsobem není naznačeno, zda přísudkové sloveso vyjadřuje, co podmět činí nebo co se s ním děje (tj. jinými slovy řečeno, žádným formálním slovem není naznačen slovesný rod).

Přívlastek, ať vyjádřený jedním slovem nebo složitějším výrazem, stojí vždy před slovem, které určuje (srov. § 9).

YD 6

3. *Záporné věty* mají stejný pořádek slov jako věty kladné. Záporka stojí zpravidla před přísudkovým slovesem, popírá-li však jen určení okolnosti děje vyjádřené některými příslovci (např. /tōu/ 都 ve významu „všichni“, /jítìŋ/ 一定 „určitě, jistě“, /č'byán/ 全 ve významu „všichni (společně)“ aj.), klade se před ně; stejně tak stojí vždy před určením místa (času, způsobu atd.) vyjádřeným předložkovou vazbou.

Záporka /pù/ 不 se v izolovaném postavení vyslovuje ve 4. tónu a stejně tak se vyslovuje, je-li následující slabika v 1., 2. nebo 3. tónu; je-li však i následující slabika ve 4. tónu, mění záporka /pù/ svůj tón v 2. tón (srov. co bylo výše řečeno v § 2, 3 o číslovce /jī/ „jeden“ ve spojení s dalším slovem).

Záporka /pù/ bývá oslabeně tónická; podobně jako spona /š'ě/ může však být zdůrazněna a pak je vyslovována v plném tónu.

YD 7

4. Ani v *tázací větě* se pořádek slov nemění (na rozdíl od češtiny, kde v doplňovací otázce bývá tázací slovo na začátku!), srov. /t'ā_š'ě š'ěi?/ 他是誰 „kdo je on?“, „kdo je to?“ (dosl. „on je kdo?“).

Otázka doplňovací je jako otázka v čínštině charakterizována už tázacím slovem, otázka zjišťovací je jako otázka určena buď atonickou částicí /ma/ 嗎 na konci věty, např. /ní jě c'ò-k'ŋ_ ma?/ „také pracuješ?“ (viz v. 1, str. 68), nebo ji můžeme též utvořit tím způsobem, že opakujeme přísudkové sloveso, podruhé se záporkou, např. /ní š'ě_pu_š'ě k'ŋ_ŋen?/ „jsi dělník?“ (v. 2) (v takovém případě nestojí na konci věty už žádná tázací částice).

Jak vidíme, má při naznačení otázky zjišťovací v čínštině zvláštní melodii vedlejší úlohu a z praktických důvodů ji — aspoň zpočátku — zanedbáváme; je-li tedy ve zjišťovací otázce poslední tónickou slabikou slabika ve 4. tónu, musíme na konci věty poklesnout hlasem bez ohledu na to, že jde o otázku, a stejně tak poklesneme hlasem i uvnitř věty nebo souvětí při intonaci neukončující. (V otázkách doplňovacích, tj. v otázkách obsahujících tázací slovo, se zvláštní tázací melodie ostatně neuplatňuje ani v češtině.)

Modifikacím tónů podle větných intonací a vůbec způsobům, jak vyjadřujeme větné intonace se naučíme postupně. Zvláštní pozornost je věnována těmto jevům v Hovorové čínštině v příkladech.

§ 4. Rozdělovací znaménka

V čínských textech psaných znaky se slova neoddělují. Znaky se píší vedle sebe (nebo pod sebe) se stejnými mezerami, ať jsou samostatnými slovy nebo

částmi slov. Věta je jako v češtině ukončena tečkou (přesněji řečeno malým kroužkem); stejně jako v češtině se užívá vykřičníku a otazníku. Čárkou se oddělují věty v souvětí, někdy i větné členy. Kromě toho má čínština ještě obrácenou čárku (、), které se zpravidla používá k oddělování souřadně spojených větných členů.

Funkci našich uvozovek plní v textu psaném čínskými znaky (ať již ve svislých nebo vodorovných řádcích) znaménka L 7. Ve vodorovných řádcích se také běžně používá znamének « ».

V češtině nezachováváme pauzu vždy tam, kde píšeme čárku. Naproti tomu naznačuje v čínštině čárka, ať normální, či obrácená, zpravidla vždy pauzu, kterou je třeba v řeči zachovávat.

§ 5. Číslovky

Číslovky 1—10: Složené číslovky 11—19: Složené číslovky 20, 30, 40 až 90:

1 /jī/ 一	11 /š'bjī/ 十一	20 /ərš'š' / 二十
2 /ər/ 二	12 /š'b'ər/ 十二	30 /sānš'š' / 三十
3 /sān/ 三	13 /š'š'ān/ 十三	40 /s'š'š'š' / 四十
4 /s' / 四	14 /š'š's' / 十四	50 /w'š'š' / 五十
5 /w' / 五	15 /š'š'w' / 十五	60 /liòuš'š' / 六十
6 /liòu/ 六	16 /š'š'liòu/ 十六	70 /č'š'š'š' / 七十
7 /č' / 七	17 /š'š'č' / 十七	80 /p'š'š'š' / 八十
8 /p' / 八	18 /š'š'p' / 十八	90 /č'òuš'š' / 九十
9 /č'òu/ 九	19 /š'š'č'òu/ 十九	
10 /š'š' / 十		

1. V čínštině stejně jako v češtině se počítá podle *desítkové soustavy*. Řádové jednotky (/š'š'/十 „deset“, /p'š' /百 „sto“, /č'š'ān/千 „tisíc“ atd.) se počítají prostě tak, že se před ně kladou číslovky /jī/ „jeden“ až /č'òu/ „devět“: „dvacet“ se řekne čínsky /ərš'š' / (= „dvě desítky“), „třicet“ /sānš'š' / (= „tři desítky“), „čtyřicet“ /s'š'š'š' / (= „čtyři desítky“) apod. („deset“ se vyjadřuje výrazem /jīš'š' / 一十 jen v některých případech zvláštních — srov. § 62, 4 — jinak stačí jednoslabičné /š'š' /).

2. Skládá-li se číslo z jednotek několika řádů, jmenujeme je prostě za sebou (nejprve řád vyšší, poté nižší). „Jedenáct“ je tedy čínsky /š'bjī/ (= „deset (a) jedna“), „dvanáct“ /š'b'ər/ (= „deset (a) dva“) atd., „dvacetjedna“ /ərš'bjī/ (= „dvě desítky (a) jedna“), „dvacetdva“ /ərš'b'ər/ (= „dvě desítky (a) dvě“) atd.

Pozor: rozlišuj tedy /š'b'ər/ = „12“ a /ərš'š' / (/ərš'š' /) = „20“, /š'š'ān/ = „13“ a /sānš'š' / (/sānš'š' /) = „30“ apod. Všimni si dále, že číslovky /ərš'š' / „20“, /sānš'š' / „30“ až /č'òuš'š' / „90“ mají plný tón na slabice druhé, která jej však ztrácí a je tedy oslabeně tónická nebo (častěji) atónická v postavení uvnitř číslovek složených. Číslovky /š'bjī/ „11“, /š'b'ər/ „12“ až /š'š'č'òu/ „19“ mají vždy plný tón na slabice druhé.

Můžeme obecně říci, že ve složených číslovkách se číslovky /jī/ „1“, /ər/ „2“, /sān/ „3“ až /č'òu/ „9“, pokud jsou posledními složkami, vyslovují vždy v plném tónu; přízvukujeme tedy nejen /š'bjī/, /š'b'ər/, /š'š'ān/ až /š'š'č'òu/, ale také např. /sānš'š'w' / „35“ apod.

Poznámka I Jednotlivé složky složených číslovek jako /š'íjǐ/, /š'ǐš'ǐ/, /sǎnš'ǐwǔ/ píšeme dohromady, ie třeba si však uvědomit, že je můžeme považovat za samostatná slova.

YD 9

Poznámka II Jako jmen se číslovek používá omezeně, např. v matematických formulích. Jinak považujeme číslovky v čínštině za zvláštní druh slova, který se povinně pojí s měrovým slovem.

§ 6. Počítání osob, zvířat a věcí. Numerativy

1. Podstatná jména označují buď osoby, věci a abstraktní pojmy, které se dají počítat (lékař, stůl, ctnost), nebo látky, které se počítat nedají (mléko, písek), zato se však dají měřit různými jednotkami míry. Množství u prvního druhu určujeme prostě číslovkami (tři ženy, pět lvů), u druhého druhu měrovými jednotkami, a to buď určitými (litr vody, kilogram zlata), nebo libovolně stanovenými (hrnec mléka, hromada písku), neboť teprve tyto měrové jednotky se dají počítat.

Kromě toho existují pojmy, které vyjadřujeme podstatnými jmény hromadnými (dobytek). Znamenají souhrn jedinců, proto se také nedají počítat.

YD 10

2. Podstatná jména prvního druhu, např. dělník, stůl apod., se v čínštině do jisté míry liší od českých podstatných jmen téhož druhu tím, že sama o sobě často spíše označují celý druh než jediný předmět, tak např. /kūŋŋen/ můžeme v různých souvislostech přeložit nejen „dělník“, ale i „dělňici“ nebo „dělňictvo“.

Chce-li Číňan vyznačit, že jde o jednotlivinu nebo o určité množství jedinců, nemůže k podstatnému jménu připojit prostě číslovku, nýbrž nejprve číslovku spojí se zvláštním slovem, které tu jednotlivinu označuje. Tato slova, která jsou jakýmsi pomocnými slovy pro počítání jednotlivin v čínštině, nazýváme numerativy. Do češtiny se nepřekládají.

Každé podstatné jméno je možno zpravidla užít jen s určitým numerativem. Podstatná jména vyžadující stejné numerativy, se tak seskupují do tříd, nejčastěji podle nějakého vnějšího znaku (předměty dlouhé, předměty s plochým povrchem, s rukojetí apod.). Některá podstatná jména se užívají i s dvěma různými numerativy, někdy však v poněkud odlišném významu. S různými numerativy se budeme seznamovat postupně.

Jistý počet jmen se pojí s číslovkami /jǐ/ „jeden“ až /š'íōu/ „devět“ přímo, bez pomoci numerativu (např. /t'hiān/ 天 „den“: /sǎn t'hiān/ „tři dny“). Přesné rozlišení a označení jmen podle toho, zda číslovka před nimi se pojí s numerativem, či nikoliv, je provedeno v HČP (jména, se kterými se číslovky pojí přímo, označujeme jako měrová jména).

YD 11

3. Z numerativů je nejrozšířenější numerativ /k³/ 个. Významově je neutrální, a proto se ho používá u podstatných jmen označujících předměty bez nějakého nápadného vnějšího znaku a u většiny abstrakt. Je také numerativem pro osoby (vedle zdvořilostního numerativu /wèi/ 位). Říkáme tedy /jǐ k³ kūŋŋen/ 一个工人 „jeden dělník“, /sǎn k³ núnǐn/ 三个农民 „tři rolníci“ apod.

YD 12

Numerativy se připojují i k číslovkám řadovým, srov. např. /tǐ-jǐ k³ š'ýš'ǎŋ/ 第一个学生 (/t'hoú jǐ k³ š'ýš'ǎŋ/ 头一个学生) „první (prvý) žák“, /tǐ-sǎn k³ řén/ 第三个人 „třetí člověk“ atd.: číslovky řadové (tvoří se pomocí předpony /tǐ-/) mají v čínštině vlastnosti slov ukazovacích (deiktických), viz § 7.

Na numerativech nespočívá přízvuk (leda zcela výjimečně, např. ve zdvojení, viz § 64, 5),

vyslovují se tedy s oslabeným tónem, až atónicky. Souhlásky, jimiž popř. numerativy začínají, podléhají velmi snadno sonorizaci (srov. Fchč odst. 22). Tak např. numerativ /k³/ vyslovujeme téměř až [g³]; u tohoto numerativu pozorujeme také silné krácení a redukci samohlásky, proto píšeme /k³/ jen výjimečně při tónické výslovnosti.

YD 13

4. Numerativy mají důležitý gramatický význam: ve spojení s číslovkou /jī/ (oslabeně tónickou) přesně označují jednotné číslo podstatného jména: /kūŋřen/ může, jak již víme, podle souvislosti znamenat „dělník“ i „dělníci“; /jī k³ kūŋřen/ však může znamenat pouze „(jeden) dělník“, „(nějaký) dělník“. Číslovku /jī/ nemusíme v tomto případě překládat. Numerativ s číslovkou /jī/ (celý výraz málo přízvukný) tu má obdobnou funkci jako neurčitý člen v němčině nebo v angličtině.

Číslovku /jī/ ve spojení s numerativem za slovesem lze i vynechat: /čə šb jī k³ kūŋřen/ 这是一个工人 i /čə šb k³ kūŋřen/ 这是个工人 „toto je (jeden, nějaký) dělník“. Nelze ji však vynechat, stojí-li na začátku věty nebo je-li zdůrazněna a zachovává si zřetelně svůj význam „jeden“: /jī k³ řén/ „jeden člověk“.

Podstatnému jménu ve funkci podmětu na začátku věty může sice předcházet oslabeně tónická číslovka /jī/ + numerativ ve významu „jeden (= nějaký)“, není to však obvyklé. Podmět na začátku věty bývá totiž zpravidla určitý. O vyjadřování neurčitého podmětu viz dále § 27, § 44,2, § 44,4.

§ 7. Slova ukazovací (deiktická)

YD 14

1. Slova ukazovací jsou /čə/ 这 „tento“ pro blízké osoby a věci a /nà/ 那 „onen, ten, tamten“ pro osoby a věci vzdálenější. S podstatnými jmény se spojují někdy přímo, např. /čə řén/ „tento člověk“, častěji však mají, stejně jako číslovky, za sebou numerativ: /čə k³ řén/ „tento člověk“. V množném čísle přibírají obě tato ukazovací slova slabě tónické až atónické slovo /šiē/ 些, které se zde nepřekládá (jinak má tato tzv. měřová jednotka – viz dále § 11, § 28 – význam „trochu, několik, pár“). Za ním může hned následovat podstatné jméno nebo (méně často) nejprve numerativ /k³/ – jiných se tu nepoužívá – a pak teprve podstatné jméno. „Tito dělníci“ tedy přeložíme /čə šie kūŋřen/ 这些工人 nebo (méně často) /čə šie k³ kūŋřen/ 这些个工人

Je-li podst. jméno určeno ukazovacím slovem i číslovkou, následují v čínštině za sebou takto: ukaz. slovo – číslovka – numerativ – podstatné jméno: /nà sǎn wèi t³úŋčb/ „oni tři soudruzi“. (Ve spojení s číslovkami řadovými se v čínštině slov ukazovacích nepoužívá.)

Ve spojení s numerativy a se slovem /šiē/ se /čə/ a /nà/ nejčastěji vyslovují jako /čèi/ a /nèi/ (v pekingské výslovnosti se tak mohou vyslovovat i mimo tato spojení).

YD 15

2. Slova /čə/ a /nà/ mohou mít také platnost podstatných jmen (substantivních zájmen) a význam „toto“ a „ono“, „tamto“. Jsou ve větě podmětem a stojí sama o sobě: /čə šb šéi?/ 这是誰?, „kdo je to?“ (dosl. „toto je kdo?“; jsou-li jiným členem věty, nejsou samostatnými ukazovacími zájmeny, nýbrž pouze ukazovacími slovy, jež vyžadují připojení numerativu: /w³ c³ò čə k³, n³ c³ò nà k³/ „já dělám tohle, ty děláš tamto“ (v. 3).

§ 8. Rozlišování jednotného a množného čísla u podstatných jmen

Na rozdíl od češtiny není u čínských podstatných jmen ve všech případech nutné rozlišování jednotného a množného čísla pomocí formálních prostředků. Nelze ovšem tvrdit, že by čínština nebyla s to toto číslo rozlišit. Někdy je zřejmé ze souvislosti: ve větách /tʰā_šb_ šy_šəŋ/ „on je žák“ a /nīm_ān | jě_šb_ šy_šəŋ_ mo?/ „vy jste též žáci?“ je číslo slova /šy_šəŋ/ určeno číslem podmětu. Číslo je jasné také tehdy, je-li podstatné jméno určeno číslovkou: /sān_k_ řén/ „tři lidé“. Jednotné a množné číslo je také jasně rozlišeno tehdy, stojí-li u podstatného jména slovo ukazovací: /čə_ řén/, /čə_k_ řén/ značí vždy jen „tento člověk“, tedy jednotné číslo; má-li být toto spojení převedeno do čísla množného, musí se ukazovací slovo, jak již víme, spojit se slovem /šiē/: /čə_ šie_ řén/ „tito lidé“.

Výklady lexikální a fonetické I.

Ve slovech /šy_šəŋ/ „žák“, /šiān_šəŋ/ „pán, učitel“ se setkáváme s atónickou příponou /šəŋ/ 生, jejíž pomocí se tvoří nevelký počet podstatných jmen označujících osoby.

Důležitou příponou, jejíž pomocí se tvoří mnohé názvy zemí, je (někdy atónická nebo oslabeně tónická) přípona /k_ó/ 国, jejíž původní význam je „země“, „stát“; např. /čūŋk_ó/, /čūŋk_ó/ „Čína“ (varianta s přízvukem na /k_ó/ zpr. před pauzou).

Řada slov (spojky, příslovce) se tvoří příponou /šb/ 是, např. /χái_šb/ „nebo“.

D 16 Mnohé názvy jazyků jsou tvořeny přidáním přípony /χuà/ 話 k názvům zemí: /čūŋk_ó/ „Čína“ — /čūŋk_óχuà/ „čínština“; tyto názvy označují jazyk jako mluvenou řeč, a tak se nejčastěji pojí se slovesem /š_ó/ 说 „mluvit“: /š_ó_čūŋk_óχuà/ „mluvit čínsky“. Názvy jazyků se však tvoří také příponou /wén/ 文, jež se nespojuje vždy jen s plnými názvy zemí, nýbrž často i s jednoslabičnými morfémy (jež vznikají zkrácením plných názvů): /čūŋ/ 中 morfém s významem „Čína, čínský“ — /čūŋwén/ „čínština“. Názvy tvořené příponou /wén/ označují jazyk slovem i písmem; ve spojení se slovesem /š_ó/ 学 „učit se“, máme-li na mysli výuku slovem i písmem, je tedy třeba říci /š_ó_čūŋwén/. (V postavení před pauzou se morfémy zde uvedené — /χuà/, /wén/ — i jiné morfémy v podobném postavení často vyslovují přízvučně a s hlavním iktem).

D 17°

§ 9. Přípona /t_ó/ 的

1. Atónická přípona /t_ó/ 的 je v čínštině velmi častá. Nejčastěji naznačuje, že slovo nebo výraz, k němuž je připojena, určuje slovo nebo výraz následující, a je tedy jeho přívlastkem.

Iniciála přípony /t_ó/ se samozřejmě vyslovuje značně sonorizovaně; vyslovujeme téměř [d_ó]

Přípona /t_ó/ ovšem nemusí stát ve všech případech, kdy vedle sebe stojí slova nebo výrazy, jež jsou ve vzájemném poměru: člen určující (přívlastek) — člen určovaný. Rozhodující je prostě postavení: člen bližší určující (ať již následuje přípona /t_ó/, či nikoli) je v čínštině vždy na prvním místě, člen bližší určovaný na místě druhém.

2. Spojení zájmen osobních s příponou /tʰ/ má funkci českých zájmen přivlastňovacích:

/wǒ/ 我 „já“	— /wǒtʰ/ 我的 „můj, má, mé, moji, mí, moje“
/nǐ/ 你 „ty“	— /nǐtʰ/ 你的 „tvůj, tvá, tvé, tvoji, tví, tvoje“
/tā/ 他 „on, ona“	— /tātʰ/ 他的 „jeho, její“
/wǒmən/ 我們 „my“	— /wǒməntʰ/ 我們的 „náš, naše, naši“
/nǐmən/ 你們 „vy“	— /nǐməntʰ/ 你們的 „váš, vaše, vaši“
/tāmən/ 他們 „oni, ony“	— /tāməntʰ/ 他們的 „jejich“
/nín/ 您 „Vy“	— /nǐntʰ/ 您的 „Váš, Vaše, Vaši“ (v uctivém oslovení jedné osoby)

Ve významu „ona“ se zájmeno /tā/ dnes zpr. píše znakem 她.

O tom, jak vyslovujeme trojslabičné výrazy jako /woməntʰ/, /tāməntʰ/ — první slabika tónická, za ní 2 slabiky atónické —, viz Fchč str. 52.

YD 18

Osobní zájmena často ovšem vystupují ve funkci zájmen přivlastňovacích i bez přípony /tʰ/, popř. přípona /tʰ/ je fakultativní. Tak např. je-li podst. jméno současně blíže určováno také ukazovacím slovem, je možno říci /wǒtʰ čĕi pĕn šū/ „tato moje kniha“ i (častěji) /wǒ čĕi pĕn šū/ apod.; viz také výklady v dalším odstavci i později. Všimni si v právě uvedených příkladech i pořádku slov: zájmeno ve funkci přivlastňovací předchází bližšímu určení se slovem ukazovacím!

YD 19

a) — c)

3. U podstatných jmen značících osoby (nebo zvířata) označuje přípona /tʰ/ tyto osoby jako vlastníky (původce apod.) věci, zvířete nebo osoby, jež je vyjádřena následujícím podstatným jménem. Podstatné jméno s příponou /tʰ/ překládáme většinou přídavným jménem přivlastňovacím. Např.: /kūŋtʰen/ „dělník“ — /kūŋtʰen tʰ šū/ 工人的书 „dělníková kniha“.

Podstatné jméno s příponou /tʰ/ v postavení přivlastku může i samo ještě mít přivlastek nebo jiný rozvíjející člen; pak je ovšem můžeme do češtiny přeložit jen 2. pádem (tj. neshodným přivlastkem, který v češtině následuje za podstatným jménem), např. /máo tʰ úŋtʰ šū/ 毛同志的书 „kniha soudruha Maoa“.

Zvláštním druhem přivlastku tohoto typu je přivlastek blíže určený přivlastňovacím zájmenem. V tomto případě by měla přípona /tʰ/ stát dvakrát, ale stačí zcela, stojí-li i jen jednou, tj. až u slova druhého, např. /wǒmən xiānshēn tʰ šū/ 我們先生的书 „kniha našeho učitele“; v přivlastku mohou stát i jména místa a jména času.

YD 19

d)

Stejně jako v češtině zájmena přivlastňovací, přídavná jména přivlastňovací a podstatná jména v 2. pádě, mohou i v čínštině být podstatná jména a zájmena, zakončená příponou /tʰ/, sponovým přísudkem sama, bez podstatného jména, k němuž se vztahují (to tu bývá podmínkem nebo je jasné ze souvislosti). Např. /čĕi pĕn šū | šĕ čōu tʰ ai tʰ / „tato kniha je paní Čouové“, /čĕi pĕn šū šĕ wǒtʰ/ 这本书是我的 „tato kniha je má“.

YD 20

Poznámka. Pokud v postavení blíže určujícího členu stojí podstatné jméno neoznačující osobu nebo zvíře (nejde tu tedy o vyjádření vztahu původce nebo vlastníka), tu se zpravidla /tʰ/ mezi ně a následující podstatné jméno neklade, srov. /čĕiŋkʰo syšŋ / „čínský student“. Do češtiny často překládáme tato podstatná jména, stojící v postavení členu blíže určujícího, odvozeným přídavným jménem (srov. uvedený příklad). Často je však možno i v tomto případě vložit /tʰ/

mezi obě podstatná jména, např. aby byl zdůrazněn a vyzdvižen člen blíže určovaný; v jistých spojeních je konečně i zde /t³/ pravidlem.

Je-li podst. jméno blíže určováno jiným podst. jménem s příponou /t³/, i ukazovacím slovem (popř. číslovkou), stojí nejprve podst. jméno s příponou /t³/ a pak teprve ukazovací slovo (popř. číslovka), např.: /t³wei t³húŋt³ n³ei p³ěn š³/ „ona kniha tohoto soudruha“ (srov. poznámku o pořádku slov ve výrazu /w³ t³ p³ěn š³/, § 9,2).

4. Přípona /t³/ u přídavných jmen (lépe: adjektiv, viz § 18): rozlišujeme, zda přídavné jméno stojí ve funkci přívlastku nebo přísudku. V postavení *přísudku* má příd. jméno příponu /t³/ tehdy, obsahuje-li věta sponu. Např.: /t³č³i p³ěn š³ | š³ p³ái t³/ 这本书是白的 „tato kniha je bílá“.

YD 21 a) Takto stavěná věta je v čínštině pravidlem jen u přídavných jmen, jež zpravidla nebývají blíže určována příslovcem /x³ěn/很 „velmi“ (jsou to např. přídavná jména označující barvy, i některá jiná s významem „kulatý“, „hranatý“ apod.: označujeme je jako atributivní slova).

YD 21 b) Běžně se však této vazby používá tehdy, má-li být přísudek vyjádřený přídavným jménem zdůrazněn, např. /t³č³i p³ěn š³ | š³ s³iǎu t³/ 这本书是小的 „tato kniha je malá“; /n³ǐ³ s³ū š³ t³ǎ t³ | x³ái s³ǐ s³iǎu t³? š³ t³ǎ t³/ 你的书是大的还是小的? 是大的 „je tvá kniha velká nebo malá? Je velká“ (volněji přeloženo: „máš velkou nebo malou knihu? Velkou“; /t³ǎ/大 je přídav. jm. s významem „velký“).

YD 21 c) Přídavná jména (adjektiva) v přísudku bez spony a bez přípony /t³/: viz § 18!

YD 22 5. Jsou-li jednoslabičná přídavná jména v postavení *přívlastku*, tu se k nim přípona /t³/ obyčejně neklade, např. /j³i p³ěn s³iǎu š³/ „(jedna, nějaká) malá kniha“; ovšem i v tomto případě bývá zpravidla možno připojit k přídavnému jménu příponu /t³/ pro zdůraznění: /j³i p³ěn s³iǎu t³ s³ū/ „(jedna, nějaká) malá kniha“.

U dvojslabičných přídavných jmen v postavení *přívlastkovém* pozorujeme kolísání; u některých je připojení /t³/ možné, ale ne nutné (v tomto případě připojené /t³/ naznačuje zdůraznění), mnohá však nutně vyžadují příponu /t³/.

YD 23 6. Přípona /t³/ bývá nutná u přídavného jména v *přívlastku* tehdy, je-li přídavné jméno nějak blíže určeno (záporem, příslovcem). Např. /t³č³i p³ěn x³ěn s³iǎu t³ s³ū/ 这本很小的书 „tato velmi malá kniha“.

U *přívlastku* vyjádřeného příd. jménem je přípona /t³/ nutná také tehdy, je-li podstatné jméno, k němuž se přívlastek vztahuje, zamlčeno. Např. /n³ǐ j³ǒu š³ǐ m³ǎ s³ū? j³ǒu s³iǎu t³, m³éi j³ǒ t³ǎ t³/ 你有什么书? 有小的, 沒有大的 „jaké máš knihy? Mám malé, nemám velké“.

YD 24 Pořadí různých typů bližšího určení podstatných jmen viz. YD 24 (HČP I, str. 56).

Příponu /t³/ píšeme z praktických důvodů dohromady s osobními zájmeny a s některými příslovci, např. /m³ǎn m³ǎi t³/ 慢慢儿的 „pomalu“ (o tom dále v § 29), jinak ji píšeme vždy zvlášť a spojujeme ji s předcházejícím slovem spojovacím obloučkem (příponu /t³/ považujeme ovšem vždy za samostatné slovo, byt jen s formálním významem, at už ji píšeme dohromady s předcházejícím výrazem nebo zvlášť. Vhodnější název pro „příponu“ /t³/ a podobné přípony je: gramatický ukazatel, „markr“).

§ 10. Zájmena tázací a slova tázací ve funkci skutečně tázací

Zájmena a slova tázací vystupují v čínštině nejen ve funkci tázací, ale i neurčité, záporné aj. (viz další výklady v §§ 44, 46 aj.)

Zájmena a slova tázací jsou:

誰 /šéi?/	„kdo?“
什麼 /šám?/	„co?“ (tázací zájmeno)
什麼 /šám...?/	„jaký?“ (tázací deiktické slovo)
誰的 /šéi-t?/	„čí?“
哪 /nǎ...?/	„který?“

Slovo 哪 „který?“ má dvojitou výslovnost, totiž /nǎ/ a /něi/; je to úplná obdoba výslovnosti ukazovacích slov /cè/, /čèi/ 这 a /nà/, /něi/ 那, o nichž jsme mluvili výše v § 7,1.

V písmu stává za znakem 哪 často ještě číslovka /jī/ — „jeden“, kterou však nepřekládáme a často ani nevyslovujeme jako samostatnou slabiku; naznačujeme jen, že vyslovujeme /něi/. Pravidelně se po slovech /cè/ 这, /nà/ 那, /nǎ/ 哪 píše číslovka /jī/, následuje-li měrové jméno /t^{hi}ān/ 天 „den“ nebo /nián/ 年 „rok“, srov. např. /cè/ ji t^{hi}ān/ (/čèi t^{hi}ān/) 这一天 „tento den“, „toto dne“; /nǎ/ ji nián/ (/něi nián/) 哪一年 „který rok?“, „kterého roku?“.

Výklady lexikální a fonetické II.

Slovo /t^hài^hai/ 太太 „paní“ je tvořeno zdvojením morfému /t^hài/. Druhá slabika v tomto slově je podobně jako v řadě příbuzenských názvů, tvořených obdobným způsobem (tj. zdvojením jednoslabičného morfému), atónová.

Přízvukování podle schématu prvá slabika přízvučná, druhá nepřízvučná, je obvyklé i u slov jako např. /jǎnsè/ 顏色 „barva“; jsou to dvojslabičná podst. jména, ve kterých je význam obou morfémů celkem stejný (původně tu jde o spojení dvou jednoslabičných synonym). Konečně je totéž přízvukování — prvá slabika tónická, druhá atónová — příznačné i pro slova, jako ie /t^uŕŕsí/ 东西 „věc“. Jsou to taková slova, ve kterých jednoslabičné složky nemají žádný význam, tj. nejsou morfémy. U slova /t^uŕŕsí/ „věc“ je tato skutečnost nápadná tím spíše, že existuje v čínštině výraz /t^uŕŕ-sí/, psaný týmiž znaky, s oběma slabikami plně tónickými, jehož význam je „východ a západ“ nebo „na východě a na západě“ a v němž je tedy zachován původní význam obou složek.

Podobně i ve slově /šiáucie/ 小姐 „slečna“ je původní význam obou složek tohoto slova, totiž /šiáu/ 小 „malý“ a /čiě/ 姐 „starší sestra“ v povědomí mluvících už málo živý, což i zde přispívá k tomu, že tónickou zůstává pouze slabika prvá.

Druhá slabika v záporce 沒有 se vyslovuje atonicky a redukovane, jen jako kratičké /jo:/ /mėjio/; často se tak vyslovuje i tehdy, má-li výraz 沒有 význam „nemít“, popř. „neexistovat“ (s výslovností /mėjio/ se setkáváme např. v expresivní výslovnosti nebo před pauzou).

K atributivním slovům (srov. § 9,4) patří také slova /nán/ „mužský“ a /nǎ/ „ženský“.

§ 11. Měrové jednotky

1. Měrovými (měrnými) jednotkami myslíme v češtině slova, která nám slouží k přesnému určování délky, váhy, objemu apod. (např. litr, kilogram, metr atd.). Seznamujeme se s nimi spíše v matematice a ve fyzice, protože

mluvnický se jejich názvy ničím neliší od jiných podstatných jmen. V čínštině však mají měrové jednotky některé gramatické zvláštnosti, proto si jich musíme všimnouti blíže.

Názvu „měrové jednotky“ budeme ovšem pro čínštinu užívat poněkud v širším smyslu, než jak jsme o tom mluvili výše. Budeme tak nazývat všechna slova, která blíže určují množství nějaké látky (*šálek* čaje, *pytel* kávy, *list* papíru, *kus* masa, *litr* vody) nebo znamenají souhrn věcí či živých bytostí (*dav* lidu, *stádo* koz, *smečka* vlků, *druh* lidí).

YD 27

2. Podle toho, co bylo řečeno v § 6, jsou v čínštině měrové jednotky vlastně jakýmsi přechodem mezi plnovýznamovými měrovými jmény a numerativy. Gramaticky se to projevuje v tom, že číslovky a ukazovací zájmena ve spojení s měrovými jednotkami již numerativy nepřibírají (měrové jednotky tu zaujímají místo numerativů). Od numerativů se však liší tím, že mají samostatný význam, a tedy je musíme do češtiny překládat. Některé mohou být také samy určeny přívlastkem (nejčastěji přídavnými jmény /tà/ 大 „velký“, /šiǎu/ 小 „malý“ a některými jinými, např. /ji šiǎu wǎn šuěi/ 一小碗水 „malý šálek vody“), kdežto numerativ přirozeně přívlastek mít nemůže a tvoří s číslovkou (popř. ukazovacím slovem) těsnou jednotu.

Přídavným jménem může být samozřejmě blíže určeno i podstatné jméno, jemuž měrová jednotka předchází: /ji wǎn lǎng šuěi/ 一碗冷水 „šálek studené vody“ (/lǎng/ 冷 „studený, chladný“). Přídavné jméno může konečně stát i před měrovou jednotkou i před podstatným jménem: /ji šiǎu wǎn lǎng šuěi/ 一小碗冷水 „malý šálek nepřevařené vody“.

Předchází-li však podstatnému jménu numerativ, je možno položit přídavné jméno pouze mezi numerativ a podstatné jméno: /jì pēn šiǎu šū/ 一本小书 „malá kniha“ (srov. však také § 64,2).

YD 28

Měrové jednotky (případně i numerativy) mohou také zaujímat různá postavení zvláštní. V účetnické řeči, při inventuře apod. číslovka s měrovou jednotkou (numerativem) může stát i za podstatným jménem: /fù ǎ sān cīn/ 肉三斤 „maso 3 libry“ (/fù/ „maso“; /cīn/ „libra (tj. asi 1/2 kg)“). Měrové jednotky a numerativy se dále např. běžně vyskytují ve spojení se slovem /lùn/ 论: /lùn cīn mài fù/ 论斤卖肉 „prodávat maso po librách“ (/mài/ „prodávat“); /lùn t'hiǎu mài jǐ/ 论条卖鱼 „prodávat ryby po kusech“ (/jǐ/ „ryba“; /t'hiǎu/ numerativ pro ryby); /lùn kèr mài lí/ 论个儿卖梨 „prodávat hrušky po kusech“ (/lí/ „hruška“; zde je také třeba si všimnout, že numerativ /kè/ přibírá příponu /-r/ a stává se měrovým jménem: /kàr/ „kus“, podobně jako i slovo /t'hiǎu/).

YD 29

3. Stejně jako v češtině může slovo „šálek“ značit buď samu nádobu, nebo její obsah (míru jejího obsahu), tak i v čínštině slovo /wǎn/ 碗 i některá jiná podstatná jména mohou mít jednou význam předmětu, podruhé význam měrové jednotky. Gramaticky se to projevuje tím, že v prvním případě vyžadují při počítání numerativ, kdežto v druhém nikoli.

YD 30

Jiná slova mohou být jednou měrovými jednotkami, jindy numerativy, např. /čǎng/ 张 vedle funkce měrové jednotky „list (papíru apod.)“ má také funkci numerativu pro předměty s plochým povrchem. Je-li takové slovo měrovou jednotkou, může mít popřípadě přívlastek; je-li numerativem, přívlastek mít nemůže.

Některá podstatná jména vystupují příležitostně jako „nepravé“ měrové jednotky, srov. např.

podst. jméno /wūc³/ 屋子 „světnice, místnosti“ ve spojení /ji_wūc³ řén/ 一屋子人 „lidé v celé (jedné) místnosti (= souhrn lidí v celé jedné místnosti)“.

YD 31 Některá slova s příponou /-c³/ vystupují jako podst. jména a bez ní jako měrové jednotky (/p^híŋc³/, /p^híŋ/ „lahev“)

YD 32 4. Jak již bylo řečeno, užíváme pro čínštinu názvu měrová jednotka v širším smyslu, než jsme zvyklí v češtině: měrovými jednotkami myslíme všechna významová slova, jež se bezprostředně připínají k číslovkám (nebo ukazovacím slovům, případně i k některým jiným slovům, jež svými vlastnostmi jsou příbuzná ukazovacím slovům) a označují množství, souhrn, druh jedinců, věci nebo látky, označené následujícím podstatným jménem. Tak za měrovou jednotku považujeme např. i slovo /čŭŋ/ 种 „druh (= skupina či souhrn jedinců, věcí apod.)“; slova /šiē/ 些 „trochu, několik, pár“ a /tiär/ 点儿 „trochu“ považujeme za obecné měrové jednotky.

Měrová jména, např. /t^hiän/ 天 „den“, /niän/ 年 „rok“, /šǎŋ/ 省 „provincie“ aj. se svými gramatickými vlastnostmi blíží měrovým jednotkám (spojují se bezprostředně s číslovkami), i když je nepovažujeme za měrové jednotky v užším slova smyslu; srov. též výše § 6, 2.

Měrová jména, měrové jednotky, numerativy a slovesné numerativy (viz dále § 61) označujeme souhrnným názvem měrová slova.

§ 12. Tázací věty

YD 33 1. Jak už bylo řečeno v § 3, 4, má tázací věta v čínštině stejný pořádek slov jako věta oznamovací. Tázací slovo má tedy v otázce doplňovací vždy své místo podle toho, kterým je větným členem: /šěi jōu_čŷ?/ 誰有紙? „kdo má papír?“ (táz. zájmeno je podmětem, a proto je na začátku věty); /čě_šŷ šěm³?/ 这是什么? „co je to?“ (dosl. „toto je co?“; táz. zájmeno je sporným přísudkem, proto je na konci věty).

YD 34 2. *Otázka zjišťovací* se vyjadřuje nejčastěji těmito dvěma způsoby:

a) na konci věty stojí tázací částice /ma/ 嗎 (výjimečně i jiné, srov. § 58): /t^hā_šŷ čōu_t^húŋčŷ_ma?/ 他是周同志嗎? „je to (dosl. on je) soudruh Čou?“; /ní_jōu_čŷ_ma?/ 你有紙嗎? „máš papír?“

b) přísudkové sloveso (přídavné jméno) se opakuje, podruhé se záporem: /t^hā_šŷ_pu_šŷ čōu_t^huŋčŷ?/ 他是不是周同志? „je to soudruh Čou?“; /ní_jōu_mei_jo_čŷ?/ 你有沒有紙? „máš papír?“; /čě_pen_šŷ |_χǎu_pu_χǎu?/ 这本书好不好? „je tato kniha dobrá?“ (/χǎu/ 好 „dobrý“; o přídavném jménu v přísudku viz dále § 18.)

Je-li ve větě předmět, může stát mezi kladným slovesem a slovesem se záporkou: /ní_jōu_čŷ_méi_jo?/ „máš papír?“, nebo (častěji) až za slovesem opatřeným záporkou: /ní_jōu_mei_jo_čŷ?/.

YD 35 3. *Otázka rozlučovací* užívá v čínštině spojky /χái_šŷ/ 还是 „nebo“. Např. /ní_šŷ_šy_šě_šŷ |_χái_šŷ_nú_ŋmín?/ 你是学生还是农民? „jsi žák, nebo rolník?“.

Spojka /χáišʔ/ charakterizuje dostatečně otázku, protože v čínštině je to spojka pouze tázací. (V jiných případech — mimo věty tázací — vyjadřuje čínština české „nebo“ jinak.)

Je-li přísudek vyjádřen přídavnými jmény, užívá se v otázkách rozlučovacích někdy též vazby se sponou /šʔ/ a příponou /tʰ/ u přídavného jména (viz § 9, 4; po spojkce /χáišʔ/ se spona již neopakuje): /nǐ nǐ pen šǔ ʔ šǔ tǎ tʰ χáišʔ šíǔ tʰ?/ „tamta tvoje kniha je velká nebo malá?“

§ 13. Vyjadřování neurčitých číslovek

YD 36

Českým neurčitým číslovkám „mnoho“, „málo“, „několik“ odpovídají v čínštině slova /tʰo/ 多, /šǎu/ 少 (tato dvě slova se v čínštině svými vlastnostmi blíží přídavným jménům) a /čí/ 几 „několik“ (toto slovo se svými vlastnostmi blíží číslovkám /jī/ až /číǔ/).

Slova /tʰo/, /šǎu/ se v čínštině velmi často objevují v přísudku tam, kde slova „mnoho“, „málo“ se v češtině spojují s podst. jménem ve druhém pádu: /nǐ tʰo pu tʰo? wǒ tʰo šǔ χěn šǎu/ „máš mnoho knih? Mám málo knih“ (dosl. asi: „jsou tvé knihy mnohé? Mé knihy jsou nemnohé.“) — (v. 4).

Pokud slovům /tʰo/, /šǎu/ v přísudku nepředchází záporka /pǔ/ nebo příslovce, spojují se pravidelně aspoň s příslovcem /χěn/ „velmi“, jež se zde stává pouhým formálním prvkem (do češtiny je nemusíme překládat), srov. výše uvedenou větu: /wǒ tʰo šǔ χěn šǎu/ „mám (velmi) málo knih“. (Srov. také, co je dále řečeno i o přídav. jménech v přísudku v § 18,3!)

V postavení přívlastku se slova /tʰo/, /šǎu/ rovněž pravidelně spojují s příslovcem /χěn/, jež i zde víceméně ztrácí svůj význam: /χěn tʰo šǔ ʔ/ „mnoho žáků“, /χěn šǎu řěn/ „málo lidí“; přípona /tʰ/, na rozdíl od spojení příd. jména s příslovcem /χěn/ v přívlastku, se tu zpravidla neklade (leda pro zdůraznění).

Pro české tázací „kolik“ můžeme použít /čí/ 几 nebo /tʰošǎu/ 多少. Tato dvě slova se od sebe liší především tím, že pomocí /čí/ se ptáme, jde-li nám o zjištění celkem určitého počtu jednotlivin a jde-li současně o nevelký počet (obvykle nepřesahující 10), u /tʰošǎu/ těchto omezení není; číslovka /čí/ se nutně spojuje s numerativem, kdežto za /tʰošǎu/ (stejně jako za /tʰo/ „mnoho“ a /šǎu/ „málo“) se numerativ neklade.

Jak jsme viděli, může číslovka /čí/ tedy značit i „kolik?“ i „několik“. Ve výslovnosti tohoto slova je však rozdíl podle toho, v kterém z obou významů ho uijeme. Ve významu tázacího „kolik?“ je vyslovíme zpravidla přízvukně a zřetelně tónicky (ve 3. tónu); ve významu neurčitého „několik“ je vyslovíme krátce, oslabeně tónicky nebo atónicky: /tʰǎ jou cí pen šǔ? sǎn pen/ „kolik má knih? Tři“, /tʰǎ jou cí pen šǔ/ „má několik knih“. Je-li však kontext zcela jednoznačný, může se číslovka /čí/ případně i ve významu „několik“ vyslovit přízvukně.

Ostatně i /tʰošǎu/ ve větách záporných má význam neurčitosti: „(ne) příliš mnoho“, „(ne) nějak mnoho“, srov. např.: /wǒ pʰǎn jou méi jou tʰošǎu šǔ/ „můj přítel nemá nějak (příliš) mnoho knih“. V jistých případech se /tʰošǎu/ vyskytuje i ve větách kladných ve významu: „jakkoliv mnoho“, „i velmi mnoho“, popř. (ve větách zvolacích): „tolik!“, „tak mnoho!“.

Číslovka /čí/ ať již ve významu „kolik?“ nebo „několik“ může s ostatními číslovkami vytvářet číslovky složené, např. /šǐ cí . . .?/ „kolik přes deset?“, /čí šǐ . . .?/ „kolik desítek?“, /šǐ cí . . ./ „něco přes deset“, /čí šǐ . . .?/ „několik

desítek“. Příklady: /wǒ jǒu shí sān zhāng zǐ? / 我有十张纸。十张? 十三张 „mám něco přes deset archů papíru. Kolik přes deset? Třináct“; /wǒ zhǐ yǒu jǐ běn shū. jǐ běn? / 我只有几十本书。几十本? „mám jen několik desítek knih. Kolik desítek?“

§ 14. Záporky /pù/不 a /méi/没

Záporka /pù/不 není v čínštině jediná. Kromě ní se vyskytuje záporka /méi/没 (/méi jǒu/没有). Gramatické a významové rozdíly mezi oběma těmito záporkami poznáme později; zatím je důležité si zapamatovat, že sloveso /jǒu/有 „mít“, „být, existovat“ může u sebe mít toliko záporku /méi/没.

YD 37

Výklady lexikální a fonetické III.

Slova (podstatná jména) /kāqǐ/钢笔 „pero“, /máupǐ/毛笔 „štětec“, /chīānpǐ/铅笔 „tužka“ jsou příklady takových slov, ve kterých prvý morfém blíže určuje morfém druhý: /kāqǐ/ značí původně doslova „ocelové písátko“, /máupǐ/ „vlasové písátko“, /chīānpǐ/ „olověné písátko“ (srov. něm. Bleistift, pol. ołówek). V takových případech, kdy prvý morfém blíže určuje morfém následující, bývají pravidelně oba morfémy tónické, přičemž tón slabiky druhé zpravidla převládá nad tónem slabiky první. Je však třeba poznamenat, že právě druhý morfém slov tvořených uvedeným způsobem mívá velmi často zcela všeobecný význam a stává se pak nezřídka oslabeně tónickou až zcela atónickou příponou (tak je tomu např. s příponou /rén/人 ve slovech /kūnrén/, /chūnrén/等, jak jsme o tom již mluvili).

Stavíme-li arci i slova 钢笔, 毛笔, 铅笔 popř. i jiná slova tohoto typu (vždy s druhým morfémem společným) do vzájemného protikladu, zdůrazňuje se i zde slabika první a slabika druhá, všem srovnávaným slovům společná, se v tóničnosti oslabuje (srov. Fchč. str. 58): /kāqǐ/, /máupǐ/, /chīānpǐ/.

Slovo /duōshǎo/多少 „kolik“ je tvořeno spojením morfémů protikladného významu, totiž /duō/多 „mnoho“ a /shǎo/少 „málo“; toto spojení však dnes neznačí „mnoho a málo“, nýbrž je to už sémanticky nedělitelné slovo s významem „kolik“; v souvislosti s těsným, nedělitelným spojením obou morfémů je zřejmě také to, že tónickou je tady už jen slabika jedna (a to první), druhá slabika pak je atónová.

§ 15. Přísudkové sloveso

1. V češtině je přísudkové sloveso určeno hlavně svým tvarem; musí to být tvar určitý (vyjadřuje mluvnickou osobu). Tento určitý tvar vyjadřuje nutně některý způsob, čas a rod; obměňování těchto tvarů nazýváme časováním sloves.

2. Jak víme, čínská slovesa se nečasují. V minulých cvičeních jsme všechna slovesa zpravidla překládali přítomným časem, avšak děje, které vyjadřovaly, byly spíše děje všeobecně probíhající v minulosti, přítomnosti i budoucnosti než děje právě probíhající v přítomném okamžiku.

„Roľník obdělává půdu“ neznačí, že obdělává půdu právě teď (v daném okamžiku ji třeba ani neobdělává, zabývá se jinou prací, která ani nemusí souviset s jeho povoláním roľníka), ale je to činnost charakteristická pro člověka, kterého nazýváme roľník. V češtině vyjadřujeme všeobecně

děje nebo stavy přítomníkem, tj. slovesným tvarem příslušným pro přítomný čas. Tvary jako „píší“, „pracují“ apod. vyjadřují tedy nejenom děje probíhající v přítomném okamžiku, ale také děje všeobecné, probíhající v minulosti, přítomnosti i budoucnosti, např. „Karel píše básně“, „bratranec pracuje v sírkárně“.

V čínštině se děje všeobecné vyjadřují pouhým slovesem bez jakékoli přípony; v záporu se zde užívá záporky /pù/不.

3. V češtině slovesa nedokonavá v přítomném čase vyjadřují někdy i děje budoucí, např. „Jdeš dnes do divadla? Jdu.“ I v takových případech nemusí mít sloveso v čínštině žádný pomocný prvek, který by je blíže časově určoval. Avšak tam, kde situace není jasná, nevystačíme s pouhým neurčeným slovesem. Tak /wǒ lái/ 我來 by mohlo znamenat „přicházím (např. zřídka, často)“, „přijdu (např. brzy)“ apod. Proto můžeme užít takové věty jen ve zcela určitém kontextu nebo ve spojení s větou jinou, obsahující určení, o který z možných významů jde.

4. Existuje tedy důležité pravidlo o čínském slovese: čínské sloveso se sice nečasuje, avšak musí být zpravidla nějak blíže určeno, má-li vyplnit funkci větního přísudku s jednoznačným významem. Může být určeno např.: *příponou*; *příslowcem, jež má význam spíše gramatický* (např. /jě/ 也 „také“, záporka apod.); *pomocným slovem gramatického významu, jež klademe před sloveso* (např. /cài/ 在, viz níže § 15, 5); *tím, že věta, v níž sloveso stojí, je těsně spojena s jinou větou* (např. v souvětí, ve spojení otázky a odpovědi) apod.

YD 38

5. K vyjádření děje právě probíhajícího používá čínština často vazby, kdy před přísudkovým slovesem stojí pomocné (oslabeně tónické, či atónické) slovo /cài/ 在 : /t^hā_cai šíě_c^hě/ 他在写字 „(právě) píše“. V záporných větách tohoto druhu se užívá zpravidla záporky /méi/ 沒(!), přičemž /cài/ se může někdy i vynechat: /t^hā méi_cai šíě_c^hě/ 他沒在写字 i /t^hā méi šíě_c^hě/ 他沒写字 „(právě) nepíše“.

Pomocí vazby s /cài/ se ovšem nevyjadřují jen děje právě probíhající v přítomnosti, nýbrž i v jiném čase, hlavně pokud jde o děje *současně probíhající s dějem jiným*. Tak např. uvedené věty /t^hā_cai šíě_c^hě/, /t^hā méi_cai šíě_c^hě/ (/t^hā méi šíě_c^hě/) v jistých souvětích by mohly také znamenat „(právě) psal“ respekt. „(právě) nepsal“; opět v jiném kontextu by mohly být konečně chápány i v čase budoucím: „(právě) bude psát“, respekt. „(právě) nebude psát“; v tomto posledním případě by však místo záporky /méi/ stála záporka /pù/ : /t^hā pù_cai šíě_c^hě/.

Určení času jako /cīnt^hian/ 今天 „dnes“, /šiāncài/ 現在 „nyní“ apod. samozřejmě nestačí samo o sobě k označení děje právě probíhajícího (či neprobíhajícího) v daném okamžiku, srov. sloveso /sýě/ 学 „učit se“ ve větách /t^hā cīnt^hian sýě_šěm? t^hā cīnt^hian sýě_ř^hwén/ 他今天学什么? 他今天学日文, jež je naopak třeba chápat v budoucím čase: „Co se dnes učí (= bude učít)? Dnes se učí (= bude učít) japonštině“.

§ 16. Předmět

1. Předmět jednak zpřesňuje věcný význam slovesa, jednak doplňuje větu gramaticky na ukončený celek. U sloves předmětových (označených v Učebním slovníku) musí být předmět vyjádřen, má-li být věta úplná.

YD 39

a)

Předmět je možno vynechat jen ve zvláštních případech, např. v odpovědi na otázku, která

ho obsahovala, v rozkaze apod. Např. /t^hā-jě-sy³ čū²ŋwen² ma²? jě-sy³/ „on se také učí čínsky? Také se učí“, /č^hě!/ „jez!“

YD 39
b)

Předmět se také vynechává, je-li v češtině vyjádřen zájmenem, jež nahrazuje název věci (doplňuje se z kontextu); o tom dále v § 34. Předmět se samozřejmě neklade také v tom případě, když předmětové sloveso je třeba chápat v pasivním významu (v tomto případě vystupuje „předmět“ jako podmět, srov. dále § 52).

YD 40

2. S nutností vyjadřovat u sloves předmětových předmět souvisí jistá zvláštnost některých čínských sloves. Chce-li mluvící vyjádřit toliko děj (naznačit např., že někdo *píše*) a nezáleží-li mu na tom, aby vyjádřil větný předmět (tj. nechce-li udat přímo, *co* píše), pak sloveso mívá aspoň formální předmět. Je to takový předmět, který nic nepřidává k věcnému významu věty a do češtiny se nepřekládá. Např. ve větě /wōm²ŋ šiě²c²ě/ 我們写字 „píšeme“ je takovým formálním předmětem slovo /c²ě/ 字 „znak“; naproti tomu ve větě /wō²c²ai šiě²š²in/ 我在写信 „píši dopis“ je obsažen věcný předmět /š²in/ 信 „dopis“, a proto sloveso /šiě²/ 写 žádný formální předmět nepotřebuje.

Formální předmět se připojuje i k některým slovesům, jež nemají vysloveně vlastnosti sloves předmětových, srov. spojení /šuěi² cí²ǎu/ 睡覺 „spát“, /cōu² lù/ 走路 „jít, kráčet“.

§ 17. Věty s dvěma slovesy

YD 41

Jsou-li ve větě dvě za sebou následující slovesa, pak do češtiny přísudkovým slovesem překládáme první z nich. Např. /wō²č^hy wèn²t^ha/ 我去問他 „jdu se ho zeptat“, /wō² jě² ši²ǎŋ č^hy/ 我也想去 „také tam chci jít“, „také tam zamýšlím jít“ (/ši²ǎŋ/ „chtít, zamýšlet“). Slovesa typu /ši²ǎŋ/ označujeme jako modální, slovesa typu /č^hy/ jako fázová.

Druhé sloveso zde překládáme zpravidla českým infinitivem; je však třeba mít na paměti, že případné slovesné přípony se v čínštině připojují až k tomuto druhému slovesu. Viz další výklady, např. § 23,2.

§ 18. Přídavné jméno (adjektivum) v postavení přísudku

1. Čínské přídavné jméno (adjektivum) má mnohé rysy společné se slovesem. Gramaticky se to projevuje hlavně ve větách, v nichž je přídavné jméno přísudkem. (Přídavné jméno tedy v čínštině není „jménem“, proto raději říkáme: adjektivum.)

YD 42

2. Věty, jejichž přísudkem je přídavné jméno, mohou být v některých případech tvořeny stejně jako podobné věty v češtině, totiž se sponou (viz § 9, 4), většinou však přídavné jméno v přísudku stojí beze spony. Má tedy v tomto případě stejnou vazbu jako sloveso.

Tak jako sloveso nevyjadřuje svým tvarem určitý čas, stejně tak nevyjadřuje přídavné jméno v přísudku určitý stupeň. Tak věta /č²ě²pě²ŋ š²ū χǎu/ 这本书好 značí „tato kniha je dobrá“ (přísudek zdůrazněn; kdyby nebyl

zdůrazněn, bylo by třeba před přídavné jméno položit nějaké příslovce, viz níže odst. 3); táž věta se zdůrazněným ukazovacím slovem /čě_pen šū χǎu/ však značí „tato kniha je dobrá“ nebo také „tato kniha je lepší“ (zdůraznění ukazovacího slova naznačuje, že jde o srovnání s nějakou jinou knihou, která není dobrá).

Také souvětí, kde se dvěma osobám nebo věcem přisuzují dvě opačné vlastnosti, má jednoznačný smysl: /čěi_kǎ syǎshān χǎu, nēi_kǎ syǎshān pū_χǎu/ 这个学生好,那个学生不好 „tenhle žák je dobrý, tamten je špatný“, „tenhle žák je lepší, tamten je horší“. K úsudku vyslovenému v této větě jsme došli srovnáním.

YD 43 3. Chce-li Číňan přisoudit nějaké osobě nebo věci vlastnost bez srovnání
YD 44 s osobou nebo věcí jinou, užije zpravidla nějakého příslovce míry („velmi“, „přilíši“, „dosti“ apod.). Nejčastěji je tu příslovce /χě_n/很 „velmi“, které však v těchto případech (leda že je ve výslovnosti zvlášť zdůrazněno) už ani nemá svůj věcný význam „velmi“, ale stává se pouhým formálním slovem; např. /nēi_kǎ syǎshān_tǎ máupǐ χě_n_tǎ/ „štětec onoho žáka je velmi velký“ nebo prostě „štětec onoho žáka je velký“, „onen žák má velký štětec“.

V jiných případech, např. před záporkou: /χě_n pū_χǎu/ „být velmi nepěkný“, „být velmi špatný“, nebo v přívlastku: /χě_n_χǎu_tǎ_šǔ/ „velmi dobrá kniha“ si příslovce /χě_n/ ve spojení s přídavným jménem svůj význam podrželo (nicméně i zde bývá jeho věcný význam často poněkud setřen).

YD 45 4. Věty s adjektivním přísudkem, ať už mají sponu nebo ne, mohou být
časově zařazeny zpravidla jen pomocí určení času nebo souvislostí.

YD 46 Sponu /šě/ , slovesa /šǐn/ „jmenovat se příjmením“, /tǎn/ „zastávat funkci...“ aj. nazýváme slovesy identifikace.

Výklady lexikální a fonetické IV.

Slova /χǎicǎo/ „dítě“ a /šrcǎo/ „syn“ jsou tvořena atónickou příponou /cǎo/ 子, jejíž finála je redukována (srov. Fchč str. 43) a jejíž iniciálu vyslovujeme sonorizovaně, tedy téměř [dz]. Původní význam této přípony „syn, dítě“ už zcela vymizel, a tak přidáním této přípony vznikají vlastně podst. jména jakéhokoli druhu, tedy nikoli třeba jen názvy dětí (jak je tomu náhodou u obou zmíněných slov /χǎicǎo/ a /šrcǎo/), drobných předmětů apod.; ba právě naopak v některých případech dodává přípona /cǎo/ slovu význam zveličující a obhroublý. Zdrobněliny se dnes obvykle vytvářejí pomocí sufixace /-r/.

Při sufixaci /-r/ je výrazně ovlivněna výslovnost slabiky, k níž se /-r/ připojuje (jinak řečeno: s níž morfém /ər/ ve výslovnosti splývá a sám pak jako samostatná slabika mizí), viz Fchč str. 37 odstavec 5, YD 104, YD 117.

Pro přízvukování zeměpisných vlastních jmen, jako /řǐpě_n/ (též /řǐpě_n/) 日本 „Japonsko“ apod., není dobře možno stanovit nějaká pravidla.

Ve slově /miǎn_χua/ „bavlna“ ztratila složka /χua/ 花 už víceméně svůj význam „květ“ a /miǎn_χua/ značí prostě „bavlna“ a ne „květ bavlníku“ (jak bychom mohli soudit podle významu jednotlivých složek tohoto slova); odtud zřejmě i atóničnost druhé slabiky.

Slovo /čǐnt^hian/ „dnes“ je tvořeno atónickou příponou /t^hian/ 天 (původní význam „den“); přidáním této přípony k různým lexikálně plně významovým slabikám (morfémům) vznikají vedle

slova /čĩnt^hian/ „dnes“ i jiná slova obdobná („zítra, včera“ apod.).

Ve výrazu /nǚ-χáic^o/ „děvče“ se první morfém /nǚ/ 女 (původní význam „žena, ženský“) připojuje dost volně k následujícímu slovu a zůstává tónickým (následující morfém může být někdy i méně přízvukný); podobně jako morfém /nán/ 男 „muž, mužský“ se morfém /nǚ/ klade před některá slova označující osoby, a to tehdy, je-li třeba výslovně vyjádřit, jakého rodu příslušná osoba je.

YD 47°

§ 19. Určení místa

1. V češtině vyjadřujeme příslovečné určení místa nejčastěji předložkovými pády: „pes leží *pod schody*“, „šli jsme *do lesa*“. Vazba předložky s podstatným jménem v příslušném pádu má v takovém případě funkci místního určení.

YD 48

V čínštině odpovídají těmto předložkovým vazbám podstatná jména s připojenými *záložkami*. Záložky jsou buď jednoslabičné, jako /lí/ 里, /šarŋ/ 上 (s ostatními se seznámíme později), nebo dvojslabičné (viz §21,1). Nejběžnější jednoslabičné záložky, jako např. právě /lí/ a /šarŋ/, jsou vždy velmi těsně spojeny s podstatným jménem: /šy^ošĩŋuli/ 学校里 „ve škole“, /č^uo^cšarŋ/ 桌子上 „na stole“.

Záložka /lí/ může být tónická i atónická, /šarŋ/ je vždy atónové.

Záložky se nekladou k takovým podstatným jménům, která už sama o sobě mají místní význam, jako např. názvy zeměpisné; u některých typů podstatných jmen, např. názvů různých institucí, sídel kolektivů apod., jsou záložky fakultativní. (Uvedená slova mohou být tedy určením místa i bez záložek.)

YD 49

Záložka /lí/ se připojuje také k ukazovacím zájmenům /čə/ „tento“ a /nə/ „onen“. Tak vznikají výrazy /čəli/ 这里 „tady, zde“, /nəli/ 那里 „tam, onde“. (Jiný tvar těchto výrazů vzniká suffixací /-r/: /čər/ 这儿, /nər/ 那儿.) Z tázacího slova /nǎ/ „který?“ vzniká přidáním záložky /li/ výraz /nǎli/ 哪里 „kde?“. (V téměř významu je běžné /nǎ/ 哪儿.) /nǎli/ 哪里, popř. /nǎr/ 哪儿 (dialekticky i jednoslab. /nǎ/ 哪) může mít dále význam „kdepak!“, „ani pomyslení!“: /nǎli^o jou čə^očurŋ šǎ!/ 哪里有这种事!, /nǎr^o jou čə^očurŋ šǎ!/ 哪儿有这种事! „kdepak by mohlo být něco takového!“

YD 50

Jednoslabičné záložky /lí/, /šarŋ/ se připojují i k numerativům i měrovým jednotkám (je-li vynecháno podstatné jméno, jež si můžeme doplnit ze souvislosti), srov. /nəi^o pěnli šǎu^o jí čǎŋ/ 那本里少一章 „tam (= v tom svazku, v té knize) chybí jedna kapitola“ (/čǎŋ/ 章 „kapitola“).

Poznámka I. Slova a výrazy, jež jsou označením místa (/čəli/, /čər/ „zde“, /nəli/, /nər/ „tam“ aj.) a též značnou část slov a výrazů, jež jsou označením času (/čĩnt^hian/ 今天 „dnes“, /šĩancǎi/ 现在 „nyní“ aj.) nepovažujeme v čínštině za příslovce. Příslovci nazýváme v čínštině jen taková slova, jež stojí bezprostředně před slovesem nebo přídavným jménem a mohou být od něho oddělena pouze jiným příslovcem (nejčastěji zápornkou). Z příslovci jsme již poznali např. /jě/ 也 „také“, /χěn/ 很 „velmi“, /χái/ 还 „ještě“. Příslovce nemohou např. stát před podst. jménem, výše uvedené výrazy, jež jsou označením místa nebo času, však ano, srov. /čər/, /čəli/ „zde“: /čəli^o r^o čǎn/ 这里的人, /čər^o r^o čǎn/ 这儿的人 „zdejší člověk“, /mĩŋt^hian/ „zítra“: /mĩŋt^hian^o χuèi/ 明天的会 „zítejší schůze“. Vidíme tak, že uvedené výrazy, jež jsou označením místa nebo času, se v čínštině blíží podst. jménům (označujeme je jako jména místa a jména času).

YD 51

Poznámka II. Jednoslabičné záložky jako /li/, /šar/ píšeme dohromady s předcházejícím slovem z důvodů praktických; jinak je ovšem považujeme spíše za samostatná slova.

2. Jen podstatných jmen se záložkami (popř. i bez záložek, viz výše § 19, 1 i jinde) užíváme však namísto českých předložkových pádů, vyjadřujících místní určení, spíše jen v některých případech zvláštních. Je tomu tak např. po slovese /cài/ 在 „býti (v, na, pod *atd.*)“, „nacházet se (v, na, pod *atd.*)“: /nèi_pěn šū cài_č^uq^cšar/ 那本书在桌子上 „ona kniha je na stole“ nebo před slovesem /jǒu/ 有 „být, existovat“ (respektive i v jiných případech, kdy určení místa, vyjádřené podstatným jménem nebo zájmenem se záložkou, stojí v čele věty): /č^uq^cšar jǒu_kār_pǐ/ 桌子上有钢笔 „na stole je pero“. Jinak i v čínštině tam, kde v češtině za účelem vyjádření místního určení používáme předložkových pádů, se užívá zpravidla vazeb zcela obdobných vazbám českým, kdy podstatnému jménu, opatřenému záložkou (popř. však i bez záložky, viz výše § 19,1), předcházejí ještě slova, jež se svou funkcí blíží našim předložkám. Všechna tato slova, jež i v čínštině budeme prostě nazývat předložkami (a to předložkami uvádějícími místní určení), jsou svým původem slovesa, vyjadřující *trvání* někde nebo *pohyb* někam (přesnější termín místo „předložka“ je tedy prepoziční či předložkové sloveso: pokud některé z „předložek“ stojí bezprostředně za slovesem, nazýváme je postpozičními slovesy).

YD 52

3. U sloves vyjadřujících *trvání* osoby nebo věci *na určitém místě*, např. /cài/ 在 „být (někde)“, „nacházet se (někde)“, /č^u/ 住 „bydlet (v)“ a u sloves, která vyjadřují *pohyb určitým směrem*, např. /cìn/ 进 „vstupovat (do)“, /čⁿū/ 出 „vycházet (z)“, /šār/ 上 „vystupovat (na)“ se určení místa *v jistých spojeních* klade prostě za sloveso bez jakéhokoli dalšího formálního prvku, srov. např.: /cài_cīā/ 在家 „být doma“, /cìn_wūc³/ 进屋子 „vstupovat do světnice“, /šār_šān/ 上山 „vystupovat na horu“ apod. Určení místa se v čínštině v těchto případech z hlediska skladby svou funkcí blíží předmětu slovesa a nazýváme je lokativním předmětem.

Výše uvedená spojení sloves /cài/ „být (v, na *atd.*)“, /cìn/ „vstupovat (do)“, /šār/ „vystupovat (na)“ aj. přímo s podstatným jménem, jež se také nespojuje s žádnou záložkou, představují v dnešním hovorovém jazyce spíše jen pozůstatky staršího způsobu vyjadřování. Odhlédneme-li od těchto i některých jiných obdobných spojení, můžeme pozorovat, že v dnešní čínštině i po slovese /cài/ 在 „být, nacházet se (někde)“ přibírá větší část podstatných jmen (kromě podstatných jmen zmíněných výše v § 19,1, tj. např. zeměpisných názvů) ještě záložku: /kār_pǐ_cài_č^uq^cšar/ 钢笔在桌子上 „pero je na stole“. U ostatních sloves, vyjadřujících *trvání* osoby nebo věci *na určitém místě*, bývá určení místa ještě uvedeno i předložkou a stejně tak se dnes ve většině případů užívá předložkových vazeb i u sloves, označujících *pohyb* někam (viz dále § 19,5).

YD 53

4. U sloves, která *nemají význam pohybu někam* nebo *trvání někde*, nemůžeme umístit podstatné jméno, které má význam určení místa, za sloveso, a to

ani tehdy, má-li podstatné jméno záložku. Čínština tu používá slovesa /cài/ 在 (které tuto vazbu mít může, jak o tom byla řeč v předchozím odstavci) jako jakéhosi pomocného slova a určení místa, uvedené tímto pomocným slovem, se klade před přísudkové sloveso. Věta /čōu t^huŕčɚ cai syósiǝuli syó čŭŕwén/ znamenala tedy původně „soudruh Čou je ve škole <a> učí se čínsky“; dnes se však /cài/ v tomto postavení už i v čínštině cítí spíš jen jako předložka uvádějící určení místa a uvedenou větu můžeme prostě překládat „soudruh Čou se ve škole učí čínsky“.

Ve větách /kǎŕpǐ cǎi č^uoc³šar/ a /t^hā cai syósiǝuli syó čŭŕwén/ vystupuje tak /cài/ v různých funkcích, jež je třeba rozlišovat: v první větě je to přísudkové sloveso s významem „být (na)“, „nacházet se (na)“; ve větě druhé je to předložka (přesněji: předložkové sloveso).

/cài/ jako předložka podle charakteru záložky připojené k podstatnému jménu odpovídá české předložce „v“, popř. předložkám „na“, „nad“, „pod“, „před“ apod. Pokud podstatné jméno není opatřeno záložkou, překládáme předložku /cài/ zpravidla českým „v“.

YD 54

5. Určení místa, vyjádřené předložkovou vazbou před přísudkovým slovesem, se dnes běžně vyskytuje i u sloves označujících trvání někde nebo pohyb někam. V prvním případě (u sloves označujících trvání někde) jako předložka vystupuje /cài/ 在, v druhém případě (u sloves označujících pohyb někam) se užívá jako předložek slov /tàu/ 到, /šàn/ 上, někdy též /cài/ 在 (všech ve významu českých předložek „do“, „na“), /c^hún/ 从 („z“), /wǎŕ/ 往 („směrem k“) aj. Příklady: /wō cai pěičŕŕ čul³ šān k³ jŕǝ/ 我在北京住了三个月 „bydlel jsem v Pekingu 3 měsíce“ (/pěičŕŕ/ 北京 „Peking“, /jŕǝ/ 月 „měsíc“; /l³/ 了 je slovesná přípona, viz dále § 23,2); /nǐ tǎu nǎli č^hy? wō tǎu pěičŕŕ č^hy/ 你到哪里去? 我到北京去 „kam jdeš (jedeš)? Jdu (jedu) do Pekingu“; /nǐ c^hún nǎli lai? wō c^hún pěičŕŕ lai/ 你从哪里来? 我从北京来 „odkud přicházíš (jedeš)? Přicházím (jedu) z Pekingu“; /t^hām³ wǎŕ nǎli č^hy? t^hām³ wǎŕ syósiǝuli č^hy/ 他們往哪里去? 他們往学校那里去 „směrem kam jdou? Jdou směrem ke škole (dosl. asi: směrem ke škole tam)“.

Mnohá slovesa, kterých můžeme používat jako předložek, si doposud v jiných vazbách zachovala svůj plný význam slovesný, srov. např. /cài/ 在 „nacházet se (někde)“, /tàu/ 到 „dorazit (někam)“ aj.; jiná pak se vyskytují už jen jako předložky, např. /c^hún/ 从, /wǎŕ/ 往 aj. Všechny předložky si však zachovaly určité rysy, které dosud připomínají jejich slovesný původ; tak např. v záporných větách stojí zápornka vždy před předložkou (nikoli až před přísudkovým slovesem!): (wō pǔ tǎu pěičŕŕ č^hy, wō tǎu šŕŕǎi č^hy/ 我不到北京去, 我到上海去 „nejdu (nejedu) do Pekingu, jdu (jedu) do Šanghaje“ (podobně se kladou před předložku i ostatní příslovce).

U sloves, označujících trvání někde nebo pohyb někam, se v jistých případech určení místa klade až za sloveso s připojeným postpozíčním slovesem, viz dále § 21, 2.

Jak je patrné z výše uvedených příkladů, užívá se v čínštině předložek i ve spojení s výrazy /čŕli/, /nǎli/, /nǎli/; máme tedy např.:

/cài_èr/ 在这里 „zde“	/c'úr_èr/ 从这里 „odsud“	/tàu_èr/ 到这里 „sem“
/cài_nàr/ 在那里 „tam“ (na ot. „kde“)	/c'úr_nàr/ 从那里 „odtamtud“	/tàu_nàr/ 到那里 „tam“ (na ot. „kam“?)
/cài_nǎr/ 在哪里 „kde?“	/c'úr_nǎr/ 从那里 „odkud?“	/tàu_nǎr/ 到哪里 „kam?“

(Ve všech uvedených příkladech je samozřejmě možno místo tvarů se záložkou /li/ užit tvarů s /-r/, např. /cài_èr/ 在这儿 „zde“, /c'úr_nǎr/ 从哪儿 „odkud?“ atd.)

YD 55

6. Ve větách vyjadřujících, že osoba, zvíře nebo věc je na nějakém místě, užívá čínština sloveso /cài/, po němž následuje lokativní předmět, nebo sloveso /jǒu/, po němž následuje člen existence:

větu „pero je na stole“ přeložíme větou /kār_pǐ' cài_č'ūc'əšəŋ/ 钢笔在桌子上, v níž přísudkovým slovesem je sloveso /cài/ 在 „být (někde), nacházet se (někde)“; větu „na stole je pero“, v níž je český neurčitý podmět až za slovesem (v čínštině je to člen existence!) vyjádříme: /č'ūc'əšəŋ jǒu_kār_pǐ' 桌子上有钢笔 „na stole je pero“; stejně např. /č'èr/ 这里 „zde je (jedna) kniha“, /pěič'īŋ jǒu_χěnr't'ū syššəŋ/ 北京有很多学生 „v Pekingu je mnoho studentů“ apod. (viz též § 2.4, YD 2)

§ 20. Přibližný počet

Pro vyjadřování přibližného počtu má čínština několik prostředků:

YD 56

1. položí vedle sebe dvě číslovky (z číslovek /jī/ „jedna“ až /č'íou/ „devět“, které se liší vzájemně od sebe o jednu jednotku. Např. /s'è_wŭ_k'ə řén/ 四五个人 „4–5 lidí“, /wŭ-liòuš'k'ə řén/ 五六十个人 (též /wŭ-liòuš' řén/ 五六十人) „50–60 lidí“, /liěŋ_sān_pǎi řén/ 两三百人 „dvěsta až tři sta lidí“, /sān_s'è_č'hiān řén/ 三四千人 „tři až čtyři tisíce lidí“ (/č'hiān/ 千 „tisíc“) atd.

Z uvedených příkladů také vidíme, že po číslovkách označujících řády, hlavně vyšší, tj. /pǎi/ 百 „sto“, /č'hiān/ 千 „tisíc“ atd., se někdy neklade numerativ. Tyto číslovky se totiž svými vlastnostmi (na rozdíl od číslovek /jī/ „jedna“ až /č'íou/ „devět“ a číslovky /č'ī/ „kolik“, několik“ – případně ještě také /pàn/ 半 „půl“ – , jež v čínštině považujeme za číslovky v užším, gramatickém smyslu slova) blíží měrovým jednotkám (po měrových jednotkách se numerativ neklade, srov. výše § 11,2). Číslovka /š'è/ „deset“ je svými vlastnostmi na přechodu mezi vlastními číslovkami /jī/ až /č'íou/ a číslovkami označujícími řády.

Ve výrazech /wŭ-liòuš'k'ə řén/, /liěŋ_sān_pǎi řén/ apod. se číslovka označující řád (tj. desítky, stovky atd.) klade jen jednou, až za číslovku (z číslovek /jī/ až /č'íou/) o jednu jednotku vyšší; je třeba si toho všimnout zejména v případě desítek, tj. říkáme /wŭ-liòuš'k'ə řén/ (též /wŭ-liòuš'k'ə řén/) 五六十个人 „50–60 lidí“, /sān-s'èš'pěnr' šŭ/ (též /sān-s'èš'pěnr' šŭ/) 三四十本书 „30–40 knih“ (/š'è/ 十 klademe pouze jednou!); srov. ostatně, jak se také např. řekne „13–14 lidí“: /š'è_sān-s'è_k'ə řén/ 三十四个人 (i v tomto případě stojí /š'è/ 十 jen jednou, zde ovšem na začátku celého výrazu!)

Z příkladů zde uvedených také vidíme, že v čínštině v číslovkách složených si jednotlivé složky (tj. číslovky /jī/ až /číōu/ – číslovky v užším slova smyslu – a číslovky označující řády) zachovávají větší samostatnost a jejich spojení je daleko volnější, než je tomu např. v češtině.

YD 57

2. za číslovku se položí slovo /láí/ 来 (oslabeně tónické až atónické) s významem „asi, přibližně“ nebo /t^uō/ 多 s významem „přes, více než“. Tohoto způsobu se užívá u číslovek složených, pokud jsou vyjádřeny v celých řádech. Numerativ nebo měrová jednotka se klade až za /láí/ nebo /t^uō/: /wūš^u ʔ t^uō^u k^u řén/ „přes 50 lidí“ (v. 5), /sānš^u láí k^u šyš^uš^uŋ/ „asi 30 žáků“ (v. 6).

Pokud číslovky nejsou vyjádřeny celými řády, užívá se místo vazeb s /láí/, /t^uō/ obratů a vazeb jiných, srov. např. /wūš^uwū^u k^u řén jūš^uŋ/ 五十五个人以上 „více než 55 lidí“, /wūš^uwū^u k^u řén t^u j^uŋŋ^u/ 五十五个人的样子, /tāk^uai wūš^uwū^u k^u řén/ 大概五十五个人 „asi 55 lidí“.

Výklady lexikální a fonetické v.

YD 58

Příslovce /č^um^u/ „tak“ je tvořeno atónickou příponou /m^u/ 么 (s redukovanou finálou). Touto příponou se tvoří i některá jiná příslovce; ostatně jsme ji už poznali též u tázacího zájmena /š^um^u/, /š^uč^um^u/ „co?, jaký?“.

YD 59

Výraz 一个人 má různý význam podle přízvukování číslovky /jī/: je-li oslabeně tónická až atónická, překládáme „(jeden) člověk“, „(jakýsi) člověk“, „(nějaký) člověk“; je-li plně zdůrazněna a plně tónická, překládáme „jeden (= jediný) člověk“ nebo v jistých souvislostech též „sám“ (srov. ruské один ve významu „sám“).

Je třeba dobře rozlišovat /nār/ „tam“ a /nār/ „kde?“ a podobně i /nāli/ a /nāli/ v týchž významech; tyto páry slov se liší pouze tónem.

Slovo /míŋpai/ 明白 „rozumět“ je vytvořeno obdobným způsobem jako slovo /jānsə/ 顏色 „barva“ a /p^hāŋjou/ 朋友 „přítel“. Je to původně spojení dvou slov obdobného významu; náš doklad /míŋpai/ je však sloveso (současně také přídavné jméno „jasný, zřetelný“), kdežto /p^hāŋjou/ a /jānsə/ jsou podstatná jména. Pro podstatná jména tohoto typu – jak jsme již uvedli – je příznačné přízvukování tónická + atónová, avšak u sloves (případně i u jiných druhů slov) tohoto typu tomu zcela tak není. I mezi nimi najdeme sice mnoho dokladů přízvukovacího typu tónická + atónická, jako právě u našeho slova /míŋpai/ „rozumět“ (jde v tomto případě většinou o slova v denním hovoru velmi hojná a už dávno užívaná), avšak mnohá slovesa (popř. i jiné druhy slovní) tohoto typu tvoření si udržují přízvuk na obou slabikách (ať už je tón slabiky druhé plně zachován, nebo oslaben); v tomto případě jde většinou o slova poměrně nedávno vytvořená nebo převzatá z knižního jazyka (i když jsou to třeba slova dnes velmi často v denním hovoru užívaná).

YD 60°

YD 61°

YD 62°

YD 63°

§ 21. Určení místa (pokračování)

1. V § 19 jsme poznali jednoslabičné záložky /lí/ 里 a /š^uŋ/ 上; v psaných textech se vyskytují i jiné, např. /šià/ 下 („pod“), /něi/ 内 („uvnitř“), /čūŋ/ 中 („v, uvnitř“), /p^hāŋ/ 旁 („vedle“) aj. Jednoslabičné záložky jsou však někdy už pocíťovány jako nedostatečně výrazné, a proto se k nim připojují další slabiky, čímž vznikají záložky dvojslabičné; mnohé místní vztahy pak lze vyjádřit jen záložkami dvojslabičnými.

YD 64

Kdežto jednoslabičné záložky /li/ a /šar/ tvoří s podstatnými jmény, k nimž jsou připojeny, jeden těsný celek, jsou dvojslabičné záložky daleko samostatnější. Mohou se vyskytovat nejen jako záložky (v tomto případě při zdůraznění se mezi podstatné jméno a záložku příležitostně vkládá i /tə/ 的), ale většinou i jako samostatná jména místa s různými místními významy; do češtiny je ovšem v tomto případě nejčastěji překládáme pomocí příslovci: /šar'mian | šb_čjwən šū, p^har'piān | šb_čjwən šū, šiāmian | šb_fāwən šū/ „nahore jsou čínské knihy, po straně jsou japonské knihy, dole jsou francouzské knihy“.

YD 65

Jako záložky nespécifikovaného významu vystupují výrazy /èli/ 这里 (/èr/ 这儿) „zde“ a /nəli/ 那里 (/nàr/ 那儿) „tam“, srov. /č^huā^hχu^h nar jě^h jə^h/ 窗户那儿也有椅子 „(tam) kolem okna jsou také židle“, „(tam) blízko okna jsou také židle „(/č^huā^hχu/ 窗户 „okno“, /jě^hχə/ 椅子 „židle“). Zvláště často se uvedené výrazy kladou za osobní zájmena a osobní jména: /t^hə nar/ 他那儿 „(tam) u něho“, /wōm^h ə^h r/ 我们这儿 „(zde) u nás“ apod., mají-li vystupovat jako určení místa.

YD 66

2. Určení místa může stát v jistých případech i za slovesem s připojeným postpoziciálním slovesem /cai/ 在 a /tau/ 到 (jiných se tu prakticky nepoužívá), jež se ve výslovnosti přiklání k předcházejícímu slovesu. Bývá to u jednoslabičných sloves, která znamenají pohyb nebo polohu. U sloves znamenajících pohyb se na konec věty za určení místa klade většinou (kromě některých typů souvětí) ještě sloveso /lái/ 来 nebo /č^hy/ 去, aby byl přesněji vymezen směr pohybu vzhledem k mluvčímu. Příklady: /t^hə čj^h cai šy^hsiə^h p^har'piān/ „bydlí vedle školy“ (v. 7); /ní p^hə^h tau nəli č^hy?/ 你跑到哪里去? „Kam běžíš? (/p^hə^h/ 跑 „běžet“).

V postavení za slovesem označujeme /cai/ a /tau/ jako postpoziciální slovesa, ne jako předložky.

YD 67

3. Některé předložky a záložky s místním významem přecházejí i k *určením času*. Příklady: /č^hū^h čj^hnt^hian təu mǐnt^hian/ 从今天到明天 „ode dneška do zítřka“, /č^həi k^h jy^hli/ 这个月里 „v tomto měsíci“, /č^həi k^h líp^həli/ 这个礼拜里 „v tomto týdnu“ (/líp^hə/ 礼拜 „týden“). Mohou ovšem nabývat i jiných přenesených významů, právě tak jako předložky v češtině.

YD 68

YD 69

4. Slova se záložkami mohou být také *přívlastky* k podstatným jménům; jako přívlastky jsou samozřejmě položena před určované podstatné jméno, např. /č^huə^h šar^h t^hə šū | šb^h t^hə^h/ „knihy na stole jsou jeho“, „knihy, které jsou na stole, jsou jeho“ (v. 8). V češtině jsou takové výrazy většinou neshodnými přívlastky, které stojí za podstatným jménem, a vztahnými větami.

§ 22. Modifikovaná slovesa I (modifikace směrová)

1. V § 15 byla řeč o neurčených slovesech. Tato slovesa nejen neudávají mluvnickou osobu, rod, čas, způsob a vid, ale i jejich význam bývá značně neurčitý. Seznámili jsme se už s některými prostředky, které slouží k bližšímu určení slovesa. Dalším takovým prostředkem, v čínštině velmi častým, jsou jisté jednoslabičné nebo i dvojslabičné elementy, které se připojují za sloveso. V takto

vzniklých celcích nazýváme první složku základním slovesem, druhou pak modifikátorem, celek pak nazýváme *modifikovaným slovesem*. Blížeji určení slovesa pomocí modifikátoru je pro čínštinu velmi charakteristické. Modifikovaná slovesa můžeme většinou překládat do češtiny jedním slovem, a to zpravidla dokonavým slovesem s předponou.

2. Podobně jako české předpony mění současně také *vid slovesa*, tak také v čínštině dodává modifikátor slovesu určité významové zabarvení, které, až na některé výjimky, celkem odpovídá našemu vidu dokonavému.

V slovníkových partiích proto překládáme modifikovaná slovesa pravidelně dokonavými slovesy; ostatní slovesa překládáme libovolně buď slovesy dokonavými, nebo nedokonavými.

Pokud v dalších výkladech budeme mluvit prostě o dokonavém vidu modifikovaných sloves, je to pro zjednodušení výkladu; neznamená to, že by vidová soustava čínského slovesa byla totožná s vidovou soustavou např. v jazycích slovanských.

YD 70

3. V dalším se seznámíme s různými typy modifikátorů; všechny nejsou ovšem stejně rozšířeny. Velmi častými modifikátory jsou /č^hy/ 去 a /lai/ 来. Známe je už jako samostatná slovesa. Připojí-li se však k jiným slovesům, nemají samostatný význam, nýbrž se stávají atónovými modifikátory, které udávají směr (přesněji orientaci) základního slovesa, a to /lai/ směr k mluvící osobě, /č^hy/ pak směr od ní. Např. /xu^éilai/ 回来 „vrátit se (směrem k mluvícímu)“, /xu^éič^hy/ 回去 „vrátit se (směrem od mluvícího)“, /n^álai/ 拿来 „přinést“, /n^áč^hy/ 拿去 „odnést“. I můžeme je nazývat *modifikátory směřovými*.

Také v češtině máme slovesa s podobnou místní „modifikací“. Úlohu modifikátorů tu zastávají předpony, srov. jít: přijít, odejít; nést: přinést, odnést aj.

YD 71

Poznámka I. Opakuje-li se sloveso opatřené směřovým modifikátorem (prvé sloveso s modifikátorem /lai/, druhé s modifikátorem /č^hy/ – plně tónickým, poslední slabika čtyřslabičného takru!), překládáme je do češtiny nedokonavým slovesem spolu s výrazem „sem a tam“: /cōulai cōuč^hy/ 走来走去 „chodit sem a tam“, /n^álai n^áč^hy/ 拿来拿去 „nosit sem a tam“ apod. Pokud opakované sloveso neoznačuje pohyb, překládáme takové výrazy různými opisy, např. /k^hānlai k^hānc^hy/ 看来看去 „dívat se (na něco) tak i onak“, „dívat se (na něco) ze všech možných hledisek“.

YD 72

Poznámka II. Slovesa se směřovými modifikátory /lai/ nebo /č^hy/ (též s dvojslabičnými směřovými modifikátory, viz dále § 22,5) mohou označovat i děj pravidelně se opakující nebo děj obecně platný (i v tomto případě je překládáme nejlépe nedokonavými slovesy), srov. např. /wō měi t^hian liū tian cūn é^hlai/ 我每天六点钟起来 „vstávám každý den v 6 hodin“.

YD 73

4. Modifikátory /č^hy/ a /lai/ mohou být (na rozdíl od ostatních modifikátorů) odděleny od základního slovesa předmětem nebo určením místa (které se zde formálně od předmětu neliší), např. /n^á ji pěn šū lai/ 拿一本书来 „přinést (jednu, nějakou) knihu“, /xu^éi č^hy/ 回家去 „vrátit se domů“.

Z toho je také vidět, že spojení mezi základním slovesem a směřovým modifikátorem je volnější než spojení mezi složkami slov typu /tū^hši/ „věc“, /kū^hfen/ „dělník“, /m^hpai/ „rozumět“ apod.

Poznámka. Je-li ve větě sloveso označující pohyb s postpozicním slovesem, za nímž následuje určení místa, stojí na konci věty zpravidla ještě sloveso /č^hy/ nebo /lai/, jak již

o tom byla řeč výše v § 21, 2 (/ní p^hǎu tau nǎli č^hy/ „kam běžíš (směrem odtud pryč)?“). Slovesa /č^hy/ a /lai/ se v těchto případech svou funkcí velmi blíží modifikátorům.

YD 74

5. Směrové modifikátory mohou být i dvojslabičné. Jsou to vlastně modifikovaná slovesa, vznikající spojením jednoslabičných sloves označujících pohyb s modifikátory /lai/ a /č^hy/; tak modifikovaná slovesa /č^hūlai/ 出来, /č^hūč^hy/ 出去 „vyjít“ ve funkci modifikátoru se spojují např. se slovesem /ná/ „brát“, takže vznikají spojení /nǎč^hulai/ 拿出来 „vynést (odněkud směrem sem)“ a /nǎč^huč^hy/ 拿出去 „vynést (odtud směrem pryč)“ na rozdíl od pouhého /nǎlai/ 拿来 „přinést“ a /nǎč^hy/ 拿去 „odnést“. Dvojslabičné modifikátory dodávají celku ještě přesnějšího a konkrétnějšího významu.

Slovesa /č^hūlai/, /č^hūč^hy/ aj., vystupují-li jako *modifikátory*, mají obě slabiky obvykle atónické, avšak první slabika si může zachovat aspoň zbytky původního tónu (hlavně tehdy, je-li slovesný základ, ke kterému se takový modifikátor připojuje, dvojslabičný).

YD 75

6. Předmět u sloves s dvojslabičnými modifikátory, kdy druhou slabikou modifikátoru je /láí/ nebo /č^hỳ/, může být vložen mezi obě slabiky modifikátoru, např. /č^húrŋ šūciǎšǎŋ | č^hỳsia ji pěn šū lai/ „sundej s knihovny (nějakou) knihu“ (v. 9) ; setkáváme se však někdy i s takovou vazbou, kdy předmět je vložen mezi základní sloveso a dvojslabičný modifikátor, např. /t^hā nǎi^o ji pěn šū č^hulai/ 他拿了一本书出来 „vytáhl (nějakou) knihu“ (ovšem vedle: /t^hā nǎč^hu ji pěn šū lai/ 他拿出一本书来 v tomtéž významu; viz též dále § 23,5).

YD 76

7. Jednoslabičná slovesa (nebo morfémy, které slovesy bývaly) označující pohyb — např. /č^hū/ 出 „vycházet“, /šǎŋ/ 上 „vystupovat nahoru“, /šiǎ/ 下 „sestupovat dolů“ — mohou být někdy modifikátory i bez spojení s /láí/ a /č^hỳ/, např. /čōuč^hu/ 走出 „vyjít“. I tyto modifikátory patří k modifikátorům směrovým (některé jsou zpravidla atónické, např. uvedené /č^hu/, /šǎŋ/, jiné bývají tónické).

Některé ze směrových modifikátorů (např. jednoslab. /šǎŋ/, dvojslab. /č^hilai/, /č^hulai/, /šiǎč^hy/) ztrácejí v jistých případech svůj původní význam a stávají se jakýmsi příponami, které dodávají slovesu už jen zvláštní vidové zabarvení (viz další výklady).

Výklady lexikální a fonetické VI.

Řada dvojslabičných jmen místa (z hlediska češtiny ovšem spíše příslovci), jež mohou vystupovat i jako záložky, má jako druhou slabiku atónické /pian/ 边 (/piar/ 边儿), /mian/ 面 nebo atónické /t^hou/ 头 (ve slově /p^hǎŋpiǎn/, /p^hǎŋpiǎŋ/ „vedle“ slabika /piǎn/, /piǎŋ/ obvykle zachovává svůj plný tón).

Původní význam elementů /piǎn/ (/piǎŋ/) „linie, hranice“, /miǎn/ „strana, plocha“, /t^hóu/ „hlava“ se někdy ještě odráží v jistém významovém odstínu dvojslabičných jmen a záložek tvořených těmito elementy; např. /lǐmian/ 里面 i /lǐt^hou/ 里头 překládáme obvykle „uvnitř“, při /lǐmian/ je však možno mít na mysli spíše plochu uvnitř něčeho, při /lǐt^hou/ spíše určitý bod nebo prostor ze všech stran uzavřený; /šiǎmian/ 下面 „dole“ ukazuje spíše na plochu, kdežto /šiǎpian/ 下边 „dole“ spíše na linii.

Pokud se dvojslabičná slova tvořená přidáním elementů /pian/ (/piar/), /mian/, /t^hou/ vyskytují

jako záložky, ztrácí u nich obvykle prvá slabika svůj tón; je-li arci na takové dvojslabičné záložce důraz, podržuje její prvá slabika svůj plný tón. Slabiky /pian/ (/piar/) a /mian/ ve spojení se zájmeny /èi/ 这, /nèi/ 那, /něi/ 哪 nebo s číslovkami považujeme za samostatná slova, srov. /èi_pian/ 这边, /èi_mian/ 这边 „na této straně“, „z této strany“; /něi_pian/ 那边, /něi_mian/ 那边 „na té straně“, „z té strany“; /něi_pian/ 哪边, /něi_mian/ 哪面 „na které straně?“, „z které strany?“; /liǎng_pian/ 两边, /liǎng_mian/ 两面 „na obou stranách“, „z obou stran“ apod. Ve výrazech /p^hárpiān/ 旁边, /síàpian/ 下边, /jòupian/ 右边, /pěipian/ 北边, /tūrpian/ 东边 atd., stejně jako /lǐmian/ 里面, /wàimian/ 外面, /é^hiánmian/ 前面 apod. morfémy /pian/, /mian/ naproti tomu za samostatná slova nepovažujeme (a píšeme je s předcházející slabikou dohromady), neboť v těchto případech ani morfémy /p^hár/ 旁, /síà/ 下, /jòu/ 右, /pěi/ 北, /tū/ 东, /lǐ/ 里, /wài/ 外, /é^hián/ 前 atd. (jež morfémům /pian/, /mian/ předcházejí) nepovažujeme za samostatná slova. (Vzhledem k jistým zvláštnostem mnohých ze zmíněných morfémů – srov. dále Výklady lex. a fonet. na str. 119 – by však i takové chápání bylo eventuálně možné.)

Ve výrazech, jež jsou určeními místa, se podobně jako morfémům /pian/ (/piar/), /mian/, /t^hou/ užívá v některých případech také morfému /fā/ 方 (např. /tūfā/ 东方 „východ, na východě“, /nánfā/ 南方 „jih, na jihu“ aj.), v jazyce spíše psaném také morfému /pù/ 部.

YD 77

Řada dvojslabičných slov, jež se vyskytují i jako záložky, je tvořena oslabeně tónickou až atónickou předponou /jǐ/ 以: /jǐnèi/ 以内 „v, během“, /jǐxià/ 以下 „pod“, /jǐshàng/ 以上 „nad“ atd.; význam těchto slov nebývá už místní, nýbrž přenesený, často např. časový.

Slova /shūkuèi/ 书柜 „knihovna“ (skříň), /shūjià/ 书架 „police na knihy“ – v obou slovech jsou obě slabiky tónické, tón slabiky druhé často převládá –, patří ke slovům, ve kterých je prvý morfém bližším určovatelem morfému druhého.

YD 78°

YD 79°

§ 23. Vyjadřování předčasnosti a minulosti

YD 80

1. U sloves neoznačujících děj (tj. u spony, modálních sloves, sloves typu „vědět“, „domnívat se“ apod.) můžeme minulost označit užitím vhodného určení času nebo ji poznáme z celkového kontextu. Např.: /t^hā k^uòè^hy š^h k^uq^hren/ 他过去是工人 „dříve byl dělníkem“ (/k^uòè^hy/ 过去 „v minulosti, dříve“); /k^uòè^hy t^hā x^uèi sh^uò c^hū^hwén/ 过去他会说中文 „dříve uměl mluvit čínsky“.

YD 81

Jinak k výslovnému vyjádření a zdůraznění minulosti má čínština atónickou slovesnou příponu /ko/ (psanou znakem 过 /k^uò/; silné zkrácení finály a její částečnou redukci naznačujeme v našem přepisu tím, že /u/ vynecháváme: /ko/), která označuje děj, jenž se mohl v minulosti i opakovat. Např. /nín é^hko pěic^hma?/ „byl jste (už někdy) v Pekingu?“ /é^hko/ „byl“ (v. 10).

YD 82

2. Kromě toho je v čínštině atónická slovesná přípona /l^ə/ 了 s redukovanou finálou; naznačuje, že děj se již uskutečnil v daném okamžiku nebo před uplynutím dané doby: /c^uót^hian wǎnshā^h w^o shíè^lè jì f^əshì^h sìn/ 昨天晚上 我写了一封信 „včera večer jsem napsal (jeden) dopis“; není-li ve větě udána žádná doba a nejde-li o větu vedlejší, rozumí se obecně děj uskutečněný v minulosti: /w^o shíè^lè jì f^əshì^h sìn/ „napsal jsem (jeden) dopis“. Ve větách hlavních sloveso opatřené příponou /l^ə/ překládáme tedy do češtiny zpravidla minulým časem

sloves dokonavých.

Ve větě může být také výslovně udáno, jak dlouho děj trval; v tomto případě ovšem sloveso s příponou /l^o/ překládáme do češtiny zpravidla minulým časem slovesa nedokonavého: /t^hā cai_ c̣ɛr_ c̣ùl^o sān_ k^o_ s̄iŋ_ c̣h^hi/ 他在这儿住了三个星期 „bydlel zde 3 týdny“, v některých typech souvětí dokonce časem přítomným: /ní_ cai_ c̣ɛr_ c̣ùl^o sān_ k^o_ s̄iŋ_ c̣h^hi, c̣ōm^o_ ɣá_ mei_ lá_ k^hānko_ wǒ?/ 你在这儿住了三个星期, 怎么还没来看过我? „Bydliš zde <již> tři týdny <a> jak to, <že> jsi mne ještě nepřišel navštívit?“ (/c̣ōm^o/ 怎么 „jak to, že...?“; o záporce /méi/ 没 viz níže § 23,6; všimni si též, že ve větě druhé tohoto souvětí přípona /ko/ stojí až za slovesem /k^hān/, které do češtiny překládáme infinitivem).

K tomu, že čínské sloveso s příponou /l^o/ v jistých případech překládáme českým přítomným časem, srov. obdobné případy, kdy českým přít. časem překládáme i anglické perfektum (tak např. naposled uvedená věta by byla v angličtině přibližně: You have been living here three weeks, but you haven't called on me yet“).

Ve větách vedlejších sloveso opatřené příponou /l^o/ může však být chápáno nejen v čase minulém, srov. sloveso /lá_ i_ wǒ_ cíou_ c̣ou_ l^o/ 他来了我就走了 „odešel jsem, jakmile přišel“ (o /l^o/ ve spojení /c̣ou_ l^o/ viz níže § 23, 4 c), ale popř. také v čase budoucím, nastane-li nebo má-li nastat i děj věty hlavní teprve v budoucnosti (ovšem až po skončení děje vyjádřeného slovesem s příponou /l^o/): /t^hā_ lá_ i_ wǒ_ cíou_ c̣ou_ l^o/ 他来了我就走 „odejdu, jakmile přijde“.

Uvedené příklady typu /t^hā_ lá_ i_ wǒ_ cíou_ c̣ou_ l^o/ jsou také dokladem, jak čínština nejčastěji vyjadřuje tento typ souvětí s časovou větou: časová věta neobsahuje žádnou spojku, ve větě hlavní (následující za větou vedlejší) však před přísudkem stojí příslovce /cíou/ 就, jež označuje bezprostřední následnost obou dějů. Zcela obdobným způsobem bez jakékoli spojky bývá v čínštině často vyjadřováno i souvětí podmínkové. Tak např. výše uvedené souvětí /t^hā_ lá_ i_ wǒ_ cíou_ c̣ou_ l^o/ v jistém kontextu by bylo možno chápat i jako souvětí podmínkové („přijde-li on, já odejdu“).

Poznámka: Slovesa s tzv. prázdným předmětem (srov. např. /š^o_ ɣu_ a/ „mluvit“, /sí_ c̣ɛ_ b̄/ „psát“) přibírají příponu /l^o/ jen zřídka; předchází-li ovšem takovému předmětu bližší určení, nejde již o „prázdný“ předmět a používání přípony /l^o/ je u slovesa zcela běžné.

3. Vedle slovesné přípony /l^o/ 了, která stojí bezprostředně za slovesem, má čínština větnou částici /l^o/ (též /la/: splynutí částic /l^o/ + /a/, piše se znakem 啦), která stojí vždy na konci věty a je též velmi důležitá při časovém zařazení věty. Označuje změnu stavu vzhledem k jistému (zpravidla přítomnému) okamžiku. Např. /pú_ jǒu_ l^o/ 不要了 „už (to) nechci (dříve jsem chtěl)“; jak je vidět, překládáme ji často vhodně do čínštiny příslovcem „už“.

Poznámka. Větnou částici /l^o/ připomíná někdy svou funkcí i slovesná přípona /l^o/, zejména stojí-li po některých slovesech nečinnostních, např. /jǒu/ 有 „mít“: /jǒu_ l^o_ é_ h^hi_ ān_ l^o_ cíou_ kě_ i_ nǐ_ mǎi_ c̣à_ pēn_ šǔ/ 有了錢 就給你买这本书 „jakmile (až) budu (budeme apod.) mít peníze, koupím (koupíme apod.) ti tuto knihu“ (/mǎi/ 买 „kupovati“) (změnu situace, jež je v čínštině naznačena užitím přípony /l^o/ po slovese /jǒu/ „mít“, v českém překladu vyjádříme užitím spojky „jakmile“, „až“).

YD 83

YD 84

YD 85

4. Každé /l³/, jež stojí na konci věty, nemusí ovšem být vždy jen větná částice; někdy ji považujeme za slovesnou příponu, někdy také plní funkci slovesné přípony a větné částice zároveň.

Můžeme rozeznávat tyto případy:

YD 86

a) /l³/ na konci věty považujeme za slovesnou příponu, předchází-li bezprostředně sloveso a následuje-li další věta, jejíž děj nastal nebo nastane teprve po ukončení děje věty první (o souvětích tohoto typu již v § 23,2, podrobněji ještě v § 53): /t^hā lǎil³ | wǒ cíou cǒu/ „odejdu, jakmile přijde“; /t^hā lǎil³ | wǒ cíou cǒu l³/ „odešel jsem, jakmile přišel“.

YD 87

b) /l³/ na konci věty považujeme za větnou částici ve větách se jmenným přísudkem, ve větách obsahujících modální sloveso nebo jiný prvek naznačující, že nemůže jít o děj skončený (např. také zápornka /p^l/ 不), a dále také ve větách, kde přísudkem je číselný výraz. Příklad: /t^hā ʂ kǔŋɿen l³/ 他是工人了 „Je již dělníkem“ (případně podle souvislosti: „je teď dělníkem“); /wán ʂianʂəŋ liəuʂ ʂuɿ l³/ 王先生六十岁了 „panu Wangovi je (již) 60 let“; /nǐm²n k^həŋi ɕɿnlai l³/ 你们可以进来了 „můžete už vstoupit“; /t^hā pú ʂ nǚŋmin l³/ 他不是农民了 „už není rolníkem“; /t^hā pù lǎi l³/ 他不来了 „už nepřijde“.

YD 88

c) /l³/ na konci věty má funkci slovesné přípony i funkci větné částice (můžeme tu mluvit o větné částici, označující skončení děje), předchází-li mu bezprostředně přídavné jméno či sloveso a nejde o případ uvedený výše pod a) nebo b), jako např. ve spojení se slovesem podmětovým nebo stojí-li předmět před slovesem (o tom dále v § 24) apod. Příklady: /k^həŋen lǎi l³/ 客人来了 „hosté (už) přišli“; /ɕə ʂie ɕ^l | wǒ ʂie ɕ^l l³/ 这些字我写好了 „tyto znaky jsem (už) napsal“; /ɕɿŋ t^huŋɿɕ ɕ^l l³/ 金同志好了 „soudruh Ťinovi se již vede dobře“ „soudruh Ťin je již zdrav“.

YD 89

Poznámky.

Následuje-li za slovesem předmět, vyjádřený složitějším výrazem, spojuje se zpravidla jen sloveso s příponou /l³/ a na konci věty se již neklade částice /l³/: /wǒ mǎil³ ɕɿn t^uŋ tǔŋ ʂi/ 我买了很多东西 „koupil jsem mnoho věcí“ (/mǎi/ 买 „kupovat“).

Naproti tomu v jednoduché větě, obsahující nerozvitý předmět, se spojuje sloveso s příponou /l³/ a na konci věty se ještě klade částice /l³/, jež v tomto případě má funkci dotvrzení výpovědi. Přípona /l³/ u slovesa se často vynechává a částice /l³/ na konci věty přebírá i funkci označení skončení děje: /t^hā ʂie^l ʂɿŋ l³/ 他写了信了 i /t^hā ʂie^l ʂɿŋ l³/ 他写信了 „napsal dopis“.

Přípona /l³/ však i v tomto případě u slovesa zůstává a naopak částice /l³/ na konci věty zpravidla odpadá, je-li taková věta první větou souvětí: /t^hā ʂie^l ʂɿŋ | cíou cǒu l³/ 他写了信就走了 „napsal dopis a odešel“.

Zvláště je třeba si všimnout toho případu, kdy předmět obsahuje číselný výraz. Má-li být naznačeno, že děj prostě skončil, aniž je řečeno, zda bude ještě někdy pokračovat, či nikoli, klade se pouze slovesná přípona /l³/: /wǒ c^uŋ^hian | ʂie^l ʂāŋ fəŋ ʂɿŋ/ 我昨天写了三封信. Jestliže však se dále praví, bude-li činnost pokračovat, či nikoli, je nutná i větná částice /l³/ (leđa že věta obsahuje také příslovce /jǐcɿŋ/ 已经 „již“, kdy je větná částice /l³/ fakultativní): /wǒ c^uŋ^hian ʂie^l ʂāŋ fəŋ ʂɿŋ l³, ɕɿŋ^hian pú cǎi ʂie^l l³/ 我昨天写了三封信了, 今天不再写了 (případně /wǒ c^uŋ^hian jǐcɿŋ ʂie^l ʂāŋ fəŋ ʂɿŋ (ʂāŋ fəŋ ʂɿŋ l³), ɕɿŋ^hian pú cǎi ʂie^l l³/ 我昨天已经写了三封信[了], 今天不再写了 „včera jsem napsal tři dopisy, dnes již nebudu psát“ (/cǎi/ 再 zde má význam „již více, již dále“).

5. V některých případech, kde u nemodif. slovesa za účelem naznačení skončení děje je nutná přípona /l^o/, u modifikovaných sloves bývá tato přípona fakultativní. Srov. např.: /wǒ c^uó^thian nál^o χ^{ěn} t^uō šū/ 我昨天拿了 很多书 „vzal jsem (si) včera mnoho knih“, avšak /wǒ c^uó^thian nálail^o χ^{ěn} t^uō šū/ 我昨天拿来了 很多书 i /wǒ c^uó^thian nálai χ^{ěn} t^uō šū/ 我昨天拿来 很多书 „přinesl jsem včera mnoho knih“.

Pokud u směrově modifikovaných sloves je předmět vložen mezi základní sloveso a modifikátor /lái/ 来, /c^hè/ 去, přípona /l^o/ se spojuje přímo se základním slovesem: /wǒ nál^o χ^{ěn} t^uō šū lai/ 我拿了很多书来 ; je-li však vložený předmět určením místa, /l^o/ stojí až na konci věty: /t^hā χuēi ciā c^hè y^lo/ 他回家去了 „vrátil se domů“.

Je-li předmět vložen mezi základní sloveso a dvojslabičný směrový modifikátor, spojuje se přípona /l^o/ i zde se základním slovesem: /t^hā nál^o jì p^{ěn} šū c^hulai/ 他拿了一本书出来 „vytáhl (jednu) knihu“. Je-li předmět vložen mezi jednotlivé složky dvojslabičného modifikátoru, přípona ani částice /l^o/ se zpravidla neklade: /t^hā ná^čh^u jì p^{ěn} šū lai/ 他拿出一本书来 „vytáhl (jednu) knihu“ (v této a obdobných větách, kdy předmět je vložen mezi jednotlivé složky modifikátoru a neklademe ani příponu, ani větnou částici /l^o/ a také ve větě nestojí žádné určení času, jednoznačně odkazující do minulosti, může jít podle celkové souvislosti nejen o děj již dříve v minulosti skončený, ale popř. též o děj právě dokončovaný. V tomto případě je také možno přeložit modifikované sloveso prostě přítomným časem nedok. slovesa – nejčastěji ovšem opatřené předponou, jež odráží význam modifikátoru – tedy /t^hā ná^čh^u jì p^{ěn} šū lai/ „vytáhl knihu“ nebo popř. také „vytahuje knihu“); je-li však vložený předmět určením místa, klade se opět /l^o/ na konec věty: /t^hā cōu c^hin wū c^hè y^lo/ 他走进屋子去了 „vstoupil do pokoje“.

6. V záporných větách se u sloves označujících děj pro minulost užívá zápornky /méi/ 没 (popřípadě, zejména v psaných textech, /méi^o/ 没有): /t^hā méi lái/ 他没来 „nepřišel“.

Slovesa neoznačující děj (spona, modální slovesa, slovesa typu „vědět“, „domnívat se“ apod.) se i při označení minulosti spojují se zápornkou /pù/ 不, srov. /t^hā c^hú^qé^hian pú χuēi sí^ě c^hè/ 他从前不会写字 „dříve neuměl psát“, (/c^hú^qé^hian/ 从前 „dříve“); /wáng xiānshēng c^hú^qé^hian pú shì wǒm^ontā xiānshēng/ 王先生从前不是我们的先生 „pan Wang nebyl dříve naším učitelem“.

Zápornky /pù/ místo /méi/ se však užívá i u sloves označujících děj, má-li být vyjádřeno, že k ději pravidelně nedocházelo (v češtině tu někdy užíváme záporných sloves násobených): /wǒ p^hé^qí^ou k^uò^éh^u pù c^hí^qé^hóng k^hān pòu/ 我朋友过去不经常看报 „můj přítel dříve nečetával noviny“.

Ve všech těchto případech, kdy je nutno užít zápornky /pù/, je pro zařazení do minulosti rozhodující užití příslušného určení času, celkový kontext apod.

Má-li v kladné větě sloveso příponu /ko/ 过, zůstává tato přípona i ve větě záporné: /t^hā méi k^hānciānko c^hèi k^o/ 他没看见过这个, (nikdy) toto neviděl“. Přípony /l^o/ se však v záporné větě, obsahující zápornku /méi/ 没 neuvžívá; její funkci totiž přejímá zápornka.

7. Tázací věty v minulém čase jsou tvořeny stejně jako v čase přítomném, obsahují-li tázací slovo (/šéi lái^o?/ 誰来了? „kdo přišel?“) nebo tázací částici /ma/ 嗎 (/t^hā lái^o ma?/ 他来了嗎? „přišel?“). Tam, kde v přítomném

čase stojí vedle sebe kladný a záporný přísudek, vyjádří se v minulosti otázka tak, že se sloveso neopakuje, ale na konec věty se položí zápornka /méijio/ 沒有 (v tomto případě se /jo/ 有 vynechat nesmí): /t^ha láil^o méijio?/ 他来了沒有? „přišel?“.

YD 93

Poznámka. Otázky, ve kterých jde zejména o zjištění, zda se opravdu uskutečnil (uskutečňuje, uskutečnil) děj vyjádřený přísudkovým slovesem, se tvoří tak, že se před sloveso položí výraz /š^hpu š^h/ 是不是 (tj. opakovaná spona, podruhé se zápornkou /pù/; někdy celý výraz můžeme vhodně přeložit slovem „zdali“): /t^ha š^hpu š^h láil^o?/ „přišel (nebo ne)?“, „zdalipak přišel?“ /t^ha š^hpu š^h méi láil^o?/ „zdalipak nepřišel?“, /t^ha š^hpu š^h tíé^o χ^uān^o?/ 他是不是結了婚了? „oženil se (či ne)?“ (popř.: „vdala se, nebo ne?“; /cíé-χ^uān/ 結婚 „oženit se, vdát se“, objektové sloveso), /t^ha š^hpu š^h š^uó č^uŋk^oχ^uà?/ 她是不是学中国話? „zdalipak se učí čínsky?“, /t^ha š^hpu š^h j^u lái?/ 他是不是要来? „přijde (nebo ne)?“ (/j^u/ 要 tady není ani tak významovým slovesem „chtít“ jako spíše už jen pomocným prvkem označujícím budoucí čas, srov. dále § 31).

Z těchto příkladů vidíme, že při uvedeném způsobu tvoření otázky není rozdíl v tom, jde-li o věty v čase přítomném, minulém či budoucím nebo jde-li o věty záporné či kladné.

Výraz /š^hpu š^h/ je vlastně přenesen z vět jako /t^ha š^hpu š^h č^uŋk^oχ^uà?/ 他是不是中国人? „je on Číňan?“ (viz § 3,4)

§ 24. Předmět na začátku věty (přesněji: antepoňovaný větný člen)

YD 94

1. Obvyklé postavení předmětu je, jak víme, za slovesem. Někdy však předmět stojí před podmětem na začátku věty. Takové postavení může zaujímat předmět určitý, který bývá nejčastěji vyjádřen buď ukazovacím výrazem (/č^{èi}k^o w^o méijio k^hānciānko/ 这个我没有看见过 „tohle jsem neviděl“), nebo má u sebe ukazovací slovo jako přívlastek (/č^{èi}p^{ēn} š^u | t^ha k^hān-wán^o?/ 这本书他看完了 „tuto knihu dočetl“), může však mít i jiný přívlastek. Může to být také slovo označující zcela určitou věc nebo osobu apod., např. /č^uŋk^oχ^uà | w^o χ^uèi š^uó/ 中国話我会說 „čínsky umím“.

YD 95

2. Předmět na začátku věty bývá také zdůrazněn. Je to nejčastěji v paralelních větách, kde oba předměty stojí v nějakém protikladu: /č^uŋk^oχ^uà | w^o χ^uèi š^uó, f^ǎk^oχ^uà | p^ú χ^uèi š^uó/ 中国話我会說, 法国話不会說 „čínsky umím, francouzsky ne“.

YD 96

3. Předmět může stát na začátku věty i tehdy, je-li přísudkové sloveso modifikováno nebo stojí-li za slovesem ještě jiný větný člen (nepřímý předmět).

YD 97

4. Stojí-li předmět na začátku věty, musí za ním následovat podmět (tj. nesmí být zamlčen), pokud by mohlo dojít k záměně předmětu a podmětu, srov. např. /č^{èi} š^{ie} c^è | w^o š^{ie}-χ^ǎul^o?/ 這些字我写好了 „napsal jsem tyto znaky“, kdežto /č^{èi} š^{ie} c^è š^{ie}-χ^ǎul^o?/ 這些字写好了 „tyto znaky byly napsány“ (v tomto příkladu má ovšem sloveso význam trpný; podrobněji o tom viz § 52); /č^àk^ə ř^{én} | w^o č^ètau/ 这个人我知道 „o tomto člověku já vím“, avšak /č^àk^ə ř^{én} č^ètau/ 这个人知道 „tento člověk (to) ví“.

§ 25. Modifikovaná slovesa II (modifikace výsledková)

YD 98

1. V § 22 jsme se seznámili s jedním typem modifikovaných sloves. Základní sloveso tam označovalo ráz činnosti, modifikátor její směr. Jiný typ modifikovaných sloves jsou taková slovesa, u nichž modifikátor udává výsledek činnosti. Těmito modifikátory bývají různá slovesa i přídavná jména (popř. morfémy odpovídající původně slovesům nebo přídavným jménům). Např.:

/k^hàn/看 „dívat se“: /k^hàn^{ci}an/ 看見 „uvidět, vidět“ (dosl. „dívat se tak, až něco zpozoruji“),
/t^hī/听 „naslouchat“: /t^hī^{ci}an/ 聽見 „uslyšet, slyšet“ (modifikátorem je tu sloveso /^{ci}an/見,
které jako modifikátor má význam „vnímat“ a je atónické)

/šy³/学 „učit se“: /šy³-xuèi/ 学会 „naučit se“ (doslova učít se tak, až to umíme“; modifikátorem
je tu sloveso /xuèi/会 „umět“)

/š^uō/說 „mluvit“: /š^uō-mí⁷pai/ 說明白 „vysvětlit“ (dosl. „mluvit, až věc je jasná“; modi-
fikátorem je tu přídavné jméno /mí⁷pai/明白 „jasný, srozumitelný“).

2. Časem se seznámíme s množstvím výsledkových modifikátorů a uvidíme, že se navzájem liší nejen významem, ale také tím, jak jsou rozšířeny Ty, které mají význam obecnější (např. /wán/完 „skončit“), možno připojovat ke slovesům nejrůznějšího významu. Jiné, které mají význam speciálnější, mohou stát často jen u několika málo sloves, některé dokonce pouze u slovesa jediného.

Poznámka: některá modifikovaná slovesa, zvláště taková, která mají modifikátor významově bohatý, nemůžeme přeložit do češtiny jedním slovem a musíme je při překladu často rozvést v delší výraz.

YD 99

3. Podobně jako je tomu u modifikátorů směrových, zůstává i některým modifikátorům výsledkovým, které se častým užíváním už otřely, převážně jen funkce označení „dokonavosti“, srov. např. modifikátor /wán/完: /k^hàn-wán/看完 „dočíst“, /š^uō-wán/說完 „domluvit“ (tj. „přestat mluvit, skončit s mluvením“).

Srov. také např. /c^uò³šia/坐下 „sednout si“, kde atónický směrový modifikátor /šia/ udává sice směr dolů, avšak jeho hlavním úkolem je vyjádřit „dokonavost“ (viz také § 22,7 pozn.).

Tyto směrové i výsledkové modifikátory pokleslé na přípony bývají atónické nebo oslabeně tónické; zvláštní místo zde zaujímá výše uvedený modifikátor /wán/ („dokončit“), jenž je vždy plně tónický.

4. Od sloves směrově modifikovaných se slovesa modifikovaná výsledkově liší tím, že se předmět nikdy nekládá mezi sloveso a modifikátor, nýbrž že následuje za modifikovaným slovesem jako celkem nebo mu předchází. (O modifikovaných slovesech ještě dále § 33.)

§ 26. Nepřímý předmět

YD 100

1. Stejně jako v češtině mívají i v čínštině některá slovesa dva předměty: předmět přímý, na který slovesný děj přechází přímo (v češtině je obvyčejně

ve 4. pádu) a předmět nepřímý (v češtině ve 3. pádu). Oba tyto předměty mohou stát za slovesem, a to předmět nepřímý na prvním místě, předmět přímý za ním. Např. /tʰā kěi² ni čʰián méi²o?/, „dal ti peníze?“ (v. 11).

Taková vazba se vyskytuje nejčastěji ve větách, kde nepřímý předmět je krátký (např. osobní zájmeno) a kde přísudkovým slovesem je /kěi/ 給 „dát“. V jiných případech je obvyklejší uvést nepřímý předmět předložkou, která ho jako nepřímý předmět charakterizuje. Nejčastěji to bývá právě sloveso /kěi/ 給, které přejalo funkci předložky.

YD 101

2. Nepřímý předmět uvedený předložkou stojí před slovesem: /wǒ kěi tʰā tāi² tiānpào l²o/ 我給他打了电报了 „poslal jsem mu telegram“, nebo u sloves značících dávání může stát za slovesem s připojeným postpozicičním slovesem /kěi/ 給: /nèi pèn sū | nǐ šǎm² šǐ²χou | χuān kèi wo?/ 那本书你什么时候 还給我? „kdy mi vrátíš tu knihu?“ (/šǎm² šǐ²χou/ 什么时候 „kdy“).

Předmět přímý v uvedených příkladech, kdy nepřímý předmět stojí za slovesem + /kěi/, se nachází v čele věty nebo je uveden před přísudkovým slovesem předložkou /pǎ/ 把; podrobněji o této vazbě později v § 39.

Někdy, je-li předmět přímý zdůrazněn, je možné umístit nepřímý předmět uvedený slovesem /kěi/ až za předmět přímý následující za slovesem: /wǒ xiě sìn kěi ni/ 我写信 給你 „píši ti dopis“ (tato vazba je však spíše dialektická).

YD 102

§ 27. Zvláštní postavení podmětu (postverbální větný člen existence)

V § 3, 2 bylo uvedeno základní pravidlo čínského pořádku slov, že totiž podmět stojí před slovesem a předmět za slovesem. Je-li přísudkem sloveso podmětové, lze člen odpovídající českému podmětu i v čínštině položit až za přísudek. Můžeme tedy říci jediné /wǒ kʰān sū/ 我看书 „čtu knihu“, ale /kʰə²rən lái l²o/ 客人来了 „hosté (už) přišli“ i /lái² kʰə²rən/ 来了客人 „přišli (nějací) hosté“, /ciāli lái² kʰə²rən/ 家里来了客人 „přišli k nám (dosl. doma) hosté“. Mezi oběma konstrukcemi je jistý významový rozdíl, obdobný významovému rozdílu uvedených konstrukcí v češtině: podmět následující za přísudkovým slovesem je zpravidla neurčitý („podmět“ následující za slovesem označujeme v čínštině přesněji jako člen existence, kdežto případné určení místa v čele věty jako lokativní podmět).

Jistá skupina sloves se vyznačuje tím, že člen existence vždy stojí za nimi. Jsou to např. slovesa /jǒu/ 有 „být, existovat“, /šǎn/ 剩 „zbývat“, /šǎu/ 少 „chybět“ a některá jiná. (Označena a od ostatních sloves odlišena jsou tato slovesa v Učebním slovníku.)

Výklady lexikální a fonetické VII.

Místní jména, jejichž druhou složkou je slabika /čfŋ/ 京 („hlavní město“), mají obě slabiky tónické (druhá slabika často převládá): /pěičfŋ/ 北京 „Peking“ (pův. dosl. „severní hlavní město“).

YD 103

Sloveso /ciàn/ 見 („uvidět“) se jako modifikátor připojuje ke slovesům smyslového vnímání. Je to jeden z mála výsledkových modifikátorů atónických; někdy však může i tento modifikátor pod tlakem rytmu opět nabýt původního tónu, např. v trojslabičném výrazu /mèi_k'hànciàn/ 沒看見 „nespatřil jsem (jsi atd.)“, spočívá-li na celém výrazu současně i důraz (jinak i v tomto případě vyslovujeme zpravidla /mèi_k'hàncian/).

YD 104°

§ 28. Stupňování přídavných jmen (adjektiv)

1. Čínská přídavná jména nemají zvláštní tvary pro 2. a 3. stupeň. Tyto stupně se vyjadřují pomocí zvláštních příslovčí, stojících před přídavným jménem, nebo pomocí určení míry, stojícího za přídavným jménem; není to však nutné, je-li stupeň přídavného jména patrný ze souvislosti.

YD 105

2. Nejobvyklejší takový případ, kdy stupeň příd. jména je patrný ze souvislosti, je *srovnání*. Ve větě bývají nejčastěji vyjádřeny obě srovnávané osoby nebo věci, např. „ono město je větší než toto“. Takovou větu vyjádříme v čínštině tak, že člen uvedený v češtině spojkou „než“ je v čínštině uveden předložkou /pí/ 比 a přídavné jméno, jehož vlastnost je předmětem srovnání, stojí v čínštině za touto předložkovou vazbou: /nèi_cuo čh'ěŋ | p'č'èi_cuo tà/(v. 12). Jako druhý stupeň je tu přídavné jméno určeno sdostatek srovnáním, nepotřebuje už tedy další charakteristiku.

Chceme-li vyjádřit míru odlišnosti obou srovnávaných členů, tj. oč je jeden např. větší než druhý, připojujeme určení této míry za přídavné jméno (v tomto případě není nutné, aby oba členy srovnání byly výslovně vyjádřeny). Jako určení míry tu nejčastěji vystupují výrazy /jì_t'iär/ 一点儿 nebo /jì_siē/ 一些 „trochu“, „o něco“ (číslovku /jī/ možno v uvedených výrazech i vynechat); při přesném určení jsou to výrazy obsahující číslovku ve spojení s podst. jménem (popř. jen s numerativem, vyrozumívá-li se podstatné jméno ze souvislosti) — často jsou to měrová jména, jež se pojí s číslovkami přímo — nebo měrové jednotky v užším slova smyslu („metr“, „kilogram“ apod.). Příklady: /nèi_cuŋ síāŋšuei | χ'äŋ_ji_t'iär/ 那种香水好一点儿 „tamta voňavka je o něco lepší“; /č'èli_r'ěŋ | t'w' w'ü_k' | 这里的人多五个 „zde je o 5 lidí více“ (dosl. asi zdejší lidé mnozí <o> pět). (Různé typy kvantitativního číslovkového určení za slovesem nebo adjektivem nazýváme souhrnně kvantitativním komplementem.)

Druhý stupeň je možno uvedenými způsoby vyjádřit, jak je z posledního příkladu patrné, i u neurčitých číslovek /t'w' a /š'äŋ/, které — jak už bylo řečeno — mají gramatické vlastnosti v mnoha směrech stejné s přídavnými jmény.

Je-li určením míry právě slovo /t'w', následuje ještě větná částice /l' : /č'è_pen šü | χ'äŋ_t'w' | 这本书好多了 „tato kniha je mnohem lepší“; mezi přídavné jméno a /t'w' je též možno vložit /t' 得 a v tomto posledním případě ie použití větné částice fakultativní: /č'è_pen šü | χ'äŋ_t'w' | 这本书好得多 i /č'è_pen šü | χ'äŋ_t'w' |.

Míra odlišnosti vyjádřená v češtině násobnými číslovkami („dvakrát“, „třikrát“ atd.), se v čínštině vyjadřuje spojením číslovek se slovem /pèi/ 倍 : /j'pèi/ 一倍 nebo /li'ŋ_pèi/ 两倍 „dvakrát (tak)...“.

/sān_pèi/ 三倍 „třikrát (tak)...“ atd.; srov. např. /cèi_cān cǐ lǐ nài_cān lǐ / tā liǎng_pèi/ 这张纸比 那张大两倍 „tento arch papíru je dvakrát tak velký než onen arch“ (/liǎng/ 两 „dva“; o rozdílu v používání číslovek /èr/ 二 a /liǎng/ 两 viz § 57); /cèli_rén / tū wǔ_pèi/ 这里的人多五倍 „zde je pětkrát tolik lidí“.

YD 106

Poznámka I. Slovo /pèi/ 倍 ve spojení s číslovkami má také význam „násobek“: /liǎng_pèi/ 两倍 „dvojnásobek“, /sān_pèi/ 三倍 „trojnásobek“, /jǐ_pèi/ 几倍 „kolikánásobek?“; srov. např. /èr_sān_pèi / shù shāo? shù liù/ 二的三倍是多少? 是六 „Kolik je trojnásobek dvou? Šest“; /liù shù èr_cǐ_pèi? sān_pèi/ 六是二的几倍? 三倍 „Šest je kolikánásobek dvou? Trojnásobek“.

YD 107

Poznámka II. Větu „tento stůl je trochu nižší“ (bez výslovného uvedení předmětu, s nímž srovnáváme) přeložíme do čínštiny (podle výše uvedených pravidel): /cè_cān cǎo / tǐ ji tiǎn/ 这张桌子低一点儿, /cè_cān cǎo / tǐ ji shǎo / 这张桌子低一些. Větu „tento stůl je trochu nízký“ a podobné věty, kdy v češtině přídavné jméno zůstává v prvním stupni, přeložíme buďto zcela stejně jako v předcházejícím případě: /cè_cān cǎo / tǐ ji tiǎn/, /cè_cān cǎo / tǐ ji shǎo/ (tyto věty tedy nejsou zcela jednoznačné), nebo lépe řekneme: /cè_cān cǎo / tǐ ji tiǎn / 这张桌子低了一点儿, /cè_cān cǎo / tǐ ji shǎo / 这张桌子低了一些, případně před výraz /ji tiǎn/ 一点儿, /ji shǎo/ 一些 (popřípadě jednoslabičné /tiǎn/, /shǎo/) položíme sloveso /yǒu/ 有 a celý obrat pak stojí před přídavným jménem: /cè_cān cǎo / yǒu ji tiǎn tǐ / 这张桌子有一点儿低, /cè_cān cǎo / yǒu ji shǎo tǐ / 这张桌子有一些低 (význam těchto vět je zcela jednoznačný: „tento stůl je trochu nízký“, „tento stůl je trochu příliš nízký“).

Zcela obdobně se vyjadřují věty, ve kterých jádrem přísudku je přídavné jméno označující nějakou vlastnost, již možno měřit, a ve kterých je uvedeno i příslušné označení míry (vyjádřené spojením číslovky s měrovou jednotkou). Srov. např. větu /cè_kǎ shíjiǎ / cùn cǐyǒu kūnjiān/ 这个箱子重九公斤, která znamená „tato bedna je o 9 kg těžší“, nebo také (méně často) „tato bedna je těžká 9 kg (=tato bedna váží 9 kg)“; věta /cè_kǎ shíjiǎ / yǒu cǐyǒu kūnjiān cùn/ 这个箱子有九公斤重 je však zcela jednoznačná: „tato bedna je těžká 9 kg (= tato bedna váží 9 kg)“ (/shíjiǎ/ 箱子 „bedna“, /cùn/ 重 „těžký“, /kūnjiān/ 公斤 „kilogram“).

Poznámka III. Je-li v záporných větách u přídavného jména v přísudku uvedeno určení míry odlišnosti, zápornka /pù/ se nespojuje s přídavným jménem přímo, ale používá se tu ještě spony /shì/: /tā pù shì kāu liǎng_cǎo ma? / „což není o dva palce vyšší?“.

YD 108

3. Nejsou-li oba členy přirovnání vyjádřeny a není-li vyjádřena ani míra odlišnosti, mívá přídavné jméno nějaké označení stupně. Je to zpravidla příslovce /kèng/ 更 nebo /hái/ 还 (/hái_jiāu/ 还要), které se klade před přídavné jméno (uvedené výrazy vhodně překládáme příslovcem „ještě“): /nài_cān cǎo / kèng_tǐ / 那张桌子更低, /nài_cān cǎo / hái_tǐ / 那张桌子还低 (/nài_cān cǎo / hái_jiāu_tǐ / 那张桌子还要低) „onen stůl je ještě nižší“; i při této vazbě však bývají oba členy srovnání velmi často vyjádřeny, např. /nài_tǐ miǎn_xuā / pǐ cèli_rén hái_xiǎo / „tamější bavlna je ještě lepší než zdejší bavlna“.

Vazby s příslovci /kèng/ a /hái/ (/hái_jiāu/) se používá zvláště tehdy, je-li přirovnání rozvedeno do dvou vět: „tento stůl je nízký, onen je (ještě) nižší“ vyjádříme: /cèi_cān cǎo / tǐ, nài_cān kèng_tǐ/ (v. 13) Takové rozvedené přirovnání je v čínštině velmi časté.

Při užití vazby s /kəŋ/ a /χái/ (/χáijau/) je třeba si uvědomit, že srovnávané osoby, věci či pod. nejsou rozdílných vlastností, nýbrž že mají jednu a tutéž vlastnost, *avšak v rozdílné míře*; právě proto překládáme příslovce /kəŋ/, /χái/ a /χáijau/ do češtiny vhodně slovem „ještě“.

YD 109

4. Srovnání se může vyjádřit též záporně, např. „ona kniha není tak dobrá jako tato“. V čínštině se v tomto druhu srovnání užívá výrazu /pù_řú/ 不如 („nevyrovnat se něčemu“, „nebýt takový jako“), který se klade mezi oba členy přirovnání; i tady se klade případné přídavné jméno až na konec: /čə_cuo č^hš^hη pù_řú nà_cuo tà/ „toto město není tak velké jako ono“ (v. 14). Vazby s /pù_řú/ se může použít i při výpovědi všeobecné, bez udání srovnávané vlastnosti: /čə_cuo_č^hš^hη pù_řú nà_cuo_č^hš^hη/ 这座城市不如那座城 „toto město se onomu nevyrovná“, „toto město není takové jako ono“.

Ve vazbách, kdy je s /pù_řú/ vyjádřeno přídavné jméno, považujeme /řú/ za předložku s významem „jako“; není-li přídavné jméno vyjádřeno, považujeme /řú/ za sloveso „být stejně dobrý jako“, „vyrovnat se“ apod.

Kromě výrazu /pù_řú/ se může užít ve stejném významu zápornky /méi/ 沒 (/méijo/ 沒有) např. /čə_pen šū | méi nà_pen šū χǎu/ 这本书没那本书好 (/čə_pen šū | méijo nà_pen šū χǎu/) „tato kniha není tak dobrá jako ona“. (Zde je ovšem na rozdíl od vazby s /pù_řú/ vyjádření srovnávané vlastnosti pomocí přídavného jména nutné.)

YD 110

5. *Třetí stupeň* se vyjadřuje tak, že se před přídavné jméno položí příslovce /cuèi/ 最, ať jsou srovnávané osoby, zvířata nebo věci vyjádřeny, či nikoli. Jsou-li vyjádřeny, klade se místo českého předložkového pádu v čínštině podstatné jméno ve spojení s dvojslabičnou záložkou /tāŋčŭŋ/ 当中 nebo v běžném hovoru raději /li/ 里 (/lípian/ 里边), např. /čə_šie syǎš^həŋli | čin_t^huŋč^h cuèi_χǎu/ 这些学生里金同志最好 (= /čə_šie syǎš^həŋ lípian.../, popř. též /čə_šie syǎš^həŋ tāŋčŭŋ.../) „z těchto studentů je soudruh Ťin nejlepší“.

§ 29. Určení způsobu

YD 111

1. V češtině bývá příslovečné určení způsobu nejčastěji vyjádřeno příslovcem odvozeným od příslušného přídavného jména (krásný: krásně, rychlý: rychle). Také v čínštině ve funkci určení způsobu před slovesem může vystupovat přídavné jméno, zpravidla ovšem ve spojení s příponou /t^ə/ 的 (v tomto případě je možno příponu /t^ə/ psát též znakem 地!). Jednoslabičná přídavná jména se přitom *zdvojují* (druhá slabika se zpravidla vyslovuje kakuminálně). Rovněž u některých dvojslabičných příd. jmen je zdvojení možné, i když je jen fakultativní (o zdvojování dvojslab. příd. jmen podrobněji později v § 64); pokud se dvojslab. příd. jména nezdvojují, spojují se pravidelně aspoň s příslovcem /χěŋ/ 很, jež i zde víceméně ztrácí svůj význam a stává se formálním prvkem. Příklady: /ní_těi χǎuχǎurt^ə syǎš^hi/ 你得好好地学习 „musíš se dobře učit“ (/těi/ 得 musiti); /ní_těi χěŋ_č^hŋč^hu_t^ə šuō/ 你得很清楚地說 „musíš (to) říci zřetelně“ (/č^hŋč^hu/ 清楚 „zřetelný“).

YD 112

Poznámka. Později se seznámíme s jistými jednoslabičnými i dvojslabičnými příd. jmény, jež se kladou ve funkci určení způsobu před sloveso, aniž přibírají příponu /t^ə/ a aniž se zdvojují. Ze slov, jež již známe, je takto možno použít slovo /t^uō/ 多 (ve významu „více“) a /šǎu/ 少

(ve významu „méně“). Příklady: /wǒ pǔ nǒng tào ǎo xuà/ 我不能多說話 „nemohu více mluvit“ (/nǒng/能 „moci“); /nǐ tèi shǎo cǒu lù/ 你得少走路 „musíš méně chodit“ (/cǒu lù/走路 „chodit (pěšky)“, sloveso s prázdným předmětem).

YD 113

2. Používání přídavného jména ve funkci určení způsobu v postavení před slovesem není u všech přídavných jmen stejně obvyklé. Velmi často se k vyjádření určení způsobu užívá vazby jiné: přípona /t^o/ — v tomto případě psaná známkou 得! — se položí za přísudkové sloveso a určení způsobu, vyjádřené přídavným jménem, se položí až za ně. Např. /wǒm^{an} cǒu t^o χěn mǎn/ 我們走得很慢 „jdeme pomalu“; /t^hā xiě t^o tuèi/ 他写得对 „on píše správně“ (odpověď někomu, kdo tvrdí, že nepíše správně! Kdyby nešlo o tento případ, před přídavným jménem /tuèi/ by stálo příslovce /χěn/).

Přídavné jméno i v této vazbě mívá u sebe zpravidla různá bližší určení, např. zápornku, příslovce /χěn/ — pokud nemá u sebe jiné příslovce nebo nejde o srovnání, viz výše — apod.

Určení způsobu před slovesem označujeme v čínštině jako příslovečné určení, v postavení za slovesem jako komplement stupně.

Je-li možno za účelem vyjádření českého přisl. určení způsobu použít vazby popsané v § 29,1 i vazby právě popsané (kdy příd. jméno ve funkci určení způsobu stojí za slovesem, opatřeným příponou /t^o/得), užívá se této např. tehdy, když je třeba vyjádřit, že děj se pravidelně a vždy odehrává, či uskutečňuje uvedeným způsobem, že jde o trvalou vlastnost nebo když je třeba určení způsobu zvláště zdůraznit apod.

YD 114

3. Pro přídavné jméno v takových vazbách (v postavení za slovesem, opatřeným příponou /t^o/) platí také to, co bylo řečeno v § 28 o stupňování. Říkáme tedy např. /wǒm^{an} cǒu t^o mǎn ji tiǎr/ „jdeme trochu pomaleji“ (v. 15), /čūn k^{uo} xuà | t^hā š^{uo} t^o cuèi χǎu, fǎ k^{uo} xuà | š^{uo} t^o cuèi pù χǎu/ 中国話他說得最好, 法国話說得最不好 „čínsky mluví nejlépe, <ale> francouzsky mluví nejhůře“ apod.

Výklady lexikální a fonetické VIII.

YD 115

Sloveso /č^hī t^{au}/ 知道 „vědět; znát (něco)“ ztratilo dnes už docela svůj původní charakter objektového slovesa — původně totiž znamenalo „znát (správnou) cestu“ — a obě slabiky jsou již neoddělitelné. Tónickou zůstává také už jen slabika první; ve spojení se zápornkou /pù/ 不 tedy v trojslabičném výrazu „nevím, neznám“ však bývá tóničnost slabiky /t^{au}/ plně zachována, tón slabiky /č^h/ se pak oslabuje (uplatňuje se tu také zejména tlak rytmu, viz Fchč str. 53): /pù č^hī t^{au}/.

Ve slově /šiàn cǎi/ 現在 „nyní, teď“ bývají před pauzou obě slabiky tónické, přičemž tón druhé slabiky převládá; často se však setkáváme i s takovou výslovností, kdy je druhá slabika oslabena až k atóničnosti. S obdobnou rozkolísaností přízvuku jsme se ostatně už setkali i u jiných slov a často narazíme na taková slova i v dalších výkladech. Je možné a pravděpodobné, že se zák v praxi setká ve výslovnosti Číňanů s kolísáním přízvukování i u takových slov, u nichž na to není v této učebnici upozorněno.

U slova /š^y x^uéi/ 学习 „učit se; učení, školení“ pozorujeme u některých mluvčích, zejména v Pe-

kingu, rovněž kolísání v přízvukování, jež je však jiného charakteru než u slova /šiāncài/: vedle „normálního“ přízvukování (totiž 1. slab. tónická + 2. slab. atónická) se vyslovuje popřípadě i /šyśí/ s oběma slabikami tónickými, avšak jen tehdy, jde-li o *podstatné jméno* „učení, školení“. Vidíme tu, že rozdílnost přízvuku je tu vázána na rozdílnost významovou a že taďy je dána možnost rozličným přízvukováním rozlišit sloveso od podstatného jména. Nicméně rozdílného přízvukování je v čínštině využito k případnému rozlišení druhu slova málo výrazně.

V pekingské výslovnosti v určeních tvořených zdvojením jednoslabičného adjektiva a přidáním přípony /t°/ je obvyklá kakuminální výslovnost druhé slabiky; v tomto případě však při kakuminální výslovnosti mění současně příslušná slabika též svůj tón a vždy se vyslovuje v *tónu prvé* bez ohledu na to, jaký byl její původní tón (tato změna tónu je ostatně možná, i když se slabika nevyslovuje kakuminálně): /mànmmànt°/ (/mànmmānt°/) 慢慢的, naproti tomu však jen /mànmmārt°/ 慢慢儿的 „pomalu“; /χāuχāut°/ (/χāuχāt°/) 好好的, avšak jen /χāuχāurt°/ 好好儿的 „dobře“, „pořádně“ apod.

Ve slovech /pàuc̣ḥ/ 报纸 „noviny“, /ṛ̌p̣q̣/ 日报 „deník“, /č̣p̣j̣/ 主笔 „redaktor“, /χuājyān/ 花圓 „kvetinová zahrada“, /šiā̄ŋšuei/ 香水 „voňavka“, /ṭšȳj̣/ 大学 „vysoká škola“ je všude druhý morfém blíže určován prvním morfémem; ve shodě s tím je zachována tóničnost obou morfémů, i když v různých případech a za různých okolností může jednou převládat tón slabiky prvé, podruhé (častěji) tón slabiky druhé.

Atónické /č̣hi/ 气 (původní význam „plyn, výpar“) ve slově /ṭhiānc̣hi/ „počasí“ je už spíše příponou než morfémem blíže určeným předcházející slabikou, popř. vztah obou morfémů už není zřetelný.

§ 30. Rozkazovací věty

1. Čínské sloveso nevyjadřuje svým tvarem způsobu, nemá tedy ani zvláštní tvar pro rozkazovací způsob (imperativ).

2. Rozkaz může být vyjádřen pohým neurčeným slovesem, např. /č̣ḥȳ/ 去! „jdi!“. Podmět, jak víme, sloveso neurčuje, a proto sem patří i rozkazy jako /ṇḳḥān/ 你看! „podívej se!“. Ve větách tohoto typu je právě okolnost, že sloveso není určeno, charakteristikou rozkazovacího způsobu; jako věty oznamovací by tyto věty byly neúplné. (O melodii rozkazovacích vět viz Fchč str. 62.)

Věta může být jednoznačně určena jako rozkazovací např. i významem slovesa a celkovou souvislostí; např. /ṇč̣ḥȳ w̄ṇ ṭh̄a/ 你去問他! „jdi se ho zeptat!“.

Tuto větu nelze podle celkového smyslu dobře chápat jako větu oznamovací, podobně jako např. naopak větu /w̄lái w̄n̄ni/ 我来問你 „přicházím se tě <na to> zeptat“ nemůžeme dobře chápat jako větu rozkazovací, nýbrž jen jako větu oznamovací.

Příležitostně bývají slovesa i ve větách rozkazovacích opatřena příponami /č̣/ 着 a /l°/ 了.

3. Často bývá rozkazovací věta zakončena větnou částicí /pa/ 吧. Tato částice dodává větě význam mírného, spíše zdvořilého rozkazu nebo vybidnutí.

Částice /pa/ může ovšem stát i na konci jiných vět než rozkazovacích; rozkaz se tu pozná ze souvislosti nebo - v mluveném projevu - také z intonace (viz Fchč str. 64-65, § 58,2).

YD 116°

YD 117°

YD 118

YD 119

4. *Zákaz* se v čínštině vyjadřuje tím, že se užívá zvláštních zápokrek: /pújàu/ 不要 nebo /pié/ 别. Jak jsme už pozorovali i v jiných případech, má tu tedy zápornka i význam gramatický. Např. /pújàu khèčhi/ 不要客气! „nedělej okolky!“, /pié tiōu¹/ „neztrať <to>!“ (v. 17).

Je třeba podotknout, že v čínštině oslovený, chce-li vyjádřit svou ochotu a vůli podrobit se zákazu, užije v odpovědi slova /šb/ : /pújàu éhý! šb, wō pú¹éhý/ 不要去! 是, 我不去 „Nechod (tam)! Ne, nepůjdu (tam)“

Užije-li oslovený v odpovědi /pù/ 不 místo /šb/ 是, naznačuje tím svůj *nesouhlas*: /pújàu éhý! pù, wō tēi¹éhý/ 不要去! 不, 我得去 „Nechod tam! Ne, já tam musím jít“.

§ 31. Vyjadřování budoucnosti

1. K vyjádření budoucnosti stačí někdy v čínštině určení času nebo celkový kontext: /míŋt^hian wāŋ t^huŋčb lái/ 明天王同志来 „zítra přijde (přijede) soudruh Wang“, /wō jě¹ lái/ 我也来 „já přijdu také“, /t^hā jě¹syš čūŋwen ma?/ 他也学中文吗? „také se bude učit čínsky?“

2. V některých případech se kladou jako ukazatelé budoucího času před přísudek slovesa /jàu/ 要 nebo /xuèi/ 会, která už skoro ztratila svůj původní význam „chtít“ a „moci“ a stala se víceméně pouhými ukazateli budoucího času. (K tomu srov., jak se vyjadřuje futurum např. v srbochorvatštině, novořečtině, angličtině, některých německých nářečích apod., kde se všude objevuje jako pomocné sloveso výraz s původním významem „chtít“). Příklady: /čōu t^huŋčb¹ jě¹ jàu lái/ 周同志也要来 „soudruh Čou také přijde“, /t^hian jàu¹ šià jě¹/ 天要下雨了 „bude pršet“, /k^hàn jàŋc^a t^hian jàu šià jě¹/ 看样子天要下雨 „jak se zdá, bude pršet“, /t^hā pú¹ xuèi lái/ 他不会来 „nepřijde“.

Modální sloveso jako ukazatel budoucího času může být ve větě nahrazeno příslovcem /jítŋ/ 一定 s významem „jistě“: /čōu t^huŋčb¹ jítŋ lái/ „soudruh Čou jistě přijde“.

K používání modálních sloves /jàu/ a /xuèi/ jako víceméně pouhých ukazatelů budoucího času sluší poznamenat, že i v této funkci si obě slovesa nicméně často podržela leccos ze svého původního významu; tak např. v uvedené větě /čōu t^huŋčb¹ jě¹ jàu lái/ „soudruh také přijde“ zdůrazňuje /jàu/ přesvědčení mluvícího, že s. Čou jistě přijde (v uvedené větě je totiž možno /jàu/ i vynechat, aniž tím přestaneme sloveso /lai/ chápat v budoucím čase!); ve větě /t^hā pú¹ xuèi lái/ „nepřijde“ naznačuje /xuèi/ naopak, že jde spíše jen o domněnku mluvícího, nikoliv o jeho nezvratné přesvědčení, že děj, vyjádřený přísudkovým slovesem, nastane (i v tomto případě je věta zcela dobře možná bez formálního ukazatele budoucího času: /t^hā pù¹ lái/ „nepřijde“; význam této věty nemá arci žádného subjektivního zabarvení).

Na rozdíl od obou uvedených příkladů je někdy použití modálních sloves /jàu/ a /xuèi/ jako formálních ukazatelů budoucího času nutné (pokud není ve větě obsaženo příslovce /jítŋ/ „jistě“, viz výše), i když věta obsahuje případně i určení času, ukazující na budoucnost; je tomu tak zejména při vyjadřování různých přírodních jevů a dějů, např. /míŋt^hian jàu šià jě¹/ 明天要下雨, /míŋt^hian xuèi šià jě¹/ 明天会下雨 „zítra bude pršet“ (věta s /jàu/ je prostým konstatováním, /xuèi/ však tu naznačuje, že jde spíše o pouhou domněnku mluvícího); /míŋt^hian pú¹ xuèi šià jě¹/ 明天不会下雨 „zítra pršet nebude“.

Poznámka I. Jak jsme již často měli příležitost pozorovat, užívá se pro budoucnost zápornky

/pù/: /t^hā pù lái/ „Nepřijde“. Z formálních ukazatelů budoucího času /jàu/ a /xuèi/ se ve spojení se zápornou vyskytuje pravidelně jen /xuèi/; srov. např. výše uvedené věty /t^hā pù xuèi lái/, /mǐn^hian pù xuèi xià jǐ/.

YD 124

Poznámka II. Zápornka /pù/ může také v některých případech současně vyjadřovat i neochotu něco vykonat; někdy lze určit přesný smysl věty jen podle širšího kontextu. Tak např. větu /wǒ tiān^hā xuān cǐ pen sū, t^hā lǎu pù xuán/ 我叫他还这本书, 他老不还 můžeme podle kontextu přeložit: „Říkám mu, (aby) vrátil tu knihu, (ale) on (ji) stále nevrací“ nebo „Říkám mu, aby vrátil tu knihu, (ale) on (ji) stále nechce vrátit“.

§ 32. Modální slovesa a slovesa fázová

YD 125

1. Zvláštní skupinu sloves (i v češtině) tvoří slovesa modální. Jsou to slovesa, která nevyjadřují děj, nýbrž možnost, nutnost nebo přání děj uskutečnit, např. čes. „moci“, „smět“, „chtít“ apod. V čínštině jsou to slovesa /jàu/ 要 „chtít“, /xuèi/ 会 „moci, umět“, /nǎn/ 能 „moci, být s to“, /kǎi/ 可以 „moci, smět“ aj. V čínštině se modální slovesa liší od jiných i gramaticky tím, že nemohou přibírat žádné přípony a že tvoří zápor zpravidla toliko pomocí zápornky /pù/ 不: /wǒ pù nǎn lái/ 我不能来 „nemohu přijít“ (příp. též „nebudu moci přijít“), /wǒ c^uót^hian pù nǎn lái/ 我昨天不能来 „včera jsem nemohl přijít“.

Nicméně je třeba upozornit, že použití modálních sloves se zápornkou /pù/ pro minulý čas není příliš obvyklé a že se v tomto případě spíše používá různých opisů; tak např. místo uvedené věty /wǒ c^uót^hian pù nǎn lái/ by se spíše řeklo /wǒ c^uót^hian méi pànfā lái/ 我昨天没办法来 „včera jsem neměl možnost přijít“ (/pànfā/ 办法 „možnost (něco uskutečnit), způsob (jak něco uskutečnit)“ apod.)

Ostatné pravidlo, že modální slovesa se mohou pojit toliko se zápornkou /pù/, se přísně nedodrhuje a některá modální slovesa, např. právě /nǎn/ 能 „moci, být s to“ a zejména /kǎn/ 敢 „mít smělost, odvážit se (čeho)“, se běžně spojují také se zápornkou /méi/.

Poznámka. Slovesy modálními (kromě uvedených charakteristik) myslíme taková slovesa, za nimiž následuje jiné sloveso (nebo si je můžeme doplnit ze souvislosti), které teprve považujeme za jádro přísudku. Za některými slovesy, jež vystupují jako slovesa modální, může však někdy přímo následovat předmět, srov. /wǒ jào cǎ kǎ/ 我要这个 „chci toto“, /nǐ xuèi pu xuèi cūn wén?/ 你会不会中文? „umiš čínsky?“; v tomto případě je za modální slovesa nepovažujeme.

Označení modálních sloves i sloves fázových (např. /lái/ „přicházet“, /c^hì/ „jít“), za nimiž může následovat další sloveso, a jejich odlišení od ostatních sloves je provedeno v Učebním slovníku.

2. Slovesa /xuèi/ 会 a /jàu/ 要 mají i funkci jakýchsi pomocných sloves při vyjadřování budoucnosti; o tom viz předešlý § 31.

YD 126

3. Slovesa /nǎn/ 能 a /kǎi/ 可以 jsou si významově velmi blízká, nicméně je mezi nimi jistý rozdíl: /nǎn/ značí „moci, být s to, mít schopnost“, kdežto /kǎi/ se spíše blíží významem našemu „smět“ v tom smyslu, že není vnějších překážek. Např. /cǎ kǎ kūn^uo | wǒ nǎn c^uò/ „mohu (= dokáži, jsem s to) tuto práci dělat“, /wǒ kǎi lái/ 我可以来 „mohu (= smím) přijít“.

Sloveso /nǎn/ se však blíží zejména v záporných větách významem k slovesu /kǎi/: /cǎi

pù_{ㄨˋ} nǎ_{ㄋㄚˇ} šuō_{ㄕㄨㄛˊ} / „tady se nesmí mluvit“,
slovesa /nǎ_{ㄋㄚˇ}/.

Celkem se v záporných větách častěji užívá

§ 33. Potenciální způsob (forma) modifikovaných sloves – vyjadřování možnosti a nemožnosti

1. U jiných sloves než modifikovaných se možnost nebo nemožnost uskutečnění děje vyjadřuje stejně jako v češtině pomocí modálních sloves. U sloves modifikovaných existuje však ještě zvláštní způsob, jak vyjádřit možnost a nemožnost.

YD 127

2. Zvláštní vazbu, již čínština užívá k vyjádření možnosti a nemožnosti dosáhnout výsledku děje u modifikovaných sloves (v širším smyslu je možno i směrovou modifikaci považovat za modifikaci výsledkovou), můžeme nazývat potenciální způsob. Kladný potenciální způsob se tvoří tak, že se mezi základní sloveso a modifikátor vloží atónický morfém /t³/得 (původní význam „dosáhnout něčeho“); v záporném potenciálním způsobu stojí místo /t³/ zápornka 不, která se tu vyslovuje zcela atónicky: /p⁴/, případně /p³/, např.:

/wǒ kàn⁴tǎ³ciàn/ 我看得見 „mohu uvidět“, „vidím“ (vlastně „dívám se a vidím“)

/wǒ kàn⁴p⁴ciàn/ (/wǒ kàn⁴p⁴ciàn/) 我看不見 „nemohu uvidět“, „nevidím“
(vlastně „dívám se a nevidím“)

/wǒ kàn⁴tǎ³wán/ 我看得完 „mohu dočíst (až do konce)“

/wǒ kàn⁴p⁴wán/ (/wǒ kàn⁴p⁴wán/) 我看不完 „nemohu dočíst (až do konce)“

Mluvíme-li v čínštině u modifikovaných sloves o potenciálním způsobu, neznamená to ani v nejmenším, že bychom zde mohli rozeznávat způsoby, obdobné oznamovacímu, rozkazovacímu a podmiňovacímu způsobu českého slovesa (srov. také, co již bylo řečeno v § 30, 1). Je to důležité si uvědomit zejména při překládání českých vět, obsahujících sloveso v podmiňovacím způsobu (kondicionálu). Tyto věty jednoduše překládáme, jako by byly v oznamovacím způsobu, a naopak čínské sloveso překládáme buď oznamovacím způsobem, nebo kondicionálem prostě podle celkového kontextu. Tak např. /wǒ xiǎ³ ě³y³ ě³q³kuó/ 我想去中国 přeložíme nejspíše „chtěl bych jet do Číny“, /šéi³ jào³ ěi³ ě³q³ tū³si! 誰要这种东西 přeložíme „kdo by chtěl takovou věc!“ apod.

3. Při překládání potenciálního způsobu do češtiny se „dokonavý vid“ modifikovaného slovesa projeví zpravidla na českém infinitivu. Čínskou vazbu /nǎ_{ㄋㄚˇ}/ + nemodifikované sloveso překládáme obvykle českým „moci“ s infinitivem nedokonavého slovesa, kdežto potenciální způsob překládáme obyčejně slovesem „moci“ s infinitivem slovesa dokonavého (nebo prostě jen dokonavým slovesem): /wǒ pù_{ㄨˋ} nǎ_{ㄋㄚˇ} | ě³ ě³ tū³si/ 我不能吃东西 „nemohu jíst“, /ě³ m³ tū³si | wǒ ě³ ě³ p³ liǎ³ / 这么多东西我吃不了 „tolik věcí já nemohu sníst“, „tolik věcí já nesním“.

Modifikovaná slovesa nemohou obvykle vyjadřovat přítomný čas (srov. česká slovesa dokonavá, která rovněž nevyjadřují přítomný čas, poněvadž jejich tvar přítomného času má význam času budoucího), kdežto potenciálního způsobu modifikovaných sloves můžeme použít pro všechny časy.

Modifikovaná slovesa se mohou někdy spojovat i s modálním slovesem /nǎŋ/能, popř. /kʰǎŋji/可以 „moci“; v některých případech, zejména při zdůraznění, je také možno spojit uvedená modální slovesa s kladným potenciálním způsobem. Tak např. Kromě /míŋtʰian cʰòtʰwǎn/明天做得完 „do zítřka <to> budu moci dodělat“ je možno také říci /míŋtʰian nǎŋ_cʰòtʰwǎn/明天能做得完 /míŋtʰian nǎŋ_cʰòtʰwǎn/ 明天能做得完 „moci říci“ /míŋtʰian kʰǎŋji cʰòtʰwǎn/ 明天可以做得完 „Nejčastější je však vazba, kdy je užito jen kladného potenciálního způsobu (/míŋtʰian cʰòtʰwǎn/).

Atónické výsledkové modifikátory v potenciálním způsobu se zpravidla zesilují a vyslovují v původním tónu (rozhodující je tu tempo řeči, rytmus, hlavně však případný důraz na modifikátoru). Tak např. v záporné formě potenciálního způsobu modifikovaného slovesa /kʰǎŋcian/ 看見 „uvidět“ můžeme slyšet /kʰǎŋpʰcian/ „nemoci uvidět“ (či v tom případě, kdy modifikátor zůstává atónický, spíše jen „nevidět“) i /kʰǎŋpʰcian/.

Totéž, co bylo právě řečeno o přízvukování atónických výsledkových modifikátorů v potenciálním způsobu, platí i pro jednoslabičné modifikátory směrové (o přízvukování dvojslabičných směrových modifikátorů v potenciálním způsobu je podán výklad v na str. 125 nahoře).

YD 128

4. Je-li modifikátorem přídavné jméno, může se stát, že kladný potenciální způsob má stejný tvar jako sloveso s komplementem, připojeným pomocí /tʰ/: 做得好 může značit „udělat dobře“ nebo též „moci (dobře) udělat“. (§ 29,2) Rozhodnout, o který z těchto obou významů jde, lze prakticky jen ze souvislosti, srov. uvedené 做得好 v následujících větách: /čěi kʰ ni cʰòtʰ χǎu, nēi kʰ cʰòtʰ pù χǎu/ 这个你做得好, 那个做得不好 „toto jsi udělal dobře, tamto jsi udělal špatně“, avšak /čěi kʰ nǐ cʰòtʰ χǎu cʰòpʰ χǎu?/ 这个你做得好做不好? „můžeš toto (úspěšně) udělat?“, „jsi schopen toto (úspěšně) udělat?“. (Odpověď: /cʰòtʰ χǎu/ „jsem schopen“, „mohu“ nebo /cʰòpʰ χǎu/ „nejsem schopen“, „nemohu“.)

V našem fonetickém přepisu ovšem oba případy rozlišujeme: /cʰòtʰ χǎu/ „udělat dobře“, /cʰòtʰ χǎu/ „moci udělat (dobře)“.

YD 129

5. Některé modifikátory se vyskytují jen v potenciálním způsobu (nebo dokonce jen v jeho záporné formě). Nejrozšířenější z nich je /liɑu/ 了: /čʰǐtʰ liǎu/ 吃得了 „mohu sníst“, /čʰǐpʰ liǎu/ 吃不了 „nemohu sníst“ (spojení * /čʰǐ-liǎu/ však neexistuje!). Pomocí /liǎu/ můžeme tvořit potenciální způsob prakticky od všech významových sloves.

Modifikátor /liɑu/ 了 souvisí etymologicky se slovesnou příponou /lʰ/ 了, která je vlastně pokleslým modifikátorem s redukovanou finálou.

Jiný takový, ač méně rozšířený modifikátor, je /čʰǐ/ 起: /mǎitʰ čʰǐ/ 买得起 „moci koupit“, /mǎipʰ čʰǐ/ 买不起 „nemoci koupit“ (spojení * /mǎi-čʰǐ/ opět neexistuje!).

Některé modifikátory vytvářejí s jistými slovesy jen potenciální způsob, třebaže s jinými slovesy se spojují i mimo něj. Tak např. modifikátor /šɑŋlai/ 上来 ve spojení se slovesem /čou/ 走 (i jinými): /čoušɑŋlai/ 走上来 „vyjít nahoru (pěšky, směrem k mluvčímu)“, avšak ve spojení např. se slovesem /šʰo/ 說 jen v potenciálním způsobu: /šʰošɑŋlai/ 說得上来 „moci (být schopen) vypovědět, moci říci“, /šʰošɑŋlai/ 說不上来 „nemoci (nebýt schopen) vypovědět, nemoci říci“ (* /šʰošɑŋlai/ neexistuje!).

§ 34. Předmět vyjádřený zájmenem

Předmět, který čeština vyjadřuje osobním zájmenem nebo zájmenem ukazovacím „to“, se v hovorové čínštině výslovně vyjadřuje jen tehdy, nahrazuje-li toto zájmeno název osoby: /nǐ cǐ wèn tā/ „jdi se ho zeptat“ (v. 16; zájmeno vyslovujeme obvykle atónicky nebo téměř atónicky). Nahrazuje-li zájmeno název věci, pak se neklade: /pié tiōu tā/ „neztrat ⟨to⟩!“ (v. 17). V literární a odborné řeči se však toto pravidlo přísně nedodržuje.

YD 130

Výklady lexikální a fonetické IX.

Význam modifikovaných sloves v potenciálním způsobu /mǎi r dé qǐ/ 买得起 a /mǎi r dé dào/ 买得到 (podobně též /mǎi p dé qǐ/ a /mǎi p dé dào/) je obdobný a v obou případech tu překládáme „moci (nemoci) koupit“; užitím různého modifikátoru je však dosaženo jemného významového rozdílu (/cǐ/ se vztahuje k možnostem kupujícího, /tāu/ k výskytu zboží v obchodech).

V potenciálním způsobu /liú p bú zhù/ 留不住 „nemoci zadržet“ je výsledkový modifikátor /cǐ/ 住 (význam tohoto modifikátoru je „zadržet, zastavit“) plně tónický. Pokud však nejde o potenciální způsob, bývá modifikátor /cǐ/ nejčastěji oslabeně tónický až atónický: /nǎ cǐ/ 拿下 „uchopit“, /liú cǐ/ 留住 „zadržet“ (důležité je tu ovšem i postavení ve větě, např. na konci věty před pauzou /cǐ/ z rytmických důvodů obvykle zachovává svůj plný tón); chce-li však mluvčí úmyslně zdůraznit výsledek děje vyjádřený právě modifikátorem, tu nabývá modifikátor /cǐ/ snadno – i když nejde o potenciální způsob nebo o postavení před absolutní pauzou – plného tónu a může tónicky i převážit předcházející základní sloveso: /nǎ cǐ/ „uchopit (pevně!)“, /liú cǐ/ „zadržet (a nepustit!)“.

YD 131

Morfémy /cǎo/ 左 „vlevo“, „levý“; /jiǒu/ 右 „vpravo“, „pravý“; /wài/ 外 „venku“, „vnější“; /lǐ/ 里 „uvnitř“, „vnitřní“; /shàng/ 上 „nahore“, „horní“; /xià/ 下 „dole“, „dolní“; /tūn/ 东 „východ“, „východní“; /xī/ 西 „západ“, „západní“; /nán/ 南 „jih“, „jižní“; /běi/ 北 „sever“, „severní“ nepovažujeme za samostatná slova, neboť teprve spojením s dalšími morfémy vznikají samostatná slova s uvedenými významy, srov. /cǎo pian/ 左边 „vlevo“, /cǎo pian tā/ 左边的 „levý“ (= nacházející se po levé straně); /jiǒu pian/ 右边 „vpravo“, /jiǒu pian tā/ 右边的 „pravý“ (= nacházející se po pravé straně) apod. Ve spojení s předložkami, dále v těsném protikladu, např. /cǎo/ – /jiǒu/, /shàng/ – /xià/, /wài/ – /lǐ/, a v některých jiných případech je však možno užít těchto morfémů v uvedených významech „samostatně“. S podobnými případy se setkáváme dosti často i u některých jiných morfémů; ve všech takových případech jde o pozůstatky stavu příznačné pro starší fáze jazyka. (Srov. také Výklady lexikální a fonetické, str. 102-103.)

YD 132°

§ 35. Slovesný přísudek se sponou a příponou /tǎ/ 的

YD 133

1. V čínštině může i slovesná věta mít sponu; sloveso je pak v takových případech zakončeno příponou /tǎ/ 的. V hovorové řeči spona /shì/ 是 však často chybí a zůstává jen přípona /tǎ/ u slovesa.

Obzvláště často se tento způsob vyjadřování vyskytuje ve větách obsahujících nějaké určení okolnosti děje (nejčastěji místa nebo času), které je z hlediska mluvčího důležitější než děj sám. Např. /čěi_pěn šū | ní cǎi_nǎr mǎi_tǎ?/ „kde jsi koupil tuto knihu?“ (v. 18).

Slovesné přísudky s příponou /tǎ/ vyjadřují nejčastěji *děj minulý*, někdy i přítomný (budoucí výjimečně jen tehdy, má-li být zdůrazněna jistota, že děj nastane). Říkáme např. /ní čǐshí_lái_tǎ?/ 你几时来的? „kdy jsi přišel?“, ale jen /ní čǐshí_lái?/ 你几时来? „kdy přijdeš?“.

Není-li ve větě určení okolnosti děje, může tato vazba zdůrazňovat přesvědčení mluvčího; že výpověď je pravdivá: /čěli jōu_mei_jōu syšíqiū? jōu_tǎ./ „je tu škola? Je“.

Za slovesem v přísudku, opatřeným příponou /tǎ/, může popř. následovat i předmět: /tǎ_ēhnyian šōn_tǎ šiǎuxǎr/ 她去年生的小孩儿 (/tǎ_ēhnyian šōn_tǎ šiǎuxǎr/ 她是去年生的小孩儿) „loni se jí narodilo dítě“ (dosl. „loni porodila dítě“; /ēhnyian/ 去年 „loni“, /šiǎuxǎr/ 小孩儿 „dítě“).

YD 134

2. Od vazby právě popsané je třeba odlišovat ty případy, kdy je ve slovesné větě před slovesem slovo /šěb/ ve funkci příslovce. V tomto případě slovo /šěb/ (zde plně tónické!) naopak zdůrazňuje *děj nebo stav*, vyjádřený slovesem. Např. /tǎ_šěb cōu_lǎ/ „on (opravdu) odešel“ (v. 19), /cǐn_sianshōn šěb cū_cai cǎli/ „pan Tīn tu (opravdu) bydlí“ (v. 20).

Slova /šěb/ v této funkci se užívá i ve větách, kde je přísudkem přídavné jméno: /čěi_cūn tūnshí šěb_χǎu_tǎ_tuō/ 这种东西是好得多 „Věci tohoto druhu jsou opravdu daleko lepší“.

Při případném důrazném popírání děje nebo stavu předchází slovu /šěb/ záporka /pǔ/, srov. např. /cǐn_sianshōn pǔ_šěb cū_cai cǎli, tǎ_ēhnyian cū_cai pēichān/ 金先生不是住在这里,他住在北京 „pan Tīn nebydlí zde, bydlí v Pekingu“.

YD 135

Poznámka. Je-li věta obsahující /šěb/ v uvedené funkci členem souvětí odporovacího (tu se případně vyslovuje i méně přízvučně), překládáme je zpravidla „sice“: /cǐhúychǎn wǒ_šěb_šwǎkō_čūn_wén, šiàncǎi kǎ_χ_wnǎ_χěn_tuō/ 从前我是学过中文, 现在可忘了很多 „dříve jsem se sice učil čínsky, nyní jsem však <již> mnoho zapomněl“.

Sloveso nebo přídavné jméno se v tomto případě často opakuje a /šěb/ pak stojí uprostřed: /cǐn_šěb_ēhnyian_tǎ_lǎi_pu_lái kǎ_pù_čǎtu/ 請是請了他了, 来不来可不知道 / „Pozval jsem ho, <jestli však> přijde nebo ne, <to> věru nevím“./

YD 136

3. Konečně je třeba rozlišovat ty případy, kdy /šěb/ je sponou a výraz s /tǎ/ na konci věty je blíže určujícím členem (člen blíže určovaný - totožný s podmětem - je zamlčen). V tomto případě nelze ovšem vynechat ani sponu, ani příponu /tǎ/ (viz též dále § 38, 4). Příklady: /čěi_pen šū | šěb_wǒ_pǎn_jōu nǎlai_tǎ/ 这本书是我朋友拿来的 „tuto knihu přinesl můj přítel“ (dosl. asi „tato kniha je ta, co přinesl můj přítel“); /čěi_wei šiānshōn | šěb_cǐqū wǒ_ér_tǎ/ 这位先生是教我儿子的 „tento učitel učí mého syna“ (dosl. „tento učitel je <ten, který> učí mého syna“).

§ 36. Různé funkce příslovce /ciòu/ 就

YD 137

1. Příslovce /ciòu/ 就, jež se po fonetické stránce zpr. spojuje s následujícím

slovem (slovesem, příd. jménem, popř. též předložkou — v čínštině, jak víme, všechny předložky jsou původem slovesa), má několik důležitých gramatických funkcí.

Často zdůrazňuje předložkový výraz nebo sloveso a může se překládat slovem „tedy, prostě“ nebo „právě“: /tʰā ciòu cai čəli čù/ 他就在这里住 „bydlí právě tady.“

YD 138

S tím souvisí i to, že příslovce /ciòu/ naznačuje též budoucnost, která nastane co nejdříve (překládáme „hned“, „už“ apod.): /wǒ ciòu lái/ 我就来 „hned přijdu“, „už jdu“; v této funkci často vedle /ciòu/ stojí před slovesem ještě pomocné sloveso /jāu/ 要 a na konci věty částice /lǎ/ 了, srov. /šiānšān ciòu jāu lái lǎ/ „pan učitel hned přijde“.

YD 139

2. /ciòu/ se také může vztahovat k předcházejícímu určení času a naznačuje, že děj vyjádřený následujícím slovesem nastal nebo nastane právě v době označené určením času, nikoli snad později. V takových případech se /ciòu/ překládá slovem „už“, popř. se nepřekládá. Např.: /pù ciòu wǒ ciòu jāu xuéi ciā lǎ/ 不久我就要回家了 „brzy už půjdu domů“.

YD 140

Jindy se /ciòu/ významově vztahuje k číselnému výrazu, následujícímu za slovesem, a překládáme je „právě jen“, „pouze“: /tʰā ciòu siě³ sān fəŋ sìn/ 他就写了三封信 „napsal pouze tři dopisy“; v téměř významu lze ovšem říci i /tʰā čě³ siě³ sān fəŋ sìn/ 他只写了三封信, nicméně /čě³/ 只 je zde méně důrazné než /ciòu/.

O úloze /ciòu/ v souvětí byla již zmínka v § 23, 2; podrobněji o tom viz §§ 53–54.

YD 141

3. /ciòu/ se často spojuje se sponou /šě³/ 是 a zdůrazňuje přísudek. Zvláště časté je to ve větách typu „A je B“: /nèi wei tʰúŋčě³ | ciòu šě³ jén tʰúŋčě³/ 那位同志就是顏同志 „tamten soudruh je (právě) soudruh Jen“.

Celý výraz /ciòu šě³/ 就是 může stát na konci věty (zpravidla ve spojení s částicí /lǎ/ 了), kterou jaksí dotvrzuje: /čʰŋ tʰa jǐ kǎ řen lái | ciòu šě³ lǎ/ „požádej ho, aby přišel sám, a je to“ (v. 21).

V souvětí odporovacím /ciòu šě³/ v čele druhé věty má význam „jenže“, „jenomže“: /wǒ šiāŋ māi čə liǎŋ pěn šū, ciòu šě³ méi čʰiǎn/ 我想买这两本书, 就是没钱 „chtěl bych si koupit tyto dvě knihy, jenže nemám peníze“. Ve větě připustkové (jež je vždy první větou souvětí) má spojení /ciòu šě³/ význam „i kdyby“ (následující věta obsahuje zpravidla příslovce /jě/ 也): /ní ciòu šě³ kěi wǒ čʰiǎn, wǒ jě pú čʰy/ 你就是给我钱, 我也不去 „nepůjdu (tam), i kdybys mi dával peníze“.

§ 37. Vyjadřování množného čísla pomocí přípony /mʰn/ 們

YD 142

Stejně jako u zájmen, je v čínštině možno i u podstatných jmen někdy vyjádřit množné číslo příponou /mʰn/ 們. Platí tu však důležitá omezení:

a) příponu /mʰn/ mohou mít toliko podstatná jména označující osoby, tedy ani ne všechna podstatná jména životná;

b) množné číslo nesmí být v přívlastku naznačeno nebo vyjádřeno jinak

(např. číslovkou), vždy se však může kombinovat s adverbium /tōu/ u slovesa.

I tak se užívá přípony /m^{ən}/ daleko méně, než bychom snad čekali. Většinou jen tehdy, když je množné číslo zvláště zdůrazněno a když na něm záleží, např. v oslovení: /t^húŋč^{əm}ən, pújəu cōu_{pa}!/, „soudruzí, neodcházejte!“ (v. 22).

Výklady lexikální a fonetické X.

YD 143

Slovo /tùŋwu/ 动物 „zvíře, živočich“ je tvořeno přidáním atónické přípony /wu/ 物 (pův. význam „předmět, věc“) k lexikálně plnovýznamovému morfému. Její pomocí se tvoří hlavně názvy věcí, předmětů apod.

Ve slově /pìŋjyàn/ 病院 „nemocnice“ je vztah obou morfémů vztahem členu určujícího k určovanému. S morfémem /jyàn/ 院 (pův. význam „dvůr“) se setkáváme v řadě obdobně tvořených názvů různých ústavů, veřejných institucí apod.

§ 38. Přívlástek vyjádřený slovesem (větou)

1. V češtině vyjadřujeme někdy přívlástek přídavným jménem slovesným, tvořeným z přechodníku nebo přičestí („přicházející“, „koupenny“). Takový přívlástek může být ještě rozvit jiným výrazem: „(člověk) přicházející z města“, „(kniha) koupenná od známého“. Častěji však než jmenných tvarů slovesných užíváme v češtině vztazných přívlástekových vět: „(člověk,) který přichází z města“.

YD 144

2. V čínštině se tento druh přívlástků vyjadřuje tak, že se sloveso (příp. výraz, obsahující sloveso) zakončené příponou /t^ə/ 的 klade před slovo, které má určovat, např. /t^húŋ_thiāncín lái_t rén/ 从天津来的人 „člověk, který přijel z Tiencinu“, /t^hā_t cū_t fā_tzǐ/ 他住的房子 „jím obývaný dům“, „dům, v němž bydlí“.

Poznámka. Při překládání vazeb s přídavným jménem slovesným do čínštiny neděláme zpravidla rozdíl mezi rodem činným a trpným. Ten se pozná ze souvislosti. Zvláštní ukazatel trpného rodu, tj. slovo /s^uǒ/ 所 před slovesem v přívlástku může však být i v čínštině – ovšem spíše jen v psaných textech než v hovorové řeči – srov. např. /t^hā_t s^uǒ_t cū_t fā_tzǐ/ 他所住的房子 „jím obývaný dům“ (méně hovorové než výše uvedené /t^hā_t cū_t fā_tzǐ/ 他住的房子 v téměř významu).

3. V některých ustálených spojeních bývá přívlástek vyjádřen jednoduchým slovesem, často však může být přívlástkem i velmi složitý výraz, jehož jádrem je sloveso. Na rozdíl od češtiny stojí ovšem i takto vyjádřené přívlásky vždycky před slovesem, k němuž se vztahují. Např. /wǒ_t cū^ot^hian c^hú_tšy^ošǐ_tài_n ná_tlai_t k^āŋpǐ/ 我昨天从学校拿来的钢笔 „pero, které jsem přinesl včera ze školy“, /k^hā_nko_t x^{ēn}_tō_t c^hū_tw^{ēn}_tšū_t t^ə_th^úr^čě_t/ 看过很多中文书的同志 „soudruh, který přečetl mnoho čínských knih“.

V těchto případech už ovšem nemůžeme říci, že se přípona /t^ə/ vztahuje ke slovesu, neboť ve skutečnosti patří k celému přívlástku. To je zvláště patrné tehdy, když je za slovesem předmět;

přípona /tʰ/ pak stojí až za ním: /wǒ kěi_ni_tʰ lùfèi/ 我給你的路費 „peníze, které jsem ti dal na cestu“.

V některých případech (např. je-li přívlastek vyjádřen onomatopoickým výrazem, nečínským slovem a výrazem apod. a hlavně také je-li značně dlouhý) je ve výslovnosti popř. možno připojit /tʰ/ spíš jako předklonku ke slovu následujícímu než jako příklonku ke slovu předcházejícímu.

YD 145

4. Jako u jiných přívlastků může být i u přívlastků slovesných podstatné jméno (člen blíže určený) zamlčeno, rozumí-li se ze souvislosti. Např. /nà_sie tūŕši | šǐ_tʰā_cai čūŕkʷo mǎi_tʰ/ „ty věci (jsou <věci, které>) si koupil v Číně“.

YD 146

Poznámka. Přípona /tʰ/ na konci takového přívlastku nikdy nechybí, stejně jako nechybí ani v obdobných případech, je-li přívlastek vyjádřen přídavným jménem, podstatným jménem nebo osob. zájmenem (srov. § 9,3, § 9,6)

5. Vztažné přívlastkové věty překládáme tedy do čínštiny tak, že vztažné zájmeno vynecháme, ostatek přeložíme, jako by to byla věta hlavní, připojíme /tʰ/的 a celý výraz položíme před slovo, k němuž se vztahuje.

Za přívlastkem tohoto typu /tʰ/ nikdy nechybí, i když je blíže určený člen vyjádřen. Je to velmi důležité proto, že vynecháním /tʰ/ se někdy úplně změní smysl. Např. /wǒ_síāŕ_síē_tʰ šǐn/ 我想写的信 „dopis, který chci napsat“, „dopis, který jsem chtěl napsat“, kdežto /wǒ_síāŕ_síē_sǐn/ 我想写信 „chci napsat dopis“.

YD 147

Poznámka. Ve větách se slovesem /jǒu/有 „mít“ (popřípadě /méi/沒, /méi_jǒu/沒有 „nemít“) stojí často výraz, který do češtiny můžeme přeložit vztažnou větou, až za podstatným jménem (předmětem), k němuž se vztahuje. Tento výraz může být vyjádřen jednoduchým slovesem nebo i složitějším výrazem. Příklady: /wǒ méi_tūŕši ē_hǐ/ 我沒东西吃 „nemám co k jídlu“ (dosl. asi: „nemám věci, <které bych mohl> jíst“; /nūŕmin méi_tǐ cùŕ/ 农民沒地种 „rolníci nemají půdu k obdělávání“ (dosl. „rolníci nemají půdu, <kterou by mohli> obdělávat“); /wǒ méi_cʰiān mǎi_nq̄mʰ_tʰo tūŕši/ 我沒錢买那么多东西 „nemám peníze, <za které bych si mohl> koupit tolik věci“, „nemám peníze, <abych si mohl> koupit tolik věci“; srov. také syntaktickou vazbu ve větě /wǒ_jǒu jí_kʰ pʰəŕŕjǒu χuèi_sʰo čūŕwén/ 我有一个朋友会說中文 „mám přítele, který umí čínsky (= a ten umí čínsky)“. (V této větě výraz /jí_kʰ pʰəŕŕjǒu/ je předmětem slovesa /jǒu/ a zároveň podmětem slovesného výrazu /χuèi_sʰo čūŕwén/; srov. ostatně větu /wǒŕ jí_kʰ pʰəŕŕjǒu χuèi_sʰo čūŕwén/ 我的一个朋友会說中文, která má v podstatě týž význam jako věta /wǒ_jǒu jí_kʰ pʰəŕŕjǒu χuèi_sʰo čūŕwén/.)

§ 39. Přímý předmět před slovesem uvedený předložkou /pǎ/

1. Přímý předmět, tj. takový, na který děj vyjádřený přísudkovým slovesem přechází přímo — v češtině je nejčastěji ve 4. pádu — stojí v čínštině ve větě s normálním pořádkem slov za slovesem nebo se klade na začátek věty, jak o tom byla řeč v § 24. Často se však užívá zvláštní vazby, kdy předmět uvedený slovem /pǎ/把, které je v tomto případě předložkou, se klade před sloveso; je-li ve větě podmět, klade se mezi podmět a sloveso.

2. Této vazby nemůžeme užít u každého předmětu, který je v češtině předmětem přímým. Záleží to jednak na samotném předmětu, jednak na přísudkovém slovesu.

YD 148

Předmět postavený před sloveso pomocí /pǎ/ musí být určitý, tj. mívá u sebe zpravidla ukazovací zájmeno nebo jiný přívlastek, např. /tʰā_pǎ cǎ_síe_cǐ | síe-χǎu | / 他把这些字写好了 „napsal tyto znaky“, /wó_pa nǐ^a_šū kʰān-wǎn | / „přečetl jsem tvou knihu“ (v. 23).

Sloveso v takových vazbách má u sebe modifikátor, příponu nebo nějaké syntaktické určení (např. nepřímý předmět stojící za ním), např. /čʰīŋ_pa nà síe tūŋsí nǎcʰy/ 請把那些东西拿去 „prosím, odnes ty věci!“, /wó_pa cǎ_pʰiŋ síeŋšuei kěi_ni, nǐ pié kēn fén šuō/ 我把这瓶香水給你, 你別跟人說 „dám ti tuto lahvičku voňavky, neříkej (to však) nikomu“.

YD 149

Předmět nemůže být pomocí /pǎ/ položen před sloveso, které neznamená skutečnou činnost, jako je např. „vědět, mít, cítit“ apod. V takových případech může předmět stát jen za slovesem nebo v čele věty: /wó_cǐtau cǎ_cian šǐ/ 我知道这件事 „vím o této věci“, /cǎ_k wó jě_cǐtau/ 这个我也知道 „o tomto vím také“.

Také ve větách s modifikovaným slovesem v potenciálním způsobu se neuzivá vazby předmětu s /pǎ/; předmět i zde stojí buď za slovesem, nebo v čele věty: /wó čʰpʰliǎu nǎm^a_t^{uó} tūŋsí/ 我吃不了那么多东西 „nesním tolik věcí“, /nǎm^a_t^{uó} tūŋsí | wó čʰpʰliǎu/ 那么多东西我吃不了 „tolik věcí nesním“.

YD 150

3. V záporných větách klademe zápornku před předložku /pǎ/, nikoli až před sloveso (stejně jako je tomu i v jiných větách s předložkovými vazbami, srov. § 19, 5): /wó χái_měi pǎ_cǎ_fāŋ šǐn síe-wǎn/ 我还没把这封信写完 „ještě jsem nedopsal tento dopis“; /nǐ pū_pǎ cǎ_fāŋ šǐn síe-wǎn, cióu pū_nǎŋ čʰpʰy/ 你不把这封信写完, 就不能出去 „(dokud) nenapišeš tento dopis, nesmíš jít ven“.

Podobně mohou stát před předložkou /pǎ/ i jinými předložkami také některá příslovce (např. /cióu/ 就 „hned; jenom“, /jě/ 也 „také“, /čʰ/ 只 „jenom“ aj.), jež jinak stojí vždy bezprostředně před slovesem (popř. příd. jménem), např. /wó šuō méi_cʰiǎn | tʰā_cióu_pǎ cǐcǐ tǎi^a_cʰiǎn kěi_wǒ | / 我說沒錢, 他就把自己带的钱给我了 „(když) jsem řekl, že nemám peníze, hned mi dal peníze, které si sám vzal s sebou“ (/cǐcǐ/ 自己 „sám“, /tǎi/ 带 „vzít s sebou, mít s sebou“); /wó_jě_cai_cǎ_čʰ_wǔfān/ 我也在这儿吃午饭 „také zde obědvám (= obědvávám)“ (/wǔfān/ „oběd“); /wó čʰ_ken wǎŋ_tʰuŋčǐ šuō^a cǎ_cian šǐ/ 我只跟王同志说了这件事 „mluvil jsem o této záležitosti jen se soudruhem Wangem“.

Výklady lexikální a fonetické XI.

YD 151

Ve slově /mùt^hou/ 木头 „dřevo“ se setkáváme s další častou příponou, která vytváří podstatná jména, totiž s atónickou příponou /t^hou/ 头, jejíž pův. význam je „hlava“. Spojením jistých významových morfémů s touto příponou vznikají hlavně názvy předmětů ve formě jednoho kusu, hroudy. Jak však ukazuje náš příklad /mùt^hou/ „dřevo“, bývá často původní význam této přípony už značně setřen.

Slovo 大小 „velikost“ je tvořeno spojením morfémů protikladného významu. Pokud ve slovech tohoto typu zachovávají oba morfémy v povědomí mluvčích svůj původní význam, zůstávají také oba plně tónickými; taková slova musíme do češtiny často překládat dvěma slovy, spojujice je spojkou „a“. V našem případě však slovo 大小 spíše než pojmy dva označuje už jen pojem jeden, a tím si také vysvětlíme i přízvukování /tǎšǎu/ (ovšem vedle /tǎšǎu/). (Srovnej též, co jsme

řekli už o přízvukování slova /tʰo̯ʂau/ 多少 ve Výkladech lexikálních a fonetických str. 91.)

Jistý počet slov v čínštině zakončených na /tʰ/ 的, jako např. /kʰänmɛ̃ntʰ/ 看門的 „vrátný“ (dosl. pův. „<člověk> hlídající dveře“; podst. jméno, k němuž se výraz /kʰänmɛ̃ntʰ/ jako přivlastek vlastně vztahuje, je zamlčeno), je ustrnutím syntaktické vazby.

Modifikovaná slovesa tvořená dvojslabičnými směrovými modifikátory v potenciálním způsobu (kdy vznikají čtyřslabičné výrazy) mívají plně tónickou slabiku prvou a slabiku poslední (tj. morfémy /lai/ 来, /tʰy/ 去), slabika předposlední bývá oslabeně tónická, srov. např. /ši̯ŋtʰilai/ 想起来 „vzpomenout si“, ale /ši̯ŋpʰɛ̃lái/ „nemohu si vzpomenout“; /nǎtʰulai/ 拿出来 vyjmout, vyndat (odněkud sem)“; /nǎtʰuətʰy/ 拿出去 „vyjmout, vyndat (odněkud pryč)“, ale /nǎtʰülái/ „mohu vyjmout (odněkud sem)“, /nǎtʰühətʰy/ „mohu vyjmout (odsud pryč)“, /nǎpʰülái/ „nemohu vyjmout (odněkud sem)“, /nǎpʰühətʰy/ „nemohu vyjmout (odsud pryč)“ apod. Srov. též, co bylo řečeno o zesilování jednoslabičných atónických modifikátorů v potenciálním způsobu v § 33,3.

YD 152°

§ 40. Vyjadřování současnosti a přítomnosti

YD 153

1. Pro vyjadřování děje trvajícího delší dobu nebo současného s dějem jiným má čínština různé formální prostředky; jedním z nich je atónická slovesná přípona /čʰ/ 着. Sloveso zakončené touto příponou má do jisté míry význam obdobný s významem slovesa bez přípony, proto u některých sloves tato přípona trvání děje někdy spíše zdůrazňuje, než prostě vyjadřuje: /ní mǎnmǎrtʰ ɕʰɔ̃pa, wǒ tǎŋtʰni/ 你慢慢儿地吃吧, 我等着你 i /ní mǎnmǎrtʰ ɕʰɔ̃pa, wǒ tǎŋni/ 你慢慢儿地吃吧, 我等你 „<jen> pomalu jez, já na tebe počkám (= já na tebe čekám)“.

2. Pokud se ve větě za slovesem s /čʰ/ vyskytuje ještě i jiné sloveso časově určené, znamená přípona /čʰ/ současnost s dějem tohoto slovesa: /ní wèi_šám ɕʰɔ̃tʰ fàn kʰàn_šū?/ 你为什么吃着饭看书 „proč při jídle čteš?“. V těchto případech se sloveso s příponou /čʰ/ dá často přeložit naším přechodníkem přítomným.

YD 154

3. Pravidelně se přípona /čʰ/ vyskytuje u sloves jednoslabičných, označujících stav: /wǒ cʰòtʰ/ 我坐着 „sedím“.

Není-li ve větě obsahující sloveso s příponou /čʰ/ čas určen jako čas jiný než přítomný (např. celkovým kontextem apod.), znamená sloveso s příponou /čʰ/ děj trvající v přítomnosti.

YD 155

4. Přípona /čʰ/ může také naznačovat, že děj slovesa, k němuž je připojena, přešel ve stav; do češtiny tu překládáme sloveso s příponou /čʰ/ přičestím minulým trpným se sponou. Je to ve větách, kde podmět není původcem děje, např. /mɛ̃nšəŋ ši̯tʰɕʰ | tʰi_kʰ tǎ cʰ/ „na dveřích je napsáno několik velkých znaků“ (v. 24).

YD 156

5. Sloveso s příponou /čʰ/ nemívá u sebe zápornku /pù/ 不, nýbrž, pokud se vůbec v záporných větách vyskytuje, mívá u sebe zápornku /mèi/ 没 (pro minulý i pro přítomný čas!): /wǒ mèi_cʰòtʰ/ (/wǒ mèi_cʰòtʰ/) 我没坐着 „nesedím“, „neseděl jsem“.

YD 157

6. Podobnou funkci jako /čʰ/ má slovice /cài/ 在, kladené před sloveso, jež také naznačuje děj právě trvající v přítomnosti nebo současný s dějem jiným:

/wǒ_cài_síe_jì_fā_xìn/ 我在写一封信 „právě píši dopis“.

Tohoto /cài/ se však nemůže použít k vyjádření děje současného s dějem jiným ve vazbě, popsané výše v § 40,2.

Vedle /cài/ se též užívá výrazu /cài_cai/ 正在, v jistých případech též jedno-
slab. /cài/ 正; tyto výrazy ve srovnání se slovem /cài/ ještě více zdůrazňují,
že děj probíhá nebo probíhal (proběhl) právě v dané chvíli: /tā_cài_síe
_xìn/ 他正在写信 „právě píše dopis“.

O funkci slova /cài/ před slovesem již byl výklad také v § 15,5.

/cài/ se může spojovat i se slovesy opatřenými směrovými modifikátory, zejména tehdy, má-li
být naznačeno, že jde o děj současný s dějem jiným (i když jde o děj trvající jen velmi krátkou
dobu!): /wǒ_men_cāy_qiāu_tā, tā_cài_cūlai/ 我們去叫他, 他正出来 „právě vycházel
(právě vyšel), když jsme ho šli zavolat“.

YD 158

7. Děj, trvající v přítomnosti nebo současný s dějem jiným, může být kromě
uvedených prostředků (nebo ve spojení s nimi!) vyjádřen též větovou částicí
/nə/ 呢: /lǎo_šī_cài_nǎr? tā_kēn_lǐ_tā_úchē šuō_xuà_nə/ 老师在哪儿? 他跟
李同志說話呢 „kde je učitel? Mluví právě se soudruhem Li“; /wǒ_síe
_xìn_nə/ 我写信呢, /wǒ_cài_síe_xìn_nə/ 我在写信呢, /wǒ_cài_síe_xìn_nə/
我正写信呢, /wǒ_cài_síe_xìn_nə/ 我正在写信呢 „píši právě dopis“.

Větná částice /nə/ se také připojuje k větám obsahujícím zápornku /méi/ 沒, má-li být naznačeno,
že stále trvá stav nebo situace, vznikající tím, že se doposud neuskutečnil určitý děj (tyto věty zpra-
vidla obsahují také ještě příslovce /xái/ 还 „ještě“): /wǒ_xái_méi_cān_nə/ 我还没吃饭呢
„ještě jsem nejedl“.

§ 41. Vznik gramatických přípon ze slov plnovýznamových

Viděli jsme, že v čínštině vznikají gramatické přípony většinou ze slov plnovýznamových, která
významově postupně klesají a oslabují se popř. i ve výslovnosti, takže týž znak se jako samostatné
slovo nebo modifikátor vyslovuje jinak než jako přípona. Poznali jsme to už u znaku 了, který
jako samostatné slovo a modifikátor má výslovnost /liǎu/, jako přípona se pak vyslovuje /lə/ (viz
§ 33,5 a § 23, 2). Stejně je tomu např. i se znakem 着, který se vyslovuje /čáu/, je-li samostatným
slovem nebo modifikátorem, a /tə/, je-li slovesnou příponou. /čáu/ jako modifikátor se v některých pří-
padech vyslovuje tónicky, v jiných oslabeně tónicky až atónicky; v potenciálním způsobu se ovšem
vždy vyslovuje plně tónicky.

Výklady lexikální a fonetické XII.

Morfém /nán/ 男 „muž, mužský“ ve výrazu /nán-xiáic/ „chlapec“ má v tomto výrazu
a ve výrazech obdobných tutéž úlohu jako morfém /nǚ/ 女 „žena, ženský“ ve výrazu /nǚ-
-xiáic/ „děvče“ (viz Výklady lexikální a fonetické, str. 95, a také YD 152).

YD 159

Sloveso /cǎngde/ 觉得 „cítit“, jehož druhým morfémem je /de/ 得 (původní význam „dosáhnout
(něčeho“), je původně tvořeno stejně jako slovesa modifikovaná. Doposud je běžný záporný poten-
ciální způsob tohoto původně modifikovaného slovesa: /cǎngpǎotā/ 觉得不得. Význam tohoto výrazu
může podle smyslu věty, ve které je ho použito, být dvojitý: 1. „nemohu pocítit“, tj. původní význam
záporného potenciálního způsobu modifikovaného slovesa; 2. někdy též „necítím“, tj. prostě už

totéž co /pù_čyáť/ 不觉得 . Jest ještě několik málo jiných sloves s druhým morfémem /t/ 得, která se chovají obdobně jako /čyáť/.

Atónické slovesné přípony /l/, /č/, /ko/ píšeme dohromady s předcházejícím slovesem, ke kterému se ve výslovnosti přiklánějí; z hlediska čínské mluvnice je ovšem považujeme spíše za samostatná slova, byť i jen s gramatickým významem („markry“).

§ 42. Určení času

YD 160

1. Určení času může být dvojího druhu:

- a) udává dobu, v níž se děj udál (nebo se uskutečnil stav)
- b) udává dobu, po kterou děj (stav) trval.

Určení, které udává dobu (popř. časový bod), v níž se děj (jednou nebo i vícekrát) udál nebo udá — popřípadě, kdy začal nebo skončil nebo kdy nastane či skončí — stojí v čínštině buď na začátku věty, nebo mezi podmětem a přísudkem, ale nikdy nestojí za přísudkovým slovesem (přídavným jménem), srov. např. /míŋt^hian wō pù_lái/ 明天我不来 „zítra nepřijdu“; /č^híŋ_nǐ míŋt^hian wǔ_tīān_lái/ 請你明天五點來 „(prosím) přijď zítra v 5 hodin“.

Obsahuje-li věta jiné určení okolnosti děje (místa, způsobu apod.) před přísudkem, stojí určení času před tímto jiným určením, např. /t^hā_šǎ č^híānt^hian č^hūŋ_šǎŋ_xai_lái_t^h/ 他是前天從上海來的 „předevčirem přijel ze Šanghaje“.

Stojí za povšimnutí, že při převádění českých příslovečných určení času: v neděli, v pondělí atd., ve 3 hodiny, v 5 hodin atd., v této době, v oné době apod., česká předložka v zůstává v čínštině nevyjádřena: /šīŋč^hīrǐ/ 期日 „<v>neděli“, /šīŋč^hījǐ/ 星期— „<v>pondělí“ atd.; /sǎn_tīān_cūŋ/ 三點鐘 „<ve>tři hodiny“, /wǔ_tīān_cūŋ/ 五點鐘 „<v>pět hodin“, /č^hě_šǎ_xou/ 這時候 „<v>této době“, /nǎ_šǎ_xou/ 那時候 „<v>té době, tehdy“ atd.

Slova označující určitou dobu, popř. časový bod, jako např. /čīnt^hian/ 今天 „dnes“, /míŋt^hian/ 明天 „zítra“, /wǎnšǎŋ/ 晚上 „večer, večerem“, /šiāncài/ 現在 „nyní, teď“ apod., dále výrazy jako /jǐč^híān/ 以前 „dříve, předtím“, /jǐxòu/ 以后 „potom, později“ (viz dále!) se v čínštině svými vlastnostmi podobají spíše podstatným jménům než příslovcím, a proto je také nazýváme jmény času (stejně jako česká příslovce místa jmény místa). Srov. také jejich použití v přívlastkovém postavení: /míŋt^hian_t^h xuèi/ 明天的會 „zítřejší schůze“, /c^hūŋt^hian_nèi_cían_šǎ/ 昨天那件事 „ta včerejší záležitost“, /šiāncài_t^h č^híŋšǐŋ/ 現在的情形 „nynější okolnosti, současná situace“ (/č^híŋšǐŋ/ 情形 „situace, okolnosti“).

Srov. výklad o výrazech, jež jsou označením místa, § 19,1.

Výše uvedená slova, označující určitou dobu (časový bod) a slova, jež jsou geografickými názvy (včetně slov či výrazů jako /č^híānt^hian/ 前面 „vpředu“, /lǐt^hou/ 里头 „uvnitř“, /pěifāŋ/ 北方 „sever, na severu“ apod.) se vyznačují tím, že mohou ve větě samostatně tvořit určení času nebo místa před přísudkovým slovesem. Jiná jména, jež jsou jen obecným označením času (místa) (srov. např. /šīŋč^hī/ 星期 „týden“, /jyè/ 月 „měsíc“, /qīfāŋ/ 地方 „místo,“), nemohou ve větě samostatně tvořit určení času (místa), ale spojují se ještě s ukaz. slovy (č^hě/, /nǎ/, /nǎ/, /šǎm^h/), s řadovými číslovkami nebo se slovy s obdobnými gramatickými vlastnostmi (např. /měi/ 每 „každý“, /šǎŋ/ 上 „minulý“, /šià/ 下 „příští“, /pěŋ/ 本 „tento, přítomný, náš“ aj., označovanými

rovněž jako deiktická (ukazovací) slova, popř. se záložkami (viz § 42,2) apod., a teprve tato spojení vystupují ve větě jako určení času (místa).

YD 161

2. Stejně jako určení místa, mohou mít i určení času tohoto typu záložky, např. /čə³ k³ jyèli/ 这个月里 „v tomto měsíci“, „během tohoto měsíce“, /jì⁴ nián² č³hián / 一年前 „před rokem“, /liòu⁴ t³hián jīnèi/ 六天以内 „v šesti dnech, během šesti dnů“.

V hovorové řeči kromě záložky /li/ 里 jsou tyto záložky zpravidla dvojslabičné a jejich první slabikou bývá /jǐ/ 以: /jǐ⁴ č³hián/ 以前 „před“, /jǐ⁴ hòu/ 以后 „po“, /jǐnèi/ 以内 „v, během“.

Jednoslabičného /č³hián/ 前 místo /jǐ⁴ č³hián/ 以前 se jako záložky užívá i v hovorové řeči, hlavně po výrazech obsahujících slovo /nián/ 年 „rok“, srov. výše uvedené /jì⁴ nián² č³hián/ „před rokem“ (avšak /jì⁴ k³ sī⁴ č³hī jī⁴ č³hián/ 一个星期以前 „před (jedním) týdnem“, /sān⁴ k³ jyè jǐ⁴ č³hián/ 三个月以前 „před třemi měsíci“).

Výrazů /jǐ⁴ č³hián/, /jǐ⁴ hòu/ se užívá i jako samostatných určení času: /jǐ⁴ č³hián/ „dříve, předtím“ /jǐ⁴ hòu/ „potom, později“, srov. věty, /jǐ⁴ č³hián wǒ pǔ⁴ xuèi cū⁴ wén/ 以前我不会中文 „dříve jsem neuměl čínsky“, /jǐ⁴ hòu tā³ mēi⁴ cài lái/ 以后他没再来 „potom už více nepřišel“.

YD 162

3. Určení času vyjadřující dobu, po kterou děj trval nebo bude trvat (časový úsek), odpovídá na otázku „jak dlouho?“. Takové určení času se klade za přísudkové sloveso: /wǒ⁴ tǎ⁴ l³ pàn⁴ t³hián/ 我等了半天 „čekal jsem půl dne (= drahnou dobu)“; /nǐ⁴ nǎ⁴ pu⁴ nǎ⁴ ān⁴ cǐ⁴ jì⁴ xuè⁴?/ 你能不能安静一会儿 „nemůžeš být chvíli v klidu?“; /wǒ⁴ p³hǎ⁴ jì⁴ jū⁴ wǒ⁴ cǎi⁴ wǒ⁴ cǎi⁴ cū⁴ sān⁴ k³ jyè/ 我朋友要在我这儿住三个月 „můj přítel bude u mne bydlet tři měsíce“.

V poslední větě je použito jako ukazatele budoucího času modálního slovesa /jū⁴/ a myslí se tím, že přítel buď už u mne bydlí, nebo se ke mně teprve nastěhuje; bez /jū⁴/ by se rozuměla jen jedna z těchto možností, totiž že už u mne bydlí a dále po dobu uvedenou u mne bude bydlet.

YD 163

Poznámka. V jistých případech překládáme určení času, následující za přísudkovým slovesem (označujícím jednorázový děj), výrazy jako „je již tomu...“, „již před...“: /wǒ⁴ lái⁴ pàn⁴ t³hián l³/ 我来了半天了 „přišel jsem již před drahnou chvílí (= jsem tu již drahnou chvílí)“; /tā³ sǐ⁴ sān⁴ nián l³/ 他死了三年了 „jsou tomu tři léta, co zemřel“, „zemřel již před třemi léty“.

YD 164

4. Toto určení času nemůže být od slovesa odděleno jiným větným členem. Je-li ve větě předmět, je možná dvojí vazba:

a) sloveso se na konci opakuje a za ně se položí určení času: /wǒ⁴ tǎ⁴ ni⁴ tǎ⁴ l³ pàn⁴ t³hián l³/ „čekám na tebe už půl dne“.

b) určení času se vloží mezi sloveso a předmět. V tom případě mívá určení času příponu /t³/ 的, jako by to byl přívlástek k předmětu: /cǐ⁴ t³hián wǒ⁴ sū⁴ jì⁴ k³ cū⁴ t³hǒu⁴ t³ cū⁴ wén/ „učil jsem se dnes hodinu čínsky“ (v. 25); v jistých případech, zejména je-li určení času vyjádřena neurčitá doba, např. /pàn⁴ t³hián/ 半天 „půl dne (= velmi dlouho)“, /jì⁴ xuè⁴/ 一会儿 „chvíle, chvílí“, se přípona /t³/ neklade, srov. např. /nǐ⁴ cǐ⁴ t³hián k³hàn⁴ pàn⁴ t³hián sū⁴ l³, pū⁴ jū⁴ wǒ⁴ cǎi⁴ k³hàn⁴ l³/ 你今天看了半天书了, 不要再看了 „dnes jsi četl už půl dne (= velmi dlouho), už víc nečti!“

Těto druhé vazby (určení času mezi slovesem a předmětem) nelze použít, je-li předmětem zájmeno. V takovém případě lze užít jen vazby a), nebo častěji – pouze u zájmenného předmětu! – se určení času klade až za předmět (aniž by bylo nutno opakovat sloveso): /wǒ⁴ tǎ⁴ l³ nǐ⁴ pàn⁴

t^hiān¹/ 我等了你半天了 „čekal jsem na tebe půl dne“.

YD 165

5. Záporné věty s určením času jsou stavěny obdobně jako věty kladné. I zde může být určení dvojího druhu:

a) udává okamžik, kdy se něco neudálo (nebo neudá), popř. udává dobu, během níž se děj vůbec neudál nebo neudá, a stojí před slovesem: /t^hā c^uó^thian méi¹ lái/ 他昨天沒來 „včera nepřišel“, /ní něi¹ t^hian pù¹ s^yé¹si?/ 你哪天不学习? „který den nemáš školení?“, /ní mí¹ t^hian pù¹ s^yé¹si ma?/ 你明天不学习嗎?, „zítra nebudeš mít školení?“, /t^ha w^u k^o j^yè méi¹ x^uéi¹ cíā/ 他五个月沒回家 „po pět měsíců se nevrátil domů“;

b) udává dobu, ve které děj sice trval (nebo bude trvat), zápornka u slovesa však znamená výhradu, že děj netrval (nebo nebude trvat) po dobu právě uvedenou, nýbrž po dobu buď delší, nebo kratší; výpověď zpravidla pokračuje uvedením doby, po kterou děj přesně trval. Určení času tu stojí za slovesem: /t^hā méi¹ k^uŋc^uò s^ān k^o j^yè, č^h k^uŋc^uol^o j^í k^o j^yè/ 他沒工作三个月, 只工作了一个月 „nepracoval tři měsíce, pracoval pouze jeden měsíc“.

§ 43. Příslovce /cài/再 a /jòu/又

YD 166

1. Příslovce /jòu/又 překládáme „zase“, „opět“, užívá se ho však zpravidla jen pro minulost a také tehdy, jde-li o děj právě probíhající. Např. /c^uó^thian t^hā jòu¹ lái¹/ 昨天他又來了 „včera přišel zas“; /t^hā c^uó^thian jòu¹ méi¹ lái/ 他昨天又沒來 „včera zase nepřišel“; /ní wèi¹ š^om^o jòu¹ č^h č^h f^ān k^hàⁿ š^u?/ 你为什么又 吃着飯 看书? „proč zase čteš při jídle?“

Pro budoucnost se užívá příslovce /jòu/ tehdy, není-li pochybnosti, že děj opět nastane (nebo nenastane), srov. např.: /mí¹ t^hian jòu¹ š^o l^íp^àlⁱòu¹/ 明天又是禮拜六了 „zítra je zase sobota“ (/l^íp^àlⁱòu/ 禮拜六 „sobota“); /t^hā mí¹ t^hian jòu¹ pù¹ lái/ 他明天又不來 „zítra zase nepřijde“.

YD 167

2. Příslovce /cài/ překládáme také „zase“, „opět“; v tomto významu se ho však používá toliko pro budoucnost a zpravidla jen v kladných větách. Např. /č^h ní mí¹ t^hian cài¹ lái/ 請你明天再來 , /mí¹ t^hian č^h ní cài¹ lái/ 明天請你再來 „přiď zítra zas!“; /ní j^àu^š cài¹ č^è j^āŋ š^o, w^o cí^ou pù¹ lái¹/ 你要是再這樣說, 我就不來了 „Nepřijdu již, budeš-li zas tak mluvit“.

V záporných větách v budoucím čase ve významu „zase“ se nejčastěji používá příslovce /xái/ 还(plně přízvučného!): /w^o k^hàⁿ t^hā mí¹ t^hian xái¹ pù¹ x^uéi¹ lái/ 我看他明天還不會來 „myslím, že zítra zase nepřijde“; /xái/ je v tomto případě třeba vyslovit opravdu přízvučně, aby nedošlo k záměně smyslu: /w^o k^hàⁿ t^hā mí¹ t^hian xái¹ pù¹ x^uéi¹ lái/ „myslím, že zítra ještě nepřijde“. (Srov. však také níže § 43,3.)

Příslovce /cài/ v kladných větách v budoucím čase se ještě užívá ve významu „zase až“ nebo prostě „až“ (nemusí totiž jít nutně o opakování nějakého děje); v tomto významu /cài/ je oslabeně tónické až atónické (stojí bezprostředně za zdůrazněným určením času). Např.: /č^h ní mí¹ t^hian cài¹ lái/ 請你明天再來 „přiď zase až zítra!“, popř. též „přiď až zítra!“ (kdybychom příslovce /cài/

ve výslovnosti zdůraznili, změnil by se smysl a věta by znamenala „přiď zítra zas!“, srov. výše!).

Určení času, za nímž následuje /cài/ ve významu „až“ (= „až potom, potom“), může být vyjádřeno větou: /tǎŋ kʰə̀rən cəul³ cài_číně³y/ 等客人走了再进去 „pojd' dovnitř, až hosté odejdou“ (/tǎŋ/ v čele vedlejší věty časové je zde více méně formálním prvkem a do češtiny je nemusíme překládat slovesem „čekat“, ale např. právě spojkou „až“). Všimněte si, že v souvětích časových i podmínkových věta vedlejší stojí před větou hlavní.

Příslovce /cài/ v kladných větách v budoucím čase a ve větách vybízejících může mít konečně význam „ještě“ (= „navíc ještě“, „nadále ještě“): /cài čü č'hiān pa/ 再住几天吧 „zůstaň ještě několik dní“.

YD 168

3. Příslovce /cài/ je však běžné i v záporných větách, a to ve všech časech; v tomto případě je nejlépe překládáme „už více“, „dál“, nebo prostě „už“. Je třeba poznamenat, že /cài/ v tomto případě předchází vždy bezprostředně před slovesem, které blíže určuje, tj. stojí až za záporkou (nebo výrazem, obsahujícím záporku). Příklady: /pü_nəŋ cài_č'ḥ³_1³/ 不能再吃了 „nemohu jíst dál“, /wō pü_cài č'ḥ³_1³/ 我不再吃了 „nebudu už (více) jíst“, /míŋt'hiān wō pü_nəŋ cài_lái_1³/ 明天我不能再来 „zítra už nebudu moci přijít“, /míŋt'hiān wō pü_cài_lái_1³/ 明天我不再来了 „zítra už (více) nepřiřdu“, /jǐx̄òu t'ḥ³ méi_cài_lái/ 以后他没再来 „potom už (více) nepřišel“.

Všimněte si dobře postavení příslovci /jòu/ 又 „zase“ a /cài/ 再 „už více“ v záporných větách: /t'ḥ³ c'uó't'hiān jòu_méi_lai/ 他昨天又没来 „včera zase nepřišel“ a /t'ḥ³ c'uó't'hiān méi_cài_lái/ 他昨天没再来 „včera už (více) nepřišel“!

Výjimečně se užívá příslovce /cài/ ve větách záporných (v budoucím čase) i ve významu „zase“; v tomto významu stojí ovšem před záporkou: /t'ḥ³ míŋt'hiān cài_pu_lai, wōm³n ciòu pü_tǎŋ_č'ḥ³_1³/ 他明天再不来, 我們就不等他了 „jestliže zítra zase nepřiřde, nebudeme už na něho čekat“.

Výklady lexikální a fonetické XIII.

Ve slově /k'ḥ³š³/ 可是 „ale“ můžeme atónickou slabiku /š³/ 是 považovat za příponu, jež se objevuje i v řadě dalších spojek a příslovcí.

YD 169

Prvý morfém /k'ḥ³/ 可 ve slově /k'ḥ³-š³/ 可惜 „k politování“, „bohužel“ je jistým druhem předpony, jež se objevuje zejména v přídavných jménech (druhým morfémem takových přídavných jmen bývá původní sloveso); význam předpony /k'ḥ³/ odpovídá asi našemu „je možno, lze, stojí za“ nebo příponě „-hodný“ (např. ve slově „politováníhodný“) a „-teľný“ (např. ve slově „pochopiteľný“).

YD 170°

§ 44. Vyjadřování českých neurčitých zájmen a neurčitých číslovek

YD 171

1. Čínština nemá zvláštní slova, jež by odpovídala českým neurčitým zájmennům a zájmenným příslovcím. K jejich vyjadřování užívá buď substantiv se širokým a neurčitým významem („člověk“, „věc“ apod., viz dále odst. 2–4), nebo slov tázacích a výrazů obsahujících tato slova, vyslovených zpravidla

málo přízvučně, téměř atónicky: /wǒm²n šàŋ nǎr k^hàn tiànjǐŋ_č^hy/ 我們上哪兒看电影去 „půjdeme se někam podívat do kina“ (/tiànjǐŋ/ 电影 „film, filmové představení“); /šǎm² šǐ²you lái k^hàn wǒm²n/ 什么时候来看我們 „přiď nás někdy navštívit“.

Srov. však uvedená slova ve výslovnosti plně přízvučně: /wǒm²n šàŋ nǎr k^hàn tiànjǐŋ_č^hy?/, „kam půjdeme do kina?“, /nǐ šǎm² šǐ²you lái k^hàn wǒm²n?/, „kdy nás přijdeš navštívit?“; nicméně se tato slova i ve funkci slov neurčitých mohou vyslovovat tónicky, je-li kontext zcela jednoznačný a nepřipouští-li chápání těchto slov ve funkci slov tázacích.

YD 172

Poznámka. Tázací slova (také tázací slova /t^hōšau/ 多少, /čí/ 几) mají význam neurčitý i ve zvláštních vazbách, v nichž se opakují ve dvou po sobě jdoucích větách: /nǐ jǐu šuō šǎm² ciou šuō šǎm²/ 你要說什么就說什么 „chceš-li něco říci, tak to řekni“, „řekni, cokoli chceš“, „co chceš říci, to řekni“. (Jak z uvedeného příkladu patrno, můžeme také prvé zájmeno překládat zájmenem vztažným, druhé zájmenem ukazovacím; stojí dále za povšimnutí, že i zde zájmena zaujímají ve větě to místo, jež jim podle jejich syntaktické funkce přísluší.) Další příklady: /šéi šían_lái šéi šían_mǎi/ 誰先來誰先買 „kdo dříve přijde, ten dříve kupuje“, /nǐ jǐu_čǎm²_jǎŋ, ciou_čǎm²_jǎŋ/ 你要怎么样, 就怎么样 „jak <to> chceš, tak ať <tomu> je“ apod.

Nejsou-li obě věty v uvedených vazbách zcela jednoduché a analogicky stavěny, obsahuje druhá věta zpravidla příslovce /ciou/ 就 (viz uvedené příklady).

YD 173

2. Zájmeno „někdo, kdosi“ překládáme často /řén/ 人 „člověk“, /jí_k² řén/ 一个人 „(nějaký) člověk“: /nǐ wèn wen řén!/ 你問問人 zeptej se někoho!, /lái² jí_k² řén/ 来了一个人 /lái² k² řén/ 来了个人 „někdo přišel“, „přišel nějaký člověk“. Výrazu /jǒu řén/ (dosl. „je člověk, existuje člověk“) užíváme na začátku věty: /jǒu řén č^hiāu_mén, nǐ_č^hy k^hàn k^han pa!/ „někdo klepá na dveře, běž se podívat <, kdo to je>!“ (v. 26).

3. Neurčité zájmeno „něco“ se vyjadřuje zhusta substantivem /tūŋsí/ 东西 „věc“ (pro věci spíše konkrétní) a /šǐ/ 事, /šǐ_č^hŋ/ 事情 (pro věci spíše abstraktní): /t^hā mǎi tūŋsí_č^hyl/ 他买东西去了 „šel něco koupit“, /wǒ kěi_ni k^hàn jì šie tūŋsí/, /wǒ kěi_nǐ k^hàn šie tūŋsí/ „ukáži ti něco“ (v. 27), /wǒ kàusu_nǐ jǐ_cian šǐ/ „řeknu ti něco“ (v. 28).

Substantiva /tūŋsí/ 东西 se užívá buď bez numerativu vůbec, nebo místo numerativu klademe /jì_sie/ 一些, (/šie/ 些), /jì_tǎr/ 一点儿, (/tiǎr/ 点儿), někdy též /jǐ_jǎŋ/ 一样 (spojení /jǐ_jǎŋ/ si ovšem částečně zachovává svůj původní význam „jednoho druhu“, „jistého druhu“); /šǐ/ 事 stojí většinou s numerativem /ciàn/ 件.

V otázkách a některých jiných případech se slovo /tūŋsí/ ve významu „něco“ spojuje s atónickým nebo téměř atónickým slovem /šǎm²/ 什么, jež má tady význam deiktického slova „nějaký“: /nǐ jǐu k^hàn šǎm²_tūŋsí_ma?/ 你要看什么东西嗎? „chceš se na něco podívat?“ Rozlišui i zde právě uvedenou větu od podobné věty se slovem 什么 vysloveným přízvučně: /nǐ jǐu_k^hàn šǎm²_tūŋsí?/ „nač (= na jakou věc, příp. na jaké věci) se chceš podívat?“

4. Neurčité zájmeno „nějaký“ se nejčastěji vyjadřuje numerativem s číslovkou /jǐ/ (která, není-li celý výraz na samém začátku věty, může často i chybět);

číslovka i numerativ jsou tu málo tónické, téměř atónické: /tʰā čəŋ_cai_kʰàn_jì_pě_n šū/ 他正在看一本书 „právě čte jednu (= nějakou) knihu“, /tài jì_pen šū čʰy_kʰàn_pa/ 带一本书去看吧 (/tài_pen šū čʰy_kʰàn_pa/ 带本书去看吧), „vezmi si s sebou nějakou (tu) knihu na čtení!“ Na začátku věty před spojením: (číslovka /ji/ +) numerativ + podstatné jméno stojí zpravidla sloveso /jǒu/ 有, např. /jǒu jí_kʰə kǔŋrěn | lái kʰàn_ni/, /jǒu_kʰə kǔŋrěn | lái kʰàn_ni/ „nějaký dělník tě přišel navštívit“, „nějaký dělník k tobě přišel“ (v. 29).

Vynecháme-li v tomto případě číslovku /ji/ s numerativem: /jǒu_kǔŋrěn lái_kʰàn_ni/, funkci českého neurčitého zájmena tu zcela přebírá sloveso /jǒu/ a podstatné jméno můžeme chápat buď v jednotném čísle, nebo v tomto případě též v množném: „nějaký dělník tě přišel navštívit“ nebo „nějací dělníci tě přišli navštívit“ (má-li být podst. jméno jednoznačně určeno v množném čísle, je třeba říci: /jǒu_ji_síe kǔŋrěn | lái kʰàn_ni/ 有一些工人来看你, /jǒu_síe kǔŋrěn | lái kʰàn_ni/ 有些工人来看你).

Poznámka. Číslovku /jī/ ve spojení s numerativem, pokud toto spojení překládáme do češtiny neurčitým zájmenem „nějaký“, je možno, jak bylo uvedeno výše, někdy vynechat. Ve významu vazby s číslovkou /jī/ a bez ní je však jistý rozdíl, srov. /wǒ_čʰy mǎi_ji_pě_n šū/ 我去买一本书 „jdu <si> koupit nějakou knihu (= jednu knihu, jistou knihu)“, avšak /wǒ_čʰy mǎi_pen šū/ 我去买本书 „jdu <si> koupit nějakou knihu (= nějakou tu knihu, jednu či dvě knihy apod.).“

Neurčité zájmeno „někteří“ („některý“) vyjadřujeme výrazem /jǒu_tʰə/ 有的, /jǒu_síe/ 有些, např. /jǒu_tʰə cʰə | wǒ_xuèi_síe, jǒu_tʰə xái_pu_xuèi/ 有的字我会写, 有的还不会, /jǒu_síe cʰə | wǒ_xuèi_síe, jǒu_síe xái_pu_xuèi/ 有些字我会写, 有些还不会 „některé znaky psát umím, některé ještě ne“. Podstatné jméno určené výrazem /jǒu_tʰə/, /jǒu_síe/ stojí na začátku věty, a většinou následuje druhá paralelně stavěná věta: první věta obsahuje výpověď o části nějakého souhrnu, druhá vypovídá o zbylé části souhrnu.

YD 174

5. O neurčitých číslovkách bylo již pojednáno v § 13; zde nám zbývá promluvit o českých výrazech „vše, všechno, všichni“ apod. Pokud výraz „všichni“ není v platnosti příd. jména a vztahuje se k osobám, vyjadřuje se v čínštině nejčastěji výrazem /tāciā/ 大家 nebo zdvojeným podstatným jménem /rén/ : /rén_rén/ 人人. Srov. např. /tāciā cʰò_pa/ 大家坐吧 „všichni se posadte“, „at si všichni sednou!“

V platnosti přídatného jména „všichni“ se v čínštině může užít výrazu /sʰǒ_jo_tʰə/ 所有的 : /wǒ kʰàn-wánlǐ sʰǒ_jo_tʰə šū/ 我看完了所有的书 „přečetl jsem všechny knihy“.

Nejčastěji se však tam, kde v češtině máme neurčité číslovky „vše“, „všecek“, „všichni“ atd., dále příslovce „vždy“, „všude“ apod. i zájmeno „každý“, užívá vazby s příslovcem /tōu/ 都 (viz níže § 45), at již ve spojení s jinými výrazy, vyjadřujícími pojmy „všichni“, „vždy“, „navždy“ apod. (srov. výše uvedené /tāciā/, /rén_rén/, /sʰǒ_jo_tʰə/ aj.), nebo bez nich.

§ 45. Funkce příslovce /tōu/ 都 v kladných větách

1. Příslavce /tōu/ 都 má jako jiná příslovce pevné postavení před přísud-

kovým slovesem (popř. přídavným jménem). Významově se však vztahuje k tomu členu, který předchází a může mít dvojí funkci: *zevšeobecňující* (v tomto případě se vyslovuje často přízvučně) nebo *zdůrazňující* (v této funkci se vyslovuje oslabeně tónicky až atónicky, důrazně se vyslovuje člen tímto příslovcem zdůrazněný).

YD 175

2. *Zevšeobecňující* funkci příslovce /tōu/ v kladných větách vyjadřujeme slovy „všichni“, „vše“, „vždy“, „všude“ apod., podle povahy slova, ke kterému se /tōu/ vztahuje. Např. /čə́ síe t^húŋč^ě | tōu š^ě k^uŋŕen/ 这些同志都是工人 „všichni tito soudruzi jsou dělníci“, /wō p^ě nà síe š^ü | tōu n^álail/ 我把那些书都拿来了 „přinesl jsem všechny tamty knihy“.

3. Z toho, co bylo uvedeno výše, vyplývá, že větný člen, k němuž se /tōu/ vztahuje, musí stát před přísudkem; /tōu/ se tedy může vztahovat k podmětu nebo k předmětu, který stojí před slovesem (někdy se vztahuje i k několikanásobnému určení místa, času apod.: /wō č^hnt^hian | m^íŋt^hian | tōu jou š^ě/ „dnes i zítra mám práci“; zevšeobecňující funkci /tōu/ v této větě vyjadříme v češtině spojkou „i“). Nemůže se však vztahovat k předmětu stojícímu za slovesem, a proto chceme-li do čínštiny přeložit větu, jejíž předmět má přívlastek „všechn“ (nebo zpodstatnělé „všechno“), musí tento předmět stát buď v čele věty, nebo mezi podmětem a přísudkem, uveden předložkou /p^ě/ 把.

Předmět stojící za přísudkem může mít přívlastek /s^uŋ^o t^o/ 所有的 „všichni“; nicméně i předmět opatřený přívlastkem /s^uŋ^o t^o/ se nejčastěji klade před sloveso, popř. v čelo věty, a sloveso je opatřeno příslovcem /tōu/ 都: /wō k^han-wán^o s^uŋ^o š^ü/ 我看完了所有的书 nebo častěji /s^uŋ^o jou t^o š^ü | wō tōu k^han-wán^o/ 所有的书我都看完了, /wō p^ě s^uŋ^o t^o š^ü | tōu k^han-wán^o/ 我把所有的书都看完了 „přečetl jsem (dočetl jsem) již všechny knihy“.

4. Stojí-li předmět v čele věty před podmětem, /tōu/ se může vztahovat buď k předmětu, nebo k podmětu. Poznáme to snadno, jestliže jeden z uvedených členů znamená jedinou osobu nebo věc (tedy je-li např. vyjádřen osobním zájmenem bez přípony /m^on/ 們; vlastním jménem; má-li přívlastek, který ho jako jednotlivinu charakterizuje, nebo nemůže-li být chápán vzhledem k své povaze v množném čísle) nebo ze souvislosti: /č^hnt^hian t^o k^uŋŕ^{uo} | t^húŋč^ě m^on | tōu c^uò-wán^o/ „všichni soudruzi už skončili dnešní práci“ (/tōu/ se může vztahovat jen k podmětu); /čə́ síe šⁱⁿ | wō tōu síe-ŋ^áu^o/ 这些信我都写好了 „napsal jsem všechny tyto dopisy“ (/tōu/ se může vztahovat jen k předmětu v antepozici).

5. Někdy klesá /tōu/ na pouhého ukazatele množného čísla, např. /č^uŋ^oš^{an} t^o š^ü | š^ě wōt^o/ 桌子上的书是我的 : v této větě může být podmět chápán v čísle jednotném i množném („knihy na stole je má“, „knihy na stole jsou mé“), kdežto ve větě /č^uŋ^oš^{an} t^o š^ü | tōu š^ě wōt^o/ 桌子上的书都是我的 je podmět jednoznačně v čísle množném („knihy na stole jsou mé“).

YD 176

6. Zvláštní případ užití příslovce /tōu/ v zevšeobecňující funkci nastává, je-li člen, k němuž se příslovce /tōu/ vztahuje, vyjádřen tázacím slovem nebo výrazem je obsahujícím. Tázací slova zde opět ztrácejí svůj tázací cha-

rakter a do češtiny je překládáme nejlépe neurčitými zájmeny zakončenými částicí „koli“ („kdokoli“, „kdekoli“ atd.), zájmenem „každý“ nebo stejně jako v případech výše uvedených neurčitými číslovkami „vše“, „všichni“ apod.: /šéi tōu č̣ṭau/ 誰都知道 „kdokoli to ví“, „všichni to vědí“; /pěičīη ṣ̌ṃ ṭifan wō tōu č̣ḥyko/ 北京什么地方我都去过 „byl jsem v Pekingu na všech (pozoruhodných) místech“, „v Pekingu jsem byl všude“.

Funkce /tōu/ v těchto případech je nejen zevšeobecnující, ale i zdůrazňující (vyslovuje se oslabeně tónicky až atónicky – jak je to příznačné pro zdůrazňující funkci, důrazně se vyslovuje slovo. k němuž se příslovce /tōu/ vztahuje); často je také možno je nahradit příslovcem /jě/ 也, jako je tomu u /tōu/ ve funkci zdůrazňující (viz dále). Stojí-li v těchto případech předmět mezi podmětem a přísudkem, není uveden předložkou /pǎ/: /wō ṣ̌ṃ tōu č̣ṭau/ 我什么都知道 „vím všechno“ (i toto je charakteristické pro vazby s /tōu/ ve funkci zdůrazňující, viz dále).

YD 177
a)–d)

7. Příslovce /tōu/ ve funkci zdůrazňující překládáme do češtiny výrazy „dokonce“, „dokonce i“, „i“. Ostatně i v čínštině může členu, jenž má být zdůrazněn, předcházet slovo /lián/ 連 s významem „dokonce“ (je tomu tak zejména tehdy, kdyby jinak mohlo být nejisto, zda /tōu/ má funkci zevšeobecnující nebo zdůrazňující). Pravidla o postavení předmětu jsou zde obdobná jako při vazbě s /tōu/ ve funkci zevšeobecnující s tou výhradou, že předmět uvedený mezi podmětem a přísudkem nemá předložku /pǎ/ 把.

Příslovce /tōu/ ve funkci zdůrazňující (na rozdíl od téhož příslovce ve funkci zevšeobecnující) se vyslovuje oslabeně tónicky až atónicky; plně tónicky a důrazně se vyslovuje předcházející slovo.

Místo příslovce /tōu/ ve funkci zdůrazňující se příležitostně užívá příslovce /jě/ 也, jež se samozřejmě také vyslovuje oslabeně tónicky až atónicky (/jě/ v plně přízvukně výslovnosti totiž podržuje svůj původní význam „také“!).

Příklady: /č̣è x̣áic̣ c̣ḥ tōu x̣uèi síẹ ḷ ma?/ 这孩子字都会写了嗎? , /č̣è x̣áic̣ lián c̣ḥ tōu x̣uèi síẹ ḷ ma?/ 这孩子連字都会写了嗎? „toto dítě už umí dokonce psát ⟨znaky⟩?“; /lián wō p̣ḥŋjou tōu cōu ḷ/ 連我朋友都走了 „dokonce i můj přítel odešel“ (v uvedených příkladech místo příslovce /tōu/ 都 je možno užít také příslovce /jě/ 也).

Srov. nakonec uvedenou větu (ovšem bez slova /lián/) s příslovcem /tōu/, popřípadě /jě/, vysloveným plně přízvukně: /wō p̣ḥŋjou tōu cōu ḷ/ „všichni moji přátelé odešli“, popř. /wō p̣ḥŋjou jě cōu ḷ/ „můj přítel také odešel“.

YD 177
e)

Pomocí vazby s /tōu/ je možno zdůraznit i přísudkové sloveso; sloveso se tu opakuje (modifikátor, přípona apod. se připojují k opakovanému slovesu) a /tōu/ stojí uprostřed: /ṭḥā niàn tōu niàn-c̣ḥuò ḷ, c̣ḥṃ x̣uèi síẹṭ x̣āu/ 他念都念錯了,怎么会写得好 /ṭḥā lián niàn tōu niàn-c̣ḥuò ḷ, c̣ḥṃ x̣uèi síẹṭ x̣āu/ 他連念都念錯了,怎么会写得好 „⟨Vždyť to⟩ dokonce i špatně přečetl, jak by ⟨to⟩ mohl správně napsat!“ (/niàn/ 念 „číst nahlas“, /niàn-c̣ḥuò/ 念錯 „chybně přečíst“, modif. slov.)

YD 177
f)

Větu s uvedenou vazbou převádíme v jistých případech do češtiny větou vedlejší, uvedenou výrazem „když již“: /č̣è síẹ šū ḷ nǎ tōu nǎlǎi, c̣iòu p̣j̣j̣àu c̣ài nǎ-cōu ḷ/ 这些书拿都拿来了,就不要再拿走了 „když již jsi ty knihy přinesl, tak je zas neodnášej“ (/nǎ-cōu/ „odnést“ modif. sloveso).

§ 46. Příslovce /tōu/ 都 v záporných větách

1. V češtině existují záporné věty, v nichž vedle zápornky „ne-“ u přísudkového slovesa jsou záporná zájmena „nikdo, nic, žádný“ apod., záporná zájmenná příslovce „nikdy, nikde, nijak“ apod. nebo několikanásobné větné členy, obsahující spojku „ani“. Smysl vět zůstává (při dvojím záporu!) záporný.

V čínštině všem těmto vazbám odpovídá vazba s jediným záporem u slovesa, popř. přídavného jména, jemuž předchází buďto příslovce /tōu/ 都 v zevšeobecnňující funkci, nebo příslovce /tōu/ 都, případně /iě/ 也 ve funkci zdůrazňující. Jinak pravidla o stavbě těchto vět jsou i zde stejná jako pravidla o stavbě obdobných vět kladných.

YD 178 2. Příslovce /tōu/ v záporných větách ve funkci *zevšeobecnňující*: /ní³ p²h²ā²ŋ² jōu | tōu méi lái/ 你的朋友都沒來 „nepřišel žádný z tvých přátel“; /č² šie c² | wō tōu pú xuèi shì/ 這些字我都不會寫 „žádný z těchto znaků neumím napsat“, „neumím napsat ani jeden z těchto znaků“; /wō mí²h²ian x²ōu²h²ian | tōu pù lái/ 我明天后天都不來 „nepřijdu ani zítra, ani pozítří“.

YD 179 Zápornka může stát i před příslovcem /tōu/; v tomto případě se sémanticky vztahuje jen k příslovci, nikoliv k přísudku jako celku: /t²h²ām²n méi tōu lái/ 他們沒都來 „nepřišli všichni“, „oni ne všichni přišli“; /t²h²ām²n pù tōu xuèi c²h²wen/ 他們不都會中文 „oni ne všichni umějí čínsky“; /č² šie řén | wō pù tōu řén shì/ 這些人我不都認識 „neznám všechny z těchto lidí“.

YD 180 3. Příslovce /tōu/ (případně /iě/) ve větách záporných ve funkci *zdůrazňující*: /lián t²h²ā tōu pú xuèi shì c²h² c² | lián t²h²ā jě pú xuèi shì c²h² c² | lián t²h²ā jě pú xuèi shì c²h² c² | lián t²h²ā jě pú xuèi shì c²h² c² | 連他都不會寫這個字, 連他也不會寫這個字 „ani on neumí napsat tento znak“; /lián pēi c²ī tōu mǎi p²tāu c² c²h² tū² ří shì/ 連北京都買不到這種東西 „takové věci se nedostanou koupit ani v Pekingu“, /t²h²ā lián khān tōu méi khān wo ciòu c²ōu | 他連看都沒看我就走了 „ani se na mne nepodíval a odešel“ (/lián/ ve všech uvedených příkladech je možno i vynechat).

YD 181 Při těchto vazbách je třeba zvláště upozornit na následující jevy:

a) pokud větný člen, který důrazně popíráme, je vyjádřen podstatným jménem, mívá u sebe často numerativ (měrovou jednotku) ve spojení s plně přízvučnou číslovkou /jī/ 一: /t²h²ā jī c²y xuèi tōu pù sh²ō/ 他一句話都不說, /t²h²ā jī c²y xuèi jě pù sh²ō/ 他一句話也不說 „neříká ani slovo“;

YD 182 b) místo českých záporných zájmen a zájmenných příslovci užíváme i zde slova (plně tónických), jež jinak vystupují jako slova tázací: /š²éi jě pú ř²ènt² t²h²a/ „nikdo ho nezná“ (v. 30), /wō š²ǎm² | tōu pù j²āu/ „nic nechci“ (v. 31).

Užijeme-li výrazu /méi jō řén/ 沒有人 „nikdo“ (tohoto výrazu se užívá toliko jako podmětu, srov. též, co bylo řečeno o výrazu /jōu řén/ 有人 v § 44,2!), který už obsahuje zápornku /méi/, tu samozřejmě již vazby s /tōu/ (nebo /jě/) a záporem u slovesa nepoužíváme: /méi jō řén mí²h²pai/ 沒有人明白 „nikdo <tomu> nerozumí“ (v tomtéž významu lze ovšem též říci /š²éi tōu pù mí²pai/ 誰都不明白, /š²éi jě pù mí²pai/ 誰也不明白).

YD 183 c) ve větách, kde důrazně popíráme děj nebo vlastnost, můžeme stejně jako

v češtině užit nějakého výrazu znamenajícího malé množství, nejčastěji /jī tiǎr/ 一点儿 „trochu, kapku“, např. /wǒ jī tiǎr tōu pǔ lèi/, /wǒ jī tiǎr jē pǔ lèi/ „nejsem ani trochu unaven“.

§ 47. Slova a morfémy psané znakem 得

Poznali jsme už několik znaků, které mají celou řadu významů, gramatických funkcí a případně i různých čtení. Patří k nim i znak 得. Může označovat jednak samostatná jednoslabičná slova /tǎ/ „získat, nabyt“ a /těi/ „musit“, jednak označuje morfém /tǎ/ s několika důležitými gramatickými funkcemi:

1. připojen k jednoslabičnému slovesu naznačuje, že podmět se hodí k činnosti vyjádřené slovesem: /chī tǎ/ 吃得 „dá se jíst“. Zápor se tu tvoří jako u potenciálního způsobu modifikovaných sloves vložení /pʷ/ (/pʰ/) mezi obě části: /chī pʷ tǎ/ 吃不得 „nedá se jíst“ (místo /tǎ/ se tu vyslovuje neredukované /tǎ/);
2. jeho pomocí se tvoří kladný potenciální způsob (viz § 33!);
3. stojí za slovesem, k němuž je pak dále připojeno určení způsobu (komplement stupně) (viz § 29,2-3!).

YD 184

Výraz /chī tǎ/ může mít dva významy: 1. „dá se jíst“, „je možno jíst“ (srov. výše); 2. „jídlo“ (tj. „to, co se jí“). Ve výslovnosti tu není žádný rozdíl, ve znakovém písmu však v prvním případě píšeme 吃得: /chī kǎo tǎ/ 这个东西还吃得 „tato věc se ještě dá jíst (tj. není příliš nechutná, odporná atd.)“, v druhém případě 吃的: /wǒmān méi jī chī de/ 我們沒有吃的 „nemáme jídlo“, „nemáme co jíst“.

Výklady lexikální a fonetické XIV.

Ve slovech typu /kūn rěn/ 工人 „dělník“, /chūn guó rén/ 中国人 „Čiňan“, /shān rěn/ 商人 „obchodník“ (tj. v podstatných jménech tvořených příponou /rěn/ 人) nebo ve slovech typu /cīn tiān/ 今天 „dnes“, /míng tiān/ 明天 „zítra“ (tj. slovech tvořených příponou /tiān/ 天) apod. je prvý morfém původně bližším určením morfému druhého, přičemž logicky jsou pojmy vyjádřené oběma morfémy zcela jiného druhu; druhý morfém se stává příponou na základě svého širokého významu.

Ve slovech /fù qīn/ 父亲 „otec“, /mǔ qīn/ 母亲 „matka“ jsou prvý morfém (/fù/ 父 pův. význam „otec“, /mǔ/ 母 pův. význam „matka“) přesnějším vymezením obecnějšího pojmu vyjádřeného morfémem druhým (/qīn/ 亲 pův. význam „příbuzný“); ve slovech tohoto typu se druhý morfém rovněž často stává atónickou příponou.

YD 185

U slovesa /rèn de/ 认得 „znát“ (původně modifikované sloveso, srov. co bylo řečeno o /cǎng de/ 觉得 „cítit“ ve Výkladech lexikálních a fonetických str. 126-7) je ještě zachován záporný potenciální způsob /fèn pǎo/ „nemoci poznat“; na rozdíl od /cǎng pǎo/ má /fèn pǎo/ toliko tento původní význam potenciálního způsobu „nemoci poznat“ (nemůže tedy znamenat „neznat“).

§ 48. Určení způsobu (pokračování): komplement stupně

1. Mluvili jsme už o tom, jak čínština vyjadřuje taková určení způsobu, která jsou v češtině vyjádřena příslovci, odvozenými od přídavných jmen,

viz § 29. Zde si všimneme vazby, v níž určení způsobu, označované v čínštině jako komplement stupně, následuje za slovesem.

YD 186

2. Komplement stupně za slovesem opatřeným příponou /t³/ může být vyjádřen nejen přídavným jménem, ale i výrazem obsahujícím sloveso, popř. celou větou nebo souvětím. Do češtiny překládáme taková určení vedlejšími větami účinkovými: /t^hā siā t³ ɕən cai nār pù n³ŋ t³ŋ l³/ 他吓得站在那儿不能动了 „tak se polekal, že tam stál (a) nemohl se hýbat“.

YD 187

3. Je-li ve větě obsahující určení tohoto typu předmět, opakuje se obyčejně přísudkové sloveso dvakrát: poprvé stojí u slovesa předmět, podruhé komplement stupně. Např. /t^hā siē c³ | siē t³ ɕen ɕ^hŋ ɕ^hu/ „píše velmi zřetelně“ (v. 32); /t^ha š^u ɕ^uə š^u t³ | t³ciā tōu m³ŋ pai/ 他說話說得大家都明白 „mluví tak, že mu všichni rozumějí“.

Někdy však, obzvláště v často užívaných výrazech (zejména také při spojení slovesa s formálním předmětem), může komplement stupně stát přímo za předmětem (sloveso se tu neopakuje a přípona /t³/ odpadá): /n³ š^u ɕ^uə t^hai m³ŋ/ 你說話太慢 „mluvíš příliš pomalu“, /t^hā š^u ɕ^uə t³ciā tōu m³ŋ pai/ 他說話大家都明白 „mluví tak, že mu všichni rozumějí“.

Předmět může ovšem také předcházet přísudkovému slovesu: /t^hā p³ ɕ^uə | š^u t³ ɕ^hŋ ɕ^hu/ „řekl to velmi jasně (takže nemůže být pochybnosti, co chtěl říci, co tím minil apod.)“; /n³ ɕ^hŋ k^u ɕ^uə š^u t³ ɕ^hŋ pu ɕ^hu/ „mluvíte čínsky bezvadně“ (v. 33) (v této větě však slovo /ɕ^hŋ k^u ɕ^uə/, které stojí před přísudkem bez předložky /p³/, je možno popř. chápat i jinak než jako předmět, viz dále § 63, Pozn. III.!).

Poznámka I. V uvedených větách /t^hā š^u ɕ^uə š^u t³ | t³ciā tōu m³ŋ pai/, /t^hā š^u ɕ^uə t³ciā tōu m³ŋ pai/ „mluví tak, že mu všichni rozumějí“ nelze vynechat formální předmět /ɕ^uə/, aniž se tím smysl věty změní; řekneme-li /t^hā š^u t³ | t³ciā tōu m³ŋ pai/ 他說的大家都明白, má tato věta smysl: „všichni rozumějí tomu, co říká“. V tomto případě výraz /t^hā š^u t³ 他說的 je vlastně zkrácením vazby /t^hā š^u t³ ɕ^uə/ 他說的話 „řeč, kterou říká“, „to, co říká“; místo /t^hā š^u t³ | t³ciā tōu m³ŋ pai/ lze ostatně zcela dobře také říci /t³ciā tōu m³ŋ pai | t^hā š^u t³ ɕ^uə/

Je ovšem třeba upozornit, že ve všech těchto nakonec uvedených větách, kdy po /t³/ nenásleduje kompl. stupně, je příponu /t³/ třeba psát znakem 得 a nelze tu použít znaku 得.

YD 188

Poznámka II. Některá přídavná jména, např. /k^huài/ 快 „rychlý“, /màn/ 慢 „pomalý“, /wǎn/ 晚 „pozdní“, /cǎu/ 早 „časný“, a také přídavná jména /t^uo/ 多 „mnoho“ a /šǎu/ 少 „málo“ se mohou připojovat ke slovesům ve funkci určení způsobu, aniž je sloveso opatřeno příponou /t³/ 得; na konci věty v těchto případech stojí větná částice /l³/ 了 (uvedená přídavná jména zde všechna v jistém smyslu připomínají svou funkci modifikátory). Příklady: /t^hā jōu lái wǎn l³/ 他又来晚了 „zase přišel pozdě“, /ɕ^híán tǎi šǎu l³ | ciòu mǎip³ ɕǎu šǎm³ ɕǎu t³ŋ si/ 錢帶少了, 就买不着什么好东西 „budeš-li mít s sebou málo peněz, neseženeš ke koupě žádnou dobrou věc.“

YD 189

4. Stejně jako u sloves může být pomocí vazby s /t³/ vyjádřen kompl. stupně i u přídavných jmen a v jistých případech i u slov /t^uo/ 多 a /šǎu/ 少, jsou-li přísudky. Příklady: /wǒ lèi t³ | cǒup³ t³ŋ l³/ 我累得走不动了 „jsem

tak unaven, že se nemohu ani hýbat (že nemohu jít)“, /t^hiānc^hi ř^h̄t^oχ^hěn/
天气热得很 „počasí je (velmi) horké“, „je (velmi) horko“, /χuáŋjansə šəu
t^o k^hēn m^hěi j^ou jí j^hāŋ/ 黄颜色少得跟没有一样 „žluté barvy je (tu) tak
málo, jako by (zde vůbec) nebyla“, /t^hāt^o š^u | t^o t^oχ^hěn/ 他的书多得很
„má (velmi) mnoho knih“.

Komplement stupně, jak vidno z příkladů, může být v těchto případech vyjádřen i příslovcem /χ^hěn/很, jež se však i zde stává většinou pouhým formálním prvkem, stejně jako v postavení před přísudkem, vyjádřeným přídavným jménem nebo číslovkami /t^o/多, /š^u/少.

§ 49. Předmět u modifikovaných sloves

1. Je-li přísudek ve větě vyjádřen modifikovaným slovesem, stojí přímý předmět nejčastěji před ním (v čele věty nebo mezi podmětem a slovesem) nebo též za ním, může však být vložen i mezi základní sloveso a modifikátor; tu ovšem záleží na tom, jakého druhu je modifikace slovesa.

2. U sloves s modifikátory výsledkovými se předmět klade buď až za modifikované sloveso jako celek, nebo před modifikované sloveso, popř. na začátek věty. Např.: /ní k^hān-wán p^həu l^o ma?[?]/ „přečetl jsi už noviny?“; /č^hīnt^hian t^o p^həu | w^o k^hān-wán l^o/ 今天的报我看完了 „přečetl jsem už dnešní noviny“; /w^o p^hǎ č^hīnt^hian t^o p^həu | t^ou k^hān-wán l^o/ 我把今天的报都看完了 „přečetl jsem (už) všechny dnešní noviny“.

3. U sloves s modifikací směrovou může předmět zaujímat stejné postavení jako u sloves s modifikací výsledkovou, ale kromě toho může být také vložen mezi základní sloveso a modifikátor; může tedy mít trojí postavení:

a) před slovesem, nebo vůbec na začátku věty;

b) mezi základním slovesem (popř. základním slovesem s prvou slabikou dvojslabičného modifikátoru) a modifikátorem (popř. morfémy /č^hỳ/去, /lái/来) (přízvuk bývá na předmětu a modifikátor se k němu ve výslovnosti přiklání);

c) za slovesem

Příklady: /w^o p^hǎ n^à p^hen š^u | n^àlai l^o/ „přinesl jsem onu knihu“ (v. 34); /n^à p^hen š^u | w^o jí c^hīŋ n^àlai l^o/ 那本书我已經拿来了 „onu knihu jsem již přinesl“ (/jí c^hīŋ/ 已經 „již“); /w^o n^à l^o j^ì p^hēn š^u lai/ „přinesl jsem (jednu) knihu“ a v témž významu /w^o n^àlai j^ì p^hēn š^u/; /w^o n^àl^o j^ì p^hēn š^u č^hulai/ 我拿了一本书出来 a v témž významu /w^o n^àč^hulai j^ì p^hēn š^u lai/ 我拿出一本书来, /w^o n^àč^hulai j^ì p^hēn š^u/ 我拿出来一本书 „vytáhl jsem (jednu) knihu“.

4. Jak víme, může u některých sloves stát určení místa přímo za slovesem a tu se syntakticky ničím neliší od předmětu (viz § 19, 3). Mají-li taková slovesa směrový modifikátor /lái/来, /č^hỳ/去, klade se určení místa vždycky mezi základní sloveso a modifikátory /lái/, /č^hỳ/, např. /t^hā χu^éi cí^ā č^hỳ l^o/ 他回家去了 „vrátil se domů“.

Je-li (jednoslabičný) směrový modifikátor jiný než /lái/, /č^hỳ/, stojí určení místa za modifikovaným slovesem jako celkem, např. (w^o j^ì c^ou c^hīn w^uc, cí^ou k^hānc^hian t^ha l^o/ 我一走进屋

YD 190

YD 191

子就看見他了 „uviděl jsem ho, jakmile jsem vstoupil do světnice“ (/ji/ — ve vedlejší větě časové zde překládáme „jakmile“).

5. Je-li ve větě určení místa i předmět, stojí určení místa před slovesem a předmět může stát buď také před slovesem, nebo až za slovesem; pokud stojí před slovesem, musí mít předložku /pǎ/把. Např. /c^húŋ šūkuèili | nǎc^hu jì pěn šū_lai/ 从书柜里拿出一本书来 „vyndej z knihovny nějakou knihu“, /pǎ nà_pěn šū | c^húŋ šūkuèili | nǎc^hulai!// „vyndej onu knihu z knihovny“, popřípadě, chceme-li zvlášť zdůraznit určení místa, také /c^húŋ šūkuèili | pǎ nà_pěn šū | nǎc^hulai/ 从书柜里把那本书拿出来.

§ 50. Modifikátor /c^hǎilai/ 起来

YD 192

Z hlediska významu zasluhuje zvláštní pozornost modifikátor /c^hǎilai/ 起来. U sloves pohybu znamená směr vzhůru: /čǎnc^hǎilai/ 站起来 „vstát“. Odtud se však přenáší i k jiným slovesům (i k příd. jménům) a u nich znamená počátek děje: /k^hūc^hǎilai/ 哭起来 „dát se do pláče“, /xǎuc^hǎilai/ 好起来 „zlepšit se, začít se zlepšovat“. V této funkci se už vlastně stává příponou „počínavého vidu“. Obdobný pokles na pouhou příponu pozorujeme i u některých jiných dvojslab. směrových modifikátorů.

§ 51. Určení prostředku

YD 193

Poznali jsme už důležitou úlohu předložek při vyjadřování různých okolností děje. Také určení prostředku, v češtině zpravidla vyjadřované 7. pádem, se vyjadřuje pomocí předložek, které, jako i jiné předložky, jsou původem slovesa. Z těchto předložek bývá /jùn/用 nejčastější (vyskytuje se doposud i jako samostatné sloveso s významem „používat“). Příklad: /čǎ_čun cǎ | šǎ_ jùn mǎupí shì_cǎ/ „takové znaky jsou psány štětcem“ (dosl. „... za použití štětce napsaný“). Jako jiné předložkové vazby stojí i vazby s /jùn/ před slovesem.

V některých případech ve funkci předložky, uvádějící příslovečná určení prostředku, se vedle /jùn/ může užít i slova /ná/拿 (pův. sloveso „vzít, brát“).

Výklady lexikální a fonetické XV.

Vytváření modifikovaných sloves je v čínštině velmi produktivní způsob vytváření slov. Tato slova však nebývají ve slovnících uváděna. Tak např. /nǎxiolai/ 拿下来 „sundat (a dát směrem k mluvčímu)“, /nǎxioc^hy/ 拿下去 „sundat (a dát pryč od mluvčího)“, /shìshàng/ 写上 „napsat“ apod. ve slovnících nenajdeme. Bývá ovšem uvedeno, která slovesa a adjektiva se vyskytují i jako modifikátory a v jakém významu.

§ 52. Trpný rod

YD 194

1. Čínské sloveso může vyjadřovat buď rod činný, tj. děj, který od podmětu vychází, nebo rod trpný, tj. děj, kterým je podmět zasažen. Ve větě se rozdíl

mezi slovesem v rodě činném a v rodě trpném formálně většinou vůbec neprojeví. Do češtiny překládáme tedy čínská slovesa rodem činným nebo trpným podle smyslu věty: je-li podmět takový, že nemůže vyvinout činnost vyjádřenou slovesem (je-li to např. jméno věci apod.), musí sloveso mít význam trpného rodu. Např.: /wǒ pǎ chē xiě cuò | xiě-chuò | 我把这些字写错了 „napsal jsem tyto znaky špatně“, avšak /chē xiě cuò | xiě-chuò | 这些字写错了 „tyto znaky jsou (byly) napsány špatně“.

Podobně je tomu v češtině u zvrtných sloves: „oni se myjí“ je rod činný, „okna se myjí“ je rod trpný, vyjádřený zvrtným slovesem. (Srov. také § 3,2.)

Poznámka. Abychom zde českému čtenáři přiblížili výklad, mluvíme o „činném rodě“ a „trpném rodě“ čínského slovesa; ve skutečnosti ovšem v čínštině rod u slovesa, jak jej chápeme v češtině, neexistuje.

YD 195

2. Rod slovesa je jednoznačně určen také tehdy, je-li ve větě vedle podmětu vyjádřen též *původce děje*. V češtině je původce děje vyjádřen nejčastěji 7. pádem nebo předložkovou vazbou: „dopis byl napsán přítelem“ = „dopis byl napsán od přítele“. V čínštině stojí před slovesem, označujícím původce děje, předložky /ciàu/ 叫 (někdy psáno též znakem 教), /řàŋ/ 让, /pèi/ 被 (méně hovorové) aj. (Všechny tyto předložky jsou jako i jiné předložky původně slovesa.) Podstatné jméno nebo zájmeno uvedené některou z těchto předložek se ovšem klade mezi podmět a přísudkové sloveso, např. /nà kuan cǎi shuēipǐ | ciàu wǒ fùchǎn mǎi | 3/ „ono plnicí pero bylo koupeno mým otcem“, „můj otec koupil ono plnicí pero“ (v. 35).

Ve vazbách právě popsaných může slovesu předcházet slovec /kěi/ 给 jako další ukazatel trpného rodu, viz i dále § 52, 4.

Původce děje u některých sloves (jsou to zejména slovesa /tǎ/ 打 „bit“ a /mà/ 罵 „nadávat“) může být uveden i pomocí slovesa /ái/ 挨: /tā ái kēkē tǎ | 3/ 他挨哥哥打了 „byl bit starším bratrem“.

Při převádění vět obsahujících gramatické vyjádření původce děje vyjádřené pomocí předložkové vazby do češtiny často musíme překlad upravit tak, aby v češtině původce děje byl vyjádřen jako podmět.

YD 196

3. V češtině se původce děje často nevyjadřuje; buď se rozumí ze souvislosti, nebo mluvícímu na něm nezáleží, anebo je konečně neurčitý („někdo, lidé“ apod.). V dnešní čínštině vyjadřování neurčitého původce není nutné, nicméně je však velmi hojné (vyjadřuje se pomocí podst. jména /rén/ 人 „člověk, lidé, kdosi“).

YD 197

4. V dnešní čínštině se může u některých sloves označení původce děje vynechat i tehdy, není-li věta jednoznačně trpná podle smyslu. V tom případě však musí slovesu bezprostředně předcházet /pèi/ 被, které tady ovšem není předložkou (viz výše § 52, 2), nýbrž přímo gramatickým ukazatelem

trpného rodu u slovesa: /c^hū^ənc^əli t^ə řén | tōu pèi kǎnc^hu^əch^əl^ə/ 村子里的人都赶出去了 „lidé z vesnice byli všichni vyhnáni“ (/c^hū^ənc^ə/ 村子 vesnice); podobně může v téže funkci před /tǎ/ 打 „biti“ a /mà/ 罵 „nadávat“ stát /ái/ 挨 (jež může přibírat i příponu /l^ə/ 了!): /t^hā ái tǎ l^ə/ 他挨打了, /t^hā ái l^ə tǎ l^ə/ 他挨了打了 „byl bit“. /řàŋ/ 詎 a /ciàu/ 叫 tuto funkci zastávat nemohou a jsou toliko předložkami uvádějícími původce (činitele) děje.

Je-li uveden činitel děje s předložkou /řàŋ/ 詎, /ciàu/ 叫, /pèi/ 被, případně /ái/ 挨, nemůže sloveso mít ukazatele trpného rodu /pèi/ 被 ani /ái/ 挨, může mu však fakultativně předcházet sloveso /kěi/ 給: /wōt^ə piǎu^l řàŋ t^hā síǎu ǎrc^ə nùŋ-xuài l^ə/ 我的表詎他小儿子弄坏了 i /wōt^ə piǎu^l řàŋ t^hā síǎu ǎrc^ə kěi nùŋ-xuài l^ə/ 我的表詎他小儿子給弄坏了 „mé hodinky byly rozbity jeho synkem“, „jeho synek mi rozbil hodinky“.

Na rozdíl od /pèi/ a /ái/ jako ukazatelů trpného rodu přímo u slovesa může být /kěi/ položeno před slovesem zpravidla jen tehdy, je-li zároveň vyjádřen i původce děje. Toto pravidlo se však přísně nedodrzuje.

YD 198

Poznámka. Poznali jsme v čínštině už řadu předložkových vazeb, jimiž se zpravidla vyjadřují různá určení okolnosti děje. Dosti často se však setkáme i s vazbami, kde bychom podle analogie s českým příslovečným určením očekávali použití té, či oné předložky, jež však v čínštině „chybí“, srov. např. /šūšàŋ tiǎu síalǎi^ə cí k^ə p^híŋk^əo/ 树上掉下来了几个苹果 „se stromu spadlo několik jablek“ (/tiǎu síalǎi/ 掉下来 „spadnouti“), /čə fəŋ šín š^ə čūŋk^əo lǎi t^ə/ 这封信是中国来的 „tento dopis je z Číny (dosl. asi je příšlý <z> Číny)“, /wōm^ən t^húšukuǎŋ lǎi^ə xěŋ t^ə šín šū/ 我們图书馆来了很多新书 „do naší knihovny přišlo mnoho nových knih“ (/šín 新 „nový“). Srov. dále např. /čə cían jǐfu š^ə šǎm^ə liǎuc^ə c^əò t^ə?/ 这件衣服是什么料子做的? (/čə cían jǐfu š^ə šǎm^ə liǎuc^ə t^ə?/ 这件衣服是什么料子的?) „z jaké látky je (zhotovena) tato část oděvu?“ (/jǐfu/ 衣服 „oděv“, s numerativem /ciàn/ 件: „část oděvu“; /liǎuc^ə/ 料子 „látka“), /čə č^əq^ə š^ə pu š^ə cǐn^ə c^əò t^ə?/ 这镯子是不是金子做的 (/čə č^əq^ə š^ə pu š^ə cǐn^ə t^ə?/ 这镯子是不是金的?) „je tento náramek ze zlata (= je tento náramek zlatý?)“, /čə čàŋ č^əòc^ə pú š^ə mùt^əhou c^əò t^ə, š^ə t^hiě c^əò t^ə/ 这张桌子不是木头做的, 是铁做的 (/čə čàŋ č^əòc^ə pú š^ə mùt^əhou t^ə, š^ə t^hiě t^ə/ 这张桌子不是木头的, 是铁的) „tento stůl není ze dřeva (není dřevěný), je ze železa (je železný)“ (/t^hiě/ 铁 „železo“). Analogicky i jiné vazby s údaji o materiálu, z něhož jsou zhotoveny ty a ty věci; ve vazbách s /... c^əò t^ə/ 做的 „zhotoven(ý) z...“ proti vazbám, jež jsou uvedeny v závorkách, je označení výrobního materiálu a výrobního procesu vždy zvlášť zdůrazněno. (Zbývá ovšem poznamenat, že ve větách, kde není předmětové sloveso v „pasívním“ významu – jak je tomu v právě uvedených příkladech – bývá ovšem určení okolnosti děje vyjádřeno předložkovou vazbou, srov. /tā jùŋ mùt^əhou c^əòl^ə k^ə t^əŋc^ə/ 他用木头做了个凳子 „udělal ze dřeva stoličku“.)

§ 53. Vedlejší věty časové

1. V češtině musí být vedlejší věta časová uvedena časovou spojkou. V tom se čínština od češtiny liší: *nepoužívá zpravidla žádné spojky*; prvky, které charakterizují větu jako časovou, stojí buď na konci věty, nebo až ve větě hlavní, která vždy následuje za větou časovou. Prvky charakterizující větu časovou mohou i zcela chybět (v tomto případě je věta časová jako taková určena hlavně

svým postavením před větou hlavní): /wǒ_tàu syá'siàu_č^hy | cǔŋšǔ tǎi_č^o tiǎnsín/ 我到学校去总是带着点心 „když jdu do školy, vždy si s sebou беру svačinu“ (/tiǎnsín/ 点心 „svačina“).

Poznámka. Formální rozlišení souvětí souřadných a podřadných — stejně tak jako rozlišení vět s některými typy rozvitého a několikanásobného přísudku na jedné straně a souvětími různých typů na straně druhé — je v čínštině méně výrazné než v češtině. Jedním z důvodů je např. právě to, že čínština poměrně málo užívá spojek, ale často klade výroky v jistém pořádku prostě vedle sebe.

YD 199

2. Jeden druh vedlejších vět časových jsou věty, jejichž děj se udál těsně před dějem věty hlavní. Jejich vztah k hlavní větě je vyjádřen tím, že hlavní věta obsahuje příslovce /ciòu/就. Rychlé střídání dějů v takovém souvětí můžeme ještě zdůraznit tím, že před sloveso (popřípadě před přídavné jméno v postavení přísudku) časové věty položíme číslovku /jī—, kterou můžeme překládat „jakmile“; pro minulost je možno vedle /jī/ použít ještě důraznějšího /kǎŋ_jī/刚— „jakmile, sotvaže“ (předchází-li slovesu věty vedlejší /jī/ nebo /kǎŋ_jī/, sloveso již zpravidla nepřibírá příponu /l^o/). Příklady: /wǒ_xuēilail^o, ciòu_lai kàusu_ni/ 我回来了,就来告诉你 „až (jakmile) se vrátím, přijdu ti hned říci“; /wǒ_pīn jì_xǎu, ciòu_jiàu tàu_nǎnpian_č^hy/ „jakmile se uzdravím, pojedu na jih“ (v. 36); /wǒ_kǎŋ_ji š^uō_xuǎ, thā_cìou thīŋ_č^hulai wǒ_šǔ šéi_l^o/ 我刚一說話,他就听出来我是誰了 „sotvaže jsem promluvil, poznal hned (podle hlasu), kdo jsem“.

Uvedené vazby s /ciòu/ před slovesem věty hlavní se užívá i tehdy, jde-li o děje, jež se vícekrát a pravidelně za sebou opakují: /sǔ-wǔjyǎ tǎ_šǔ_xou | jí_sià_jǔ, nǚŋmín ciòu_xuēn kǎušíŋ/ 四五月的时候一下雨,农民就很高兴 „kdykoli v dubnu a v květnu prší, rolníci mají radost“.

YD 200

3. Podobnou funkci jako /ciòu/ má také příslovce /chái/才. Stojí rovněž před přísudkem hlavní věty a značí, že její děj nenastal nebo nenastane dříve, než skončí děj věty předcházející. Do češtiny je možno je překládat slovem „teprve“, nebo je nepřekládáme, větu vedlejší zpravidla uvádíme spojkou „až“. Ani v tomto případě není časová věta sama nijak označena, leda svým postavením před větou hlavní, popř. svou „neúplností“: /wǒtǎ p^héŋ_jou_xuēilai | wǒ_chái_č^hy/ „půjdu (teprve), až se vrátí můj přítel“ (v. 37).

YD 201

4. Jestliže děj věty vedlejší předchází ději věty hlavní, ale nikoli nutně bezprostředně, klade se na konec věty vedlejší slovo /jǐ_xòu/以后 „potom“ (při překládání do češtiny uvádíme vedlejší větu spojkami „když“, „až“ apod., slovo /jǐ_xòu/ „potom, pak“ nepřekládáme, leda bychom je přesunuli do věty hlavní): /xuēi_cīā jǐ_xòu'wǒ ciòu_jiàu máŋ_č^hilai_l^o/ „až se vrátím domů, budu mít napilno“ (v. 38).

Jestliže děj věty hlavní předchází ději věty vedlejší, klade se na konec věty vedlejší /jǐ_č^hian/以前 „dříve“ (v češtině větu vedlejší uvádíme zpravidla spojkou „než“ nebo výrazem „dříve než“): /wǒ_k^hàn jì_pěn šǔ_jǐ_č^hian | č^u-lǐ | šiān_k^hàn_k^han_sǔ/ „než čtu knihu, přečtu si obyčejně předmluvu“ (v. 39).

Sloveso ve větě vedlejší, ukončené výrazem /jǐ_č^hian/, může v méně hovorové řeči být opatřeno záporkou /méi/沒, takže výše uvedenou větu beze změny smyslu lze obměnit takto:

/wǒ méi k^hàn jì pěn sū jǐc^híán | çàu-lǐ | xiān k^hàn k^han sū/.

YD 202

5. Jsou-li děje obou vět současně, je vedlejší věta (stojící zase před větou hlavní) zakončena podstatným jménem /š'ǐχou/ 时候 (/š'ǐχour/) „doba, čas“. Toto slovo ovšem musí být spojeno s předcházejícím výrazem (větou) příponou /t^ə/ 的 : /t^hā lái t^ə š'ǐχou' wǒ çai k^hàn p^əu/ „když přišel, četl jsem právě noviny“.

V tomto případě je časová věta vlastně přívlastkem ke slovu /š'ǐχou/, jež značí doslovně „v době, kdy...“ (zpravidla ovšem výraz /t^ə š'ǐχou/ překládáme prostě spojkou „když“ v čele věty vedlejší).

Výraz /t^ə š'ǐχou/ na konci věty (na rozdíl od výrazů /jǐχòu/, /jǐc^híán/ v téže pozici, kde slabiky /χòu/ a /c^híán/ zůstávají vždy plně tónické) se často vyslovuje se slabikou /š'ǐ/ tónicky oslabenou nebo se prostě celý výraz vyslovuje silně zkrácené a atónicky.

YD 203

Vedlejší věty časové, uvedené v češtině výrazy „od té doby, co...“, „od...“, „kdy...“ jsou v čínštině uváděny slovy /c^hú/ 从 nebo častěji /c^hc^hú/ 自从 : /c^hc^hú wǒ tàul^ə p^əç^hí, t^hā ç^híç^hí lái k^hàn wǒ/ 自从我到了北京, 他常常来看我 „od té doby, co jsem přibyl do Pekingu, často mne přichází navštěvovat“ (/ç^híç^hí / 常常 „často“).

České „od“, „počínaje“ ve spojení s výrazy označujícími dobu (srov. „od 12 hodin“, „od zítřka, počínaje zítřkem“) se v čínštině vyjadřují výrazem /c^hú... ç^hí/ 从...起 : /c^hú n^èi t^híán ç^hí | t^hā méi çai lái/ 从那天起他没再来 „počínaje oním dnem už více nepřišel“.

6. V čele vět časových se příležitostně setkáváme se slovy /t^ə/ 等, /cài/ 在, /tā/ 当 (všechna, zejména poslední dvě v hovorové řeči málo používaná), jež v tomto případě svou funkcí připomínají české časové spojky. Příklady: /t^ə t^hā t^ə ç^hēn t^ə š'ǐχou | cài k^èi t^ha p^a/ 等他动身的时候再给他吧 „dej mu (to), až bude odjíždět“, /t^ə n^ǐ ç^hā-tàl^ə | k^èi n^ǐ mǎi k^ə pi^əu/ 等你长大了给你买个表 „koupím ti hodinky, až vyrosteš“;

/t^ə/ v uvedených příkladech již nemá svůj původní význam slovesa „čekat“ — i když souvislost s tímto významem je ještě patrna — a odpovídá české spojce „až“.

Výklady lexikální a fonetické XVI.

YD 204

/kuānšā/ „zavřít“ je modifikované sloveso vytvořené připojením atónického směřového modifikátoru /šā/ 上. Tento modifikátor je už třeba většinou považovat za slovesnou příponu — viz Mluvnice § 22, 7 a § 25, 3 — častou u sloves označujících stoupání, pokrývání i jiných.

/k^hāik^hai/ 开开 „otevřít“ je modifikované sloveso, kde prvé /k^hai/ je základním slovesem označujícím činnost otvírání, druhé /k^hai/ pak modifikátorem označujícím úspěšné provedení činnosti. Pomocí modifikátoru /k^hai/ je dále například tvořeno i sloveso /n^əok^hai/ 挪开 „pohnout, posunout“.

YD 205°

§ 54. Věty vedlejší podmínkové

YD 206

1. Vedlejší věty podmínkové mohou být, podobně jako věty časové, beze spojky a jsou pak nejčastěji charakterizovány příslovcem /ciou/ 就 v následující, hlavní větě: /n^ǐ jǒu k^ūç^hífu | ciòu lái k^hàn wǒ p^a/ „budeš-li mít čas, přijď ke

mně!“ (v.40). Takové věty podmínkové se ovšem dají rozlišit od vět časových jen podle celkového smyslu kontextu.

YD 207

2. Podmínkové věty však také mohou mít *podmínkové spojky*, které stojí buď v čele věty (jako v češtině), nebo před přísudkem. Jsou to /jàu/ 要, /jàušʔ/ 要是, /ciǎŕú/ 假如, /řúkʷŕ/ 如果 (spíš literární) aj. Tyto spojky můžeme podle souvislosti překládat „jestliže“ nebo „kdyby“.

Čínština nemá gramatické vyjádření pro rozdíl mezi podmínkou skutečnou a neskutečnou; nicméně je třeba poznamenat, že spojky /ciǎŕú/, stejně jako vazby bez jakékoli spojky (viz výše § 54,1), se užívá zpravidla jen pro podmínku skutečnou.

Vedlejší věta podmínková (ať již obsahuje podmínkovou spojku či nikoli) může být také zakončena výrazem /tʰɔ̃xuà/ 的話 : /tʰā pú cǎi cíā tʰɔ̃xuà | wǒmʰn cǎmʰ pànʰ/?/ 他不在家的話我們 怎么办? , /jàušʔ tʰā pú cǎi cíā tʰɔ̃xuà | wǒmʰn cǎmʰ pànʰ/ 要是他不在家的話我們怎么办? „jestliže nebude doma, co uděláme?“

YD 208

3. U některých podmínkových spojek, jejichž druhou slabikou je /šʔ/ 是, může se v záporné větě záporka /pu/ 不 vložit mezi obě slabiky spojky (zpravidla jen pro podmínku neskutečnou), např. /jàušʔ/ „jestliže“, „kdyby“: /jàupušʔ/ 要不是 „kdyby ne“, srov. /jàupušʔ wǒ cǎu pǎ nǐ | cíāulʰ chílai, .../ „kdybych tě časně nezbudil, ...“ (v. 41); záporka však může většinou i zde stát před slovesem jako v každé jiné větě: /jàušʔ wǒ méi cǎu pǎ nǐ cíāulʰ chílai, .../ „kdybych tě časně nezbudil, ...“.

§ 55. Vedlejší věty příčinné

YD 209

1. Věty vedlejší příčinné jsou charakterizovány spojkou /jīnwei/ 因为 „protože“. Mohou stát i za větou hlavní (zejména tehdy, nejsou-li zdůrazněny), čímž se liší od vět časových a podmínkových. Např.: /jīnwei šíà jǐ, wǒ pù nǎŕí chíy/ 因为下雨, 我不能去 „nemohu < tam > jít, protože prší“; /wǒ pù nǎŕí chíy, jīnwei šíà jǐ/ „nemohu < tam > jít, protože prší“.

Vedlejší věta příčinná, uvedená spojkou /jīnwei/, může být také zakončena výrazem /tʰɔ̃jyǎnku/ 的原故 (/jyǎnku/ 原故 „příčina“): /wǒ pù nǎŕí chíy, jīnwei šíà jǐ tʰɔ̃jyǎnku/ 我不能去, 因为下雨的原故 „nemohu < tam > jít, protože prší“. (K větám delším a složitějším se výraz /tʰɔ̃jyǎnku/ zpravidla nepřipojuje.)

2. Vedlejší věta příčinná může být též někdy beze spojky (v češtině tu bývá spojka „že“); příčinná věta beze spojky stojí nejčastěji před větou hlavní: /nǐ lái lǎi | wǒ ěn kāu sí rǐ/ 你来了我很高兴 „jsem rád, že jsi přišel“.

3. Vedle spojky /jīnwei/ „protože“, uvádějící větu vedlejší příčinnou, je v čínštině ještě výraz /sʷŕji/ 所以, uvádějící větu vyjadřující následek: /cʷŕtʰian šíà jǐ lǎ, sʷŕji wǒ pù nǎŕí lái/ 昨天下雨了, 所以我不能来 „včera pršelo, proto jsem nemohl přijít“.

Výraz /sʷŕji/ odpovídá spojovacím výrazům „proto“, „tedy“, „a tak“ aj. v českých souřadných souvětích důsledkových. Často ovšem (častěji než v češtině) stojí vedle sebe jednotlivé věty takových souvětí bez jakéhokoli spojovacího výrazu, srov. /cʷŕtʰian šíà jǐ lǎ, wǒ pù nǎŕí lái/ 昨天

下雨了,我不能来 (vedle výše uvedeného /c^uŋt^hian sià jǐ^l, s^uŋji wǒ pù nǎŋ lái).

Rovněž spojovací výrazy v českých souřadných souvětích důvodových („neboť“, „vždyť“, „totiž“) se v čínštině často nijak nevyjadřují: /wǒ pù cǎi siě^l, wǒ siě^l cǎi pù xiǎ-k^hàn/ 我不再写了,我写的字不好看 „nebudu <to> více psát, <neboť> nepiši pěkně“.

§ 56. Vyjadřování stejné míry vlastnosti nebo stejné intenzity činnosti u různých osob a věcí

YD 210

1. Chceme-li v češtině vyjádřit, že několik osob nebo věcí má určitou vlastnost ve stejné míře, případně stejně intenzivně provádí určitou činnost, užíváme příslovce „stejně“ (nebo „tak“) a spojky „jako“: „je stejně silný jako já“ (= „je tak silný jako já“); „mám ho stejně ráda jako ty“ (= „mám ho tak ráda jako ty“). Příklad příslovce „stejně“ („tak“) tu může být i vynecháno: „je silný jako já“; „mám ho ráda jako ty“.

V čínštině musí být příslovce „stejně“ („tak“) nutně vyjádřeno, a to výrazem /jǐ jǐ^l/ 一样. Ten člen srovnání, před nímž stojí v češtině spojka „jako“, je v čínštině uveden předložkou /kēn/ 跟, /šiàn/ 象, /xiě/ 和 nebo /t^húŋ/ 同 (předložky /xiě/, a zejména /t^húŋ/ tady nejsou příliš hovorové) a klade se, stejně jako ostatní předložkové vazby, mezi podmět (první člen přirovnání) a označení vlastnosti nebo činnosti, tj. přísudek, jemuž bezprostředně předchází výraz /jǐ jǐ^l/ „stejně“: /t^hāt^o nǐ^{er} | kēn t^hā jǐ jǐ^l xiǎu-k^hàn/ „její dcera je (tak) hezká jako ona“ (doslova „její dcera s ní stejně je hezká“); /wǒ kēn nǐ jǐ jǐ^l xǐ^{uan} t^hā/ 我跟你一样喜欢他 „mám ji rád (stejně) jako ty“ (/xǐ^{uan}/ 喜欢 „mít rád“).

YD 211

2. Srovnávaná vlastnost nemusí být vyjadřována a srovnání může být všeobecné („on je jako já“). Pro tento případ platí v čínštině pravidla právě uvedená, jen tu ovšem chybí vyjádření vlastnosti, jež je porovnávána: /t^hā kēn nǐ jǐ jǐ^l/ 他跟你一样 „on je (stejný) jako ty“. V tomto případě je výraz /jǐ jǐ^l/ přísudkem s významem „být stejný“.

YD 212

3. Přirovnávaná vlastnost se může vztahovat na činnost osob nebo zvířat. V tom případě výraz /jǐ jǐ^l/ spolu s označením srovnávané vlastnosti následuje za slovesem (opatřeným popřípadě příponou /t^o/ 得) jako kompl. stupně: člen srovnání, uvedený předložkou, může být uveden jak před přísudkovým slovesem, tak i před slovesem, popř. příd. jménem, jež je jádrem komplementu. Příklady: /t^hā niàn-sū | kēn t^hā k^hēk^o jǐ jǐ^l jùn-kūŋ/ 他念书跟他哥哥一样用功, /t^hā kēn t^hā k^hēk^o | niàn-sū jǐ jǐ^l jùn-kūŋ/ 他跟他哥哥念书一样用功 „učí se stejně pilně jako jeho starší bratr“ (/k^hēk^o/ 哥哥 „starší bratr“, /niàn-sū/ 念书 „studovat“, /jùn-kūŋ/ 用功 „pilný“); /t^hā jīŋwen šū^o-t^o kēn t^hāt^o t^húŋsý^o jǐ jǐ^l xiǎu/ 他英文说得跟他的同学一样好, /t^hā kēn t^hāt^o t^húŋsý^o | jīŋwen šū^o-t^o jǐ jǐ^l xiǎu/ 他跟他的同学英文说得一样好 „mluví tak dobře anglicky jako jeho spolužáci“.

YD 213

4. Popíráme-li totožnost, klademe zápornku /pu/ obvykle před člen uvedený předložkou: /wǒ pù xiàn t^hā jǐ jǐ^l xiǎu/ 我不象他一样好 „nejsem tak dobrý

jako on“. V tom případě, když je /jǐ jàŋ/ přísudkem (srovnávaná vlastnost není vyjádřena), je možno zápornku klást i před člen uvedený předložkou, i před přísudek /jǐ jàŋ/: /čə́ sǐe čʰápěi | kēn nà sǐe pù jǐ jàŋ/ 这些茶杯跟那些不一样 i /čə́ sǐe čʰápěi | pù kēn nà sǐe jǐ jàŋ/ 这些茶杯不跟 那些一样 „tyto a ony čajové šálky nejsou stejné“.

YD 214

5. Je-li přirovnání vyjádřeno přirovnávací větou, v češtině zpravidla uvedenou spojkou „jakoby“, odpovídají této spojce v čínštině spojovací výrazy /šiàŋ/象 nebo /χǎušiàŋ/好象: /tʰā khànŋ^o wo pàn tʰiàn, šiàŋ pú řěňš^o wǒ ǐ^o/ 他看了我半天,象不認識我了. /tʰā khànŋ^o wǒ pàn tʰiàn, χǎušiàŋ pú řěňš^o wǒ ǐ^o/ 他看了我半天,好象不認識我了 „dívál se na mne dlouhou chvíli, jako by mne již neznal“; /šiàŋ/, /χǎušiàŋ/ může být případně doplněno ještě výrazem /šǐ t^o/似的, stojícím na konci věty (u jednoslabičného /šiàŋ/ to bývá pravidlem): /tʰā khànŋ^o wo pàn tʰiàn, šiàŋ pú řěňš^o wǒ šǐ t^o/ 他看了我半天,象不認識我似的 /tʰā khànŋ^o wǒ pàn tʰiàn, χǎušiàŋ pú řěňš^o wǒ šǐ t^o/ 他看了我半天,好象不認識我似的

YD 215

Poznámka. Stojí-li výraz /χǎušiàŋ/ před přísudkem věty, která stojí samostatně, překládáme jej „zdá se, že“, „zdá se, jako by“ apod.: /χǎušiàŋ jàu šià jǐ/ 好象要下雨 „zdá se, že bude pršet“.

YD 216

6. Výraz /jǐ jàŋ/ může stát také před podstatným jménem jako jeho přívlastek ve významu „stejný“, „jednoho (= stejného) druhu“ (ve spojení s příponou /t^o/的): /jǐ jàŋ t^o tūŋsí/ 一样的东西 „stejná věc“ („stejně věci“), /jǐ jàŋ t^o šū/ 一样的书 „stejná kniha“ („stejně knihy“).

Ve spojení s některými podstatnými jmény širokého významu /t^o/ může chybět a výraz /jǐ jàŋ/ (s oběma slabikami oslabeně tónickými až atónickými) pak má spíše význam „nějaký“: /jǐ jàŋ tūŋsí/ 一样东西 „nějaká věc, něco“.

YD 217

Poznámka I. Ve větách, obsahujících srovnání míry určité vlastnosti (nebo intenzity určité činnosti) různých osob nebo věcí, můžeme místo výrazu /jǐ jàŋ/ „stejně“ užit také výrazů /čə́ jàŋ/ 这样 „tak (tímto způsobem)“, /nà jàŋ/ 那样 „tak (oním způsobem)“, nejde-li nám o vyjádření úplné totožnosti, ale jen podobnosti; člen srovnání uvedený v češtině spojkou „jako“ bývá v tomto případě zpravidla uváděn jen předložkou /šiàŋ/ (původní slovesný význam: „podobat se“!). Příklady: /nǐ jàuš^o jě šiàŋ tʰā nà jàŋ jùŋ-kūŋ, ciòu χǎu ǐ^o/ 你要是也象他那样 用功就好了 „budeš-li také tak pilný jako on, bude dobře“; /šiàŋ wǒ čə́ jàŋ š^o ǐ^o | ciòu tuèi ǐ^o/ 象我这样说就对了 „když se to řekne jako <jsem to řekl> já, pak je to správně“; /wǒ pú šiàŋ tʰā nà jàŋ | šiχuan χǎ čʰá/ 我不象他那样喜欢喝茶 „nemám tak rád čaj jako on“ (dosl. „nepiji tak rád čaj jako on“).

YD 218

Poznámka II. Člen uvedený předložkou, za nímž následuje výraz /jǐ jàŋ/ nebo /čə́ jàŋ/, /nà jàŋ/ (a případně dále ještě přídavné jméno nebo sloveso), může ovšem stát i v přívlastku, srov. např.: /kēn tʰā jǐ jàŋ t^o řěň čǎp^o čʰū tì-ř^o k^o lái/ 跟他一样的人找不出第二个来 „nenajdeš jiného takového člověka, jako je on“; /šiàŋ čǎŋ tʰúŋ čʰ, nà jàŋ jùŋ-kūŋ t^o řěň pu t^o ǐ^o/ 象张同志那样用功的人 不多 „není mnoho tak pilných lidí, jako je soudruh Čang“.

§ 57. Dvě slova pro číslovku „dva“

YD 219

1. Pro číslovku „dva“ má čínština dvě slova: /èr/二 a /liǎng/两. Číslovky /èr/ užíváme:

a) při abstraktním počítání, kdy u číslovky nestojí název počítaného předmětu (ani numerativ, nebo měrová jednotka): /jī, èr, sān, sè . . . / 一 二 三 四 . . . „jedna, dvě, tři, čtyři . . .“;

b) v případech, kdy je součástí číslovek složených: /èrshí/二十 „20“; /shíèr/十二 „12“, /èrshíèr/二十二 „22“, /sānshíèr/三十二 „32“ až /jiùshíèr/九十二 „92“; /èrpǎi liùshíèr/二百六十二 „262“ atd.

c) spojení s předponou /tǐ/: /tǐ-èr/第二 „druhý“ (samozřejmě, podle bodu b, i u výrazů jako /tǐ-shíèr/第十二 „dvanáctý“ atd.).

Číslovky /liǎng/ užíváme, mluvíme-li výslovně o dvou osobách nebo věcech: /liǎngkè rén/两个人 „dva lidé“, /liǎngpēn shū/两本书 „dvě knihy“, /liǎngnián/两年 „dva roky“ (je-li však počet vyjádřen složenou číslovkou, která je zakončena dvojkou – 12, 22, 32 až 92, srov. výše –, musíme samozřejmě užít číslovky /èr/, např. /wushíèrkè rén/五十二个人 „52 lidí“).

O používání číslovek /èr/ a /liǎng/ ve spojení s číslovkami, označujícími vyšší řády (/pǎi/百 „100“, /chīān/千 „1 000“ atd.), viz dále § 62, 4.

Ve spojení s některými měrovými jednotkami se vedle číslovky /liǎng/ také může užít číslovky /èr/, např. /liǎng máo/两毛 i /èr máo/二毛 „2 mao“; ve spojení s měrovou jednotkou /liǎng/两 „liang“ (= „dvoulot“) se pak užívá jen číslovky /èr/: /èr liǎng/二两 „2 liangy“.

Česká číslovka řadová „druhý“ se vyjádří, jak víme, výrazem /tǐ-èr/; ve spojení se slovem /tǒu/头 „první“ se však samozřejmě užívá číslovky /liǎng/, srov. /tǐ-èrkè rén/第二个人 „druhý člověk“, avšak /tǒu liǎngkè rén/头两个人 „první dva lidé“.

§ 58. Větné částice

1. Větné částice mají v čínštině velmi důležitou úlohu. Zakončují mnohé věty a dodávají jim určitého významového odstínu nebo citového zabarvení.

Dosud jsme poznali částici /ma/吗 (§ 3,4), /pa/吧 (§ 30,3) a dále částici /a/啊 (srov. § 58,3), pak částici /le/, /la/了 (§ 23,3-4) a částici /ne/呢 (§ 40,7).

2. Některé částice mohou stát na konci různých vět (tázacích, oznamovacích, žádacích apod.) a vyjadřovat několik významových odstínů, popř. řadu odstínů citového zabarvení.

YD 220

Částice /pa/吧 je charakteristická pro žádací věty, ale může stát i na konci věty tázací nebo oznamovací. Rozkaz zmírňuje, dodává mu ráz zdvořilého vybidnutí (viz § 30, 3); v oznamovacích větách naznačuje subjektivní nejistotu, s níž je výrok pronášen, v otázkách naznačuje očekávání mluvícího, že je tomu tak, jak je naznačeno v otázce. Pokud ji lze vůbec přeložit, můžeme ji ve větách tázacích a oznamovacích ještě nejspíš přeložit slovy „snad“, „asi“: /chèr jǒu jǐn pa? jǒu pa/ „je tu snad někdo? Asi je“ (v. 42).

YD 221

3. Částice /a/啊 (případně /wa/哇, /ja/呀, /na/哪 podle zakončení předcházející slabiky) stojí často na konci vět tázacích (pokud nejsou zakončeny některou jinou tázací částicí), jež různě emocionálně zabarvuje (vyjadřuje zvýšený zájem, zvědavost apod.): /nǐ́ é^hy pu é^hy ja?/ 你去不去呀? „půjdeš, či nikoli?“; dále jsou uvedené částice typickým zakončením vět zvolacích: /šǐ nǐ́ a! / 是你啊! „<tak> to jsi ty!“; /šǐ́ cían k^uò t^o t^uō k^huài ja! / „jak ten čas utíká“ (v. 43), /xǎu wa! / 好哇! „nuže dobrá!“ /čè t^uǒ x^uār t^uō xǎu-k^hàn na! / 这朵花儿多好看哪! „Jak je krásná tato květina!“ (/t^uǒ/ 朵 numerativ pro květiny).

YD 222

4. Částice /ma/吗 stojí, jak je nám známo, především na konci vět tázacích (viz § 3,4); na konci vět oznamovacích (v tomto případě se však zpravidla píše znakem 嘛, někdy též 么) naznačuje přesvědčení mluvícího, že jeho výpověď je samozřejmá: /t^hā cíou šǐ́ čǎŋ lau šǐ́ t^o ǎrc^o ma! / „to je přece syn učitele Čanga!“ (v. 44).

YD 223

5. Nejčastější funkcí částice /n^o/呢 je označení trvání děje v přítomnosti nebo současnosti s dějem jiným (viz § 40, 7). Kromě toho se vyskytuje i na konci vět tázacích, zejména takových, kde nám jde o zjištění stavu, chování apod. právě jen jedné, zcela určité osoby nebo věci: /wǒ pú é^hy nǐ́ n^o? / 我不去, 你呢? „já <там> nepůjdu; <a co> ty?“

Částice /n^o/ (na rozdíl od tázací částice /ma/吗!) se vyskytuje i na konci otázek doplňovacích, tj. otázek obsahujících tázací slovo (tázací zájmeno, tázací číslovku apod.). Pokud zde neoznačuje trvání děje v přítomnosti nebo děj současný s dějem jiným (např. /nǐ́ c^uò šǐ́ m^o n^o? / 你做什么呢? „co (právě teď) děláš?“; větu /nǐ́ c^uò šǐ́ m^o? / bychom přeložili spíše „co budeš dělat?“), propůjčuje těmto otázkám jisté emocionální zabarvení (vyjadřuje pochybnost, netrpělivost, nevoli apod.), jež při překládání do češtiny můžeme vhodně vyjádřit připojením morfému „-pak“ k tázacím zájmenům (srov. „copak“? „kdepak“? atd.), užitím příslovci „vlastně“, „tedy“ apod. Příklady: /ciāu wǒ xǎi šǐ́ wǒ šǐ́ m^o n^o? / 叫我还说什么呢? „copak bych měl <tedy> ještě říci?“ (dosl. asi: „co mne vybizíš (vybizíte apod.), abych ještě řekl?“); /jiāu šǐ́ čǎŋ t^o x^uà ! jǒu šǐ́ m^o pānfa n^o? / 要是这样的话, 有什么办法呢? „je-li tomu tak, co se <tu tedy> dá dělat?“ (/pānfa/ 办法 „způsob, jak něco udělat nebo zařídit“).

YD 224°

YD 225°

O melodii vět zakončených větnými částicemi viz Fchč str. 59-65!

§ 59. Slučovací spojení větných členů a vět

1. V češtině máme pro jednotlivé větné členy i pro celé věty slučovací spojky „a“, „i“, „nebo“, ve větách záporných „ani“. Čínština vyjadřuje jednotlivé případy, v nichž my těchto spojek používáme, různě; pokud užívá spojku, popř. příslovci, užívá stejných spojek a příslovci ve větách kladných i záporných.

YD 226

2. Je-li několikanásobný výraz *podmětem*, stojí všechny jeho části vedle sebe buď beze spojky (v tomto případě spojku nahrazuje pauza, byť i jen naznačená), nebo se spojkou /kēn/跟 nebo /xé/和 (/xé/ je poněkud literární) před poslední částí výrazu a za nimi před přísudkem stojí /tōu/都. Příklady: /nǎn-xǎic^o

nǚ-xáic³ tōu k^hǒji/ 男孩子女孩子都可以 „mohou to být chlapci i děvčata (chlapci nebo děvčata)“; /čāη t^huŋč³ kēn čōu t^huŋč³ | tōu š³ wōt³ p^hǎŋjōu/ 张同志跟周同志 都是我的朋友 „soudruh Čang a soudruh Čou jsou (oba) moji přátelé“; /čāη t^huŋč³ kēn čōu t^huŋč³ | tōu pú š³ wōt³ p^hǎŋjōu/ 张同志跟周同志都不是我的朋友 „soudruh Čang ani soudruh Čou nejsou moji přátelé“.

YD 227

3. Několikanásobný *předmět* stojící za slovesem se někdy vyjadřuje pomocí spojky /kēn/ (nebo /xǎ/): /wǒ syǎ čūηwen kēn fǎwen/ 我学中文跟法文 „učím se čínsky a francouzsky“, zpr. se však přísudkové sloveso opakuje s příslovcem /jě/ 也 „také“: /t^hā syǎ čūηwen, jě syǎ fǎwen/ 他学中文; 也学法文 „učí se čínsky a (také) francouzsky“, /t^hā pù syǎ čūηwén, jě pù syǎ fǎwen/ 他不学中文, 也不学法文 „neučí se ani čínsky, ani francouzsky“.

YD 228

Několikanásobný *předmět* stojící před slovesem nebo v čele věty stejně jako několikanásobný *nepřímý předmět* (před slovesem i za slovesem) a několikanásobné *určení místa, času* apod. se vyjadřuje se spojkou /ken/ nebo bez jakékoli spojky (srov. vyjadřování několikanásob. podmětu). Příklady: /nǐt³ kāηpǐ | kēn wōt³ čǎ | t^hā tōu nǎ-cǒu | | 你的鋼筆跟我的紙他都拿走了 „odnesl tvoje pero i můj papír“; /t^hā pǎ nǐt³ kāηpǐ kēn wōt³ čǎ | tōu nǎ-cǒu | | 他把你的鋼筆跟我的紙都拿走了 „odnesl tvoje pero i můj papír“; /wǒ pǎ cǎ k³ | kēi nǐ kēn nǐt³ mēimei/ 我把这个給你跟你的妹妹 „toto dávám tobě a tvé sestřičce“ (/mēimei/ 妹妹 „mladší sestra, sestřička“); /wǒ kēi nǐ kēn nǐt³ p^hǎŋjōu | tōu mǎi³ tūŋsi/ 我給你跟你的朋友都买了东西 „koupil jsem něco tobě i tvému příteli“; /mǐŋt^hian xòut^hian | wǒ tōu nǎη lǎi/ 明天后天我都能来 „mohu přijít zítra i pozítří“; /čè jāη nǎ jāη | tōu k^hǒji/ 这样那样都可以 „je to možno (např. udělat, zařídit, apod.) tak i onak“; /kēi wǒ siě sǐn | jūη kāηpǐ jūη č^hiānpǐ | tōu síŋ/ 給我写信 用鋼筆 用鉛筆都行 „můžeš mi psát (dopis) perem i tužkou“.

YD 229

4. Jednotlivé části několikanásobného *přisudku* mohou stát prostě vedle sebe: /t^hā čān cai nar | pú tūη/ 他站在那儿不动 „stojí tam (a) nehýbá se“; /t^hā čānc^hilai šuōl³ čǐ cǐ yǎ xǔà/ 他站起来说了几句话 „vstal (a) řekl několik slov“.

Přídavná jména se vyskytují v několikanásobném *přisudku* prostě vedle sebe jen v některých víceméně ustálených spojeních.

Slučovací spojení mezi *přisudky* se často vyjadřuje také pomocí příslovčí /jě/ 也 nebo častěji /jòu/ 又. Příslovce se klade před oba *přisudky*: /t^hā jòu c^uò-kūη, jòu niàn-šū/ 他又做工, 又念书 „pracuje a studuje“, „pracuje i studuje“, /čè čāη čuōc³ | jòu tà jòu čūη/ 这张桌子又大又重 „tento stůl je velký a těžký“.

Někdy se také místo prvního /jě/ nebo /jòu/ užívá /cǐ/ 既, zejména ve větách s důrazným záporem.

YD 230

5. Několikanásobný *přívlastek*, jehož jednotlivé části obsahují sloveso, se vyjadřuje nejčastěji tak, že jednotlivé složky stojí prostě vedle sebe (přípona

/t^ə/的 se klade jen jednou, až na konec několikanásobného přívlastku): /nīm^{ən} pǎ cíèçh^y xái méi kʰàn-wǎn t^ə šū | xuǎn kei tʰúšukuǎn pa/ 你們把借去還沒看完的書還給圖書館吧 „knihy, které jste si vypůjčili a ještě nedočetli, vraťte do knihovny“.

Několikanásobný přívlastek vyjádřený přídavnými jmény se zpravidla vyjadřuje pomocí příslovce /jòu/又, jež se opakuje před každým přídavným jménem (přívlastek jako celek je zakončen příponou /t^ə/的): /tʰā kěil^ə xáic^ə | sǎn k^ə jòu tǎ jòu xū t^ə pʰíηk^{uo}/ 他給了孩子三個又大又紅的蘋果 „dal dítěti tři velká, červená jablka“.

Prostě vedle sebe se kladou přídavná jména i v několikanásobném přívlastku jen v některých, víceméně ustálených spojeních.

Několikanásobný přívlastek vyjádřený zájmeny nebo podstatnými jmény se vyjadřuje zpravidla pomocí spojky /ken/ (přípona /t^ə/的, pokud je třeba ji použít, se i zde klade jen jednou, na konec několikanásobného přívlastku): /wǒ kěn šiǎu wǎη t^ə pěnc^ə | šiē t^ə cuèi kǎncíη/ „můj sešit a sešit malého Wangu je psán nejčistěji“ 我跟小王的本子写得最干净.

Je-li bližší určený člen, k němuž se několikanásobný přívlastek vztahuje, ve větě předmětem, je také možno vazbu několikanásobného přívlastku převést na vazbu několikanásobného předmětu s opakováním slovesa a použitím příslovce /jě/也: /wǒm^{ən} cǎr | méi jo cūηwen kěn rǐwen sū/ 我們这儿沒有中文跟日文书 i /wǒm^{ən} cǎr méi jo cūηwen sū, jě méi jo rǐwen sū/ 我們这儿沒有中文, 也沒有日文书 „nemáme zde ani čínské, ani japonské knihy“.

YD 231

6. Spojují-li se souřadně celé věty (s různými podmínkami), tu naši konstrukci se spojkou „a“ odpovídá v čínštině nejspíše vazba, kdy klademe věty beze spojky vedle sebe: /wǒ kʰàn pǎu, nǐ šiē cǐ/ 我看报你写字 „já čtu noviny a ty píšeš“.

Příslovce /jě/也 „také“ je v tomto případě ovšem možno použít jen tam, kde i v češtině používáme příslovce „také“ nebo kde užíváme spojky „i“: /wǒ syǎ cūηwén, tʰā jě syǎ cūηwén/ 我学中文, 他也学中文 „já se učím čínsky a on také“, „já i on se učíme čínsky“.

§ 60. Věty vedlejší předmětné a podmětné; věty vedlejší účelové

YD 232

1. V češtině věty vedlejší zastupující *předmět* jsou většinou uvedeny spojkou „že“ (někdy spojkou „aby“). V čínštině nejsou takové věty uvedeny žádnou spojkou a věta vedlejší stojí prostě za větou hlavní: /wǒ cǐ tǎu | tʰā cǎi syǎ cūηwén/ 我知道他在学中文 „vím, že se (právě teď) učí čínsky“.

Vedlejší věty předmětné, uvedené v češtině vztaznými zájmeny a příslovci, se v čínštině vyjadřují obdobně jako v češtině; ve funkci vztazných zájmen tu vystupují slova tázací (vyslovená tónicky), jež ovšem v čínštině nestojí nutně na začátku vedlejší věty, ale zaujímají postavení, jež jim podle jejich syntaktické funkce přísluší: /méi jo rěn cǐ tǎu | tʰā sǎ šǎm^ə sǎ xou cínlai t^ə/ 沒有人知道他是什么时候进来的 „nikdo neví, kdy (sem) vstoupil“, /wǒ jě cǐ tǎu |

t^hā_š^ě šéi/ 我也知道他是誰 „já také vím, kdo to je“.

Významový rozdíl, který u některých sloves v češtině vyjadřujeme užitím spojek „že“ a „aby“, je v čínštině vyjádřen užitím různých přísudkových sloves. Tak např. významový rozdíl českých vět „řekni mu, že hned přijdu“ a „řekni mu, aby přišel“ vyjádříme tím, že v první větě uijíme slovesa /k^əs^u/ 告訴 „řici, oznámit“ (/k^əs^u_t^ha | w^o cí^əu_l^{ai}/ 告訴他我就來), v druhé pak vazby se slovesem /cí^əu/ 叫 „vybídnout, požádat“ (/cí^əu_t^ha_l^{ai}! 叫他來! ; viz níže Pozn. II.).

Povšimněme si také, že v češtině můžeme v některých případech nahradit větu předmětnou, která je uvedena spojkou „aby“, infinitivem: „zakázal jsem (nedovolil jsem) mu, aby tam chodil“ = „zakázal jsem (nedovolil jsem) mu tam jít“ (čínštiny: /w^o p^ü_cí^əu_t^ha_č^hý/ 我不叫他去); tu je však třeba upozornit, že případné slovesné přípony se kladou nikoli ke slovesu prvému (označujícímu zpravidla popud, prosbu, žádost apod. a jemuž v češtině odpovídá sloveso v určitém tvaru), nýbrž právě ke slovesu druhému (jemuž v češtině popřípadě může odpovídat infinitiv!): /w^o ř^àn_t^ha w^ár^lə_ji_χ^uě^r | č^hái cí^əu_t^ha_č^hý_š^uèi_cí^əu/ 我让他玩儿了一会儿才叫他去睡觉 „nechal jsem ho chvíli si hrát, (a pak) teprve jsem ho poslal (vybídl) jít spát“ (/w^ár/ 玩儿 „hrát si“); /w^o_č^hý_t^ha | t^hì_w^o š^íě^o jì_f^ən_š^ìn/ 我請他替我寫了一封信 „prosil jsem ho, aby mi (= místo-mne, za mne) napsal dopis“ (/t^hì_替 „místo, za“; přípona /l^ə/ u sloves /w^ár/, /š^íě/ v uvedených větách označuje, že uvedené činnosti byly skutečně také provedeny!).

Poznámka I. Předmět, následující po některých slovesech, může být v čínštině vyjádřen jen větou (např. /ř^ènwei/ 認為 „domnívat se, že“, „myslit, že“) a nemůže zůstat nevyjádřen. Označena a od ostatních slov odlišena jsou tato slovesa v Učebním slovníku.

YD 233

Poznámka II. Sloveso /č^hí/ „prosít“ se v čínštině vyskytuje pouze ve vazbě, jež odpovídá české vazbě „prosít někoho, aby...“, podobně /ř^àn/ „nechat někoho, aby...“, „nechat někoho + infinitiv“. Označena a od ostatních slov odlišena jsou tato a podobná slovesa v Uč. slovníku (předmět těchto sloves označujeme jako „společný“ (konexní) větný člen).

YD 234

2. Právě uvedená pravidla platí i o závislých otázkách. Neliší se v podstatě od otázek přímých, toliko stojí za hlavní větou: /w^o_š^íě^o w^èn_t^ha | χ^uèi_pu_χ^uèi_j^ün_k^hu^ài^ə č^hě-f^àn/ „chtěl bych se ho zeptat, zda umí jíst hulkami“

Všimni si, že v této větě zájmeno /t^hā/ – v jiných případech to samozřejmě může být i jiné zájmeno nebo podstatné jméno – je možno chápat jako předmět předcházejícího slovesa /w^èn/ a současně i jako podmět následujícího slovesa (podobně chápeme i vazbu dříve uvedených vět typu /cí^əu_t^ha_l^{ai}!, /w^o p^ü_cí^əu_t^ha_č^hý/, /w^o ř^àn_t^ha w^ár^lə_ji_χ^uě^r | č^hái cí^əu_t^ha_č^hý_š^uèi_cí^əu/, /w^o_č^hý_t^ha t^hì_w^o š^íě^o jì_f^ən_š^ìn/ se slovesy /cí^əu/, /ř^àn/, /č^hí/, srov. § 60, 1 Pozn. II.).

Závislá otázka na rozdíl od otázky přímé nemůže být v žádném případě zakončena tázací částicí.

YD 235

3. Věta nebo výraz obsahující sloveso může být také *podmětem* věty jiné: /li^àn^ši š^íě_c^ě | χ^èn_č^ün_j^àu/ 練習寫字很重要 „cvičení v psaní znaků (dosl. cvičit psát znaky) je velmi důležité“ (/č^ün_j^àu_重要 „důležitý“); /š^yš^əš^ən_li^àn^ši š^íě_c^ě | χ^èn_č^ün_j^àu/ 學生練習寫字很重要 „je důležité, aby žáci se cvičili v psaní znaků (dosl. žáci se cvičí v psaní znaků je velmi důležité“); /č^öu_š^ín | p^ü_č^öu_j^ě_š^ín/ 走行,不走也行 „je možno odejít i zůstat (dosl. neodejít“.

YD 236

a)

4. Ve funkci spojek, uvádějících vedlejší věty účelové, vystupují v čínštině výrazy /cí^əu/ 叫, /ř^àn/ 託, případně /χ^áu^{ci}č^üu/ 好叫, /χ^áu^řč^ün/ 好託 nebo

/wèit^əʂ̌b̌ cíàu/ 为的是叫, /wèit^əʂ̌b̌ řàn/ 为的是让; věty uvedené těmito výrazy stojí za větou hlavní. Příklady: /k^huài k^hai fàn pa, cíàu t^ha č^h̄-p^huì^ə šàn-sy^ə č^hy/ 快开饭吧, 叫他吃饱了上学去 (/k^huài k^hai fàn pa, χ^hau^hciàu t^hā.../) „rychle podávejte na stůl, aby se (mohl) najíst (a) jít do školy“ (/šàn-sy^ə/ 上学 „jít do školy“); /nǐm^ən šíàu šəm^ə, š^uōč^hulai řàn t^hà cíà šíàu šíàu/ 你们笑什么, 说出来让大家笑笑 (/nǐm^ən šíàu šəm^ə, š^uōč^hulai χ^hau^hřàn t^hà cíà šíàu šíàu/) „čemu se smějete? Řekněte to, aby se všichni (mohli) zasmát“ (/šíàu/ 笑 „smát se“); /wǒ jī t^hau nán cí^hŋ, cíou k^hei m^hü č^hin šíē^h jì f^hŋ šìn, χ^hau^hciàu t^ha f^hŋ-sīn/ 我一到南京, 就给母亲写了一封信, 好叫她放心 „jakmile jsem přibyl do Nankingu, hned jsem napsal matce dopis, aby byla bez starosti“ (/f^hŋ-sīn/ 放心 „být bez starosti, neznepokojovat se“); /k^hei t^ha χ^hē w^hǎn řē č^hā, řàn t^ha č^hū jì šēn χ^hàn | cíou χ^hau l^ə/ 给他喝碗热茶, 让他出一身汗就好了 „dejte mu vypít šálek horkého čaje, aby se zapotil, a bude dobře“ /t^hā c^hē cí^h p^hù č^h̄ p^hú š^uēi, wèit^əʂ̌b̌ řàn t^hà cíà č^h̄-p^huì^ə š^uēi-χ^hau/ 他自己不吃不睡, 为的是让大家吃饱睡好 „on sám nejí a nespí, aby se všichni (ostatní mohli) najíst a vyspat“ (/c^hē cí^h/ 自己 „sám“).

V psaných textech místo uvedených výrazů /cíàu/, /řàn/ atd. bývá často /š̌/ 使, /š̌t^ə/ 使得.

YD 237

Slovo /řàn/ často uvádí i věty přací; v tomto případě je do češtiny nejčastěji překládáme „ať“, „ať si“: /řàn t^ha cōu pa/ 让他走吧 „ať si jde!“; /řàn t^ha č^hū jì šēn χ^hàn cíou χ^hau l^ə/ 让他出一身汗就好了 „ať se vypotí a bude dobře“.

YD 236

b)

Je-li podmět ve větě hlavní a vedlejší totožný, vystupuje často ve funkci spojky věty účelové /χ^hau/ 好: /mí^ht^hian t^hei c^hau tiar č^h̄ w^hǎn fàn, χ^hau č^hy k^hhàn | č^h̄ tiān č^hŋ t^ə tiānjǐ/ 明天得早点儿吃晚饭, 好去看七点钟的电影 „zítra musíme o něco dříve večeřet, abychom (mohli) jít na sedmou do kina“.

YD 236

d)

Věta účelová bývá také často uvedena výrazem /wèi^ə/ 为了 (věta uvedená tímto výrazem stojí zpravidla před větou hlavní): /wèi^ə řàn ěrc^ə šàn t^hasy^ə, t^hā j^hei j^hē k^hŋc^uo/ 为了让孩子上大学, 他夜里也工作 „pracuje i v noci, aby syn mohl (umožnil synovi) navštěvovat vysokou školu“.

YD 236

e)

Větou účelovou můžeme do češtiny překládat i takové věty, jež jsou uvedeny výrazem /j^hau/ 要 (původně sloveso „chtít“; ve větě hlavní je obsaženo příslovce /cíou/ 就): /j^hau t^ha k^huài tiar χ^hau, cíou t^hei s^hŋ t^ha t^hau χ^hāipiān č^hy síoujǎ/ 要他快点儿好, 就得送他到海边去休养, ie třeba poslat ho k moři si odpočinout, aby se rychleji uzdravil“ (/síoujǎ/ 休养 „odpočinout si, rekreovat se“). Chceme-li souvětí tohoto typu překládat doslovně, můžeme překládat také souvětím podmínkovým: „chceme-li, aby se rychleji uzdravil, musíme...“.

YD 236

c)

Má-li být věta účelová převedena do záporu, stojí v čele takové věty výrazy, jako např. /p^hū řàn/ 不让他 nebo /miǎnt^ə/ 免得 (u slovesa již žádná zápornka nestojí): /wǒm^ən p^hā šìn č^hāŋ č^hilai l^ə, p^hū řàn t^ha č^htau č^hé cían š̌/ 我们把信藏起来了, 不让他知道这件事 „schovali jsme (ten) dopis, aby se o této záležitosti nedověděl“; /nǐ cíàu t^ha k^hhàn tiānjǐ č^hy pa, miǎnt^ə t^ha c^hai č^her t^hō š^uō χ^huà/ 你叫他看电影去吧, 免得他在这儿多说话 „řekni mu, ať jde do kina, aby zde už dál nemluvil“.

§ 61. Slovesné numerativy (komplement vidu)

YD 238

1. Chceme-li v češtině vyjádřit, kolikrát se děj udál, užíváme číslovek násobných „dvakrát“, „třikrát“ apod. Úplnou obdobou v čínštině jsou spojení číslovek základních se slovy (oslabeně tónickými až atónickými) /xuéi/ 回, /c^hb/ 次, /šià/ 下 (/šiàr/ 下) a některými jinými; tato spojení stojí vždy za slovesem (na rozdíl od češtiny, kde číslovky násobné mohou stát i před slovesem): /t^hā lái²ko liǎ² c^hb/ 他来过两次 „dvakrát (sem) přišel“, „přišel (sem) dvakrát“.

Spojení číslovek se slovy /xuéi/, /c^hb/ možno připojit prakticky ke každému slovesu, vyjadřujícímu děj; spojení číslovek se slovem /šià/ (/šiàr/) stojí zpravidla u sloves označujících úder, prudký pohyb shora dolů apod., u jiných sloves je již jen formálním prvkem (v překladu zpr. použijeme dokonavého slovesa).

YD 239

Poznámka. Slova /c^hb/, /xuéi/ i /šià/ (/šiàr/) se mohou pojít také s číslovkami řadovými. Takto vznikající výrazy jsou určením jistého časového bodu, jistého okamžiku a jako taková stojí ovšem před slovesem, srov. § 42,1 (příležitostně mohou být tyto výrazy i přívlastky k podstatným jménům). Příklady: /t^hā dī-ǝr c^hb tǎu cǝr lái t² š²χou | tǎi² t^hā t² p^hǝ²jiou/ 他第二次到这儿来的时候带了他的朋友 „když sem přišel podruhé, vzal s sebou svoje přátele“; /t²-sǎn šià | mǝi tǎ-cǎu t^ha/ 第三下没打着他 „potřetí ho nezasáhl“. Obdobná určení času vznikají také spojením slov /c^hb/ a /xuéi/ se slovy (výrazy) /šǎŋ/ 上 „minulý“, /šià/ 下 „příští“, /mǝi/ 每 „každý“, /cǝi/ 这 „tento“, /nǝi/ 那 „onen“, /c²uèi χ²òu ji 最后一 „poslední“, /c²uèi χ²òu t²-ǝr/ 最后第二 „předposlední“, apod.: /šǎŋ c^hb/ 上次, /šǎŋ xuéi/ 上回 „posledně, minule“; /šià c^hb/ 下次, /šià xuéi/ 下回 „příště“; /mǝi c^hb/ 每次, /mǝi xuéi/ 毎回 „pokaždé“ atd. Slovo /šià/ (/šiàr/) se kromě slov /šǎŋ/ 上, /šià/ 下 také spojuje se všemi uvedenými slovy (výrazy).

YD 240

2. Podobné vazby užívá čínština, chce-li vyjádřit, že děj trval jistou (více-méně krátkou) dobu, popřípadě jen okamžik, nebo také, chce-li vyjádřit několké opakování takového krátkodobého děje. Tu se za sloveso připojí číslovka a tzv. *slovesný numerativ*. Slovesné numerativy se mohou zpravidla spojovat jen se slovesy, která s nimi významově nějak souvisejí. Jednotlivé slovesné numerativy se většinou spojují jen s několika málo slovesy nebo i jen s jediným slovesem. Příklady: /cíǝu ji šǎŋ/ 叫一声 „vykřiknout“, /š²u²ò ji šǎŋ/ 說一声 „promluvit“ (slovesný numerativ /šǎŋ/ „zvuk“ se tudíž pojí se slovesy znamenajícími vydávání zvuků; jako podst. jména ve významu „zvuk“ se ovšem obvykle užívá dvojslabičného /šǎŋjin/ 声音), /k^hǎn ji jǎn/ 看一眼 „podívat se“ (slovesný numerativ /jǎn/ 眼 „oko“ může stát jen u tohoto slovesa; jako samostatné podstatné jméno ve významu „oko“ je ovšem běžnější dvojslabičné /jǎnciŋ/ 眼睛).

Slovesné numerativy se nejčastěji pojí s číslovkou /jī/ 一. Také zpravidla blíže určují sloveso po stránce významové, srov. např. sloveso /cǝu/ 走 „jít“ se slovesným numerativem /c^hyār/ 圈儿 „kruh“: /t^hā cai xuājyǎnli | cǝul² ji c^hyār/ 他在花园里走了一圈儿 „prošel se v zahradě jednou dokola (dosl. prošel v zahradě jeden kruh)“.

Slova /xuéi/, /c^hě/, /šià/ (/šiàr/), o kterých byla řeč v § 61,1, můžeme považovat za obecné slovesné numerativy. Tyto numerativy, zejména /xuéi/ a /c^hě/, sloveso po stránce významové samozřejmě blíže neurčují, a jak již bylo řečeno, mohou se pojit s nejrůznějšími slovesy.

Spojení číslovek se sloves. numerativy za slovesem označujeme jako kompl. vidu.

3. Slovesné numerativy s číslovkou /ji/ do češtiny někdy vůbec nepřekládáme: odrážejí se totiž v dokonavém vidu českého slovesa, srov. výše uvedené příklady /cíàu jì šěŋ/ „vykřiknout“, /š^uō jì šěŋ/ „promluvit“, /k^hàn jì jǎn/ „podívat se“. Jinak slovesné numerativy ve spojení s číslovkami překládáme buď číslovkami násobnými („dvakrát“, „třikrát“ atd.), nebo spojením číslovek základních s vhodnými výrazy vystihujícími význam numerativu.

YD 241

4. Má-li sloveso u sebe předmět, stojí za ním nejprve předmět, a pak teprve slovesný numerativ s číslovkou: /wǒ k^hàn^lè t^ha jì jǎn/ 我看了他一眼 „podíval jsem se na něho“; /wǒ č^h cíàŋko nǐ^ə mǔc^hīn liǎŋ xuéi/ 我只见过你的母亲两回 „viděl jsem tvou matku jen dvakrát“; /wǒ č^h k^hànko t^ha jì c^hě/ 我只去看过他一次 „navštívil jsem ho jen jednou“.

YD 242

Poznámka. Je-li užito slovesných numerativů /c^hě/, /xuéi/, popř. i některých jiných a předmět není vyjádřen osobním zájmenem, číslovka s numerativem stojí v jistých případech před předmětem: /wǒ š^uō^lè sān c^hě cài cǐàn (wǒ š^uō^lè sān šěŋ cài cǐàn), t^hā tōu méi t^hīŋ cǐàn/ 我說了三次再見 (我說了三次再見), 他都沒有聽見 „třikrát jsem řekl na shledanou, on (to však ani jednou) neslyšel“; zminěný pořádek slov (přisudkové sloveso + číslovka se slovesným numerativem + předmět) je pravidlem zejména tehdy, označuje-li předmět prostor nebo místo (z hlediska češtiny je to ovšem spíše příslovečné určení), srov. např. /č^hāŋ t^hūŋ č^hě c^hìy^o liǎŋ c^hě pèi cǐŋ/ 張同志去過兩次北京 „soudruh Čang byl dvakrát v Peking“.

U objektových sloves (pokud je ovšem u nich vůbec možno užít slovesných numerativů) se slovesné numerativy rovněž vkládají bezprostředně za slovesnou složku obj. slovesa: /wǒ kēn t^hā jì cǐŋ cíàŋko xǔ c^hě miàn/ 我跟他已經見過幾次面 „viděl jsem se s ním již několikrát“.

YD 243

5. Slovesa se často také zdvojují. Mezi jednotlivé složky výrazu, vznikajícího zdvojením slovesa, lze beze změny smyslu vkládat číslovku /jì/ — a první složka se může také spojovat s příponou /l^ə/ 了 (toto platí zejména pro jednoslabičná slovesa, kdežto zdvojená dvojslabičná slovesa tvoří výraz, který zpravidla nerozdělujeme).

Zdvojená slovesa nejčastěji označují jednorázovost děje a do češtiny je překládáme dokonavými slovesy. Nežádka mohou podle kontextu také označovat iistou povrchnost nebo menší důkladnost (při překladu můžeme užít např. slova „trochu“), s jakou děj je, má nebo může být proveden. Má-li zdvojené sloveso u sebe předmět, stojí až za zdvojeným slovesem nebo v čele věty. Příklady: /k^hàn k^han/ 看看, /k^hàn jì k^hàn/ 看一看 „podívat se“; /wèn wèn/ 問問, /wèn jì wèn/ 問一問 „zeptat se, pozeptat se“; /šiǎŋ šiǎŋ/ 想想, /šiǎŋ jì šiǎŋ/ 想一想 „rozmyslit se, rozvážit si“; /šⁱōu šⁱōu/ 休息休息 „odpočinout si, trochu si odpočinout“; /t^hā k^hàn^lè jì k^hàn piǎu | ciòu č^hē t^hau jìŋ k^hai

chū / 他看 了一看表就知道应该走了 „podíval se na hodinky a hned věděl, že musí jít“.

YD 244°

Uvedenou vazbu zdvojeného slovesa můžeme považovat za obdobu vazby slovesa se slovesným numerativem ve spojení s číslovkou /jī/.

YD 245

§ 62. Číslovky (pokračování)

1. Dosud jsme se učili vyjadřovat čínsky menší čísla a viděli jsme, že se toto vyjadřování v podstatě od českého neliší. U velkých čísel je tomu trochu jinak. Na rozdíl od češtiny mají Číňané *zvláštní název též pro 4. řád* (v češtině vyjadřujeme tento řád číslovkou složenou: „deset tisíc“): /wàn/ 万 „10 000“. Tedy „20 000“ se řekne čínsky /èr wàn/ 二万 (dosl. „dva desetitisíce“), „200 000“ /èrshí wàn/ 二十万 (dosl. „dvacet desetitisíců“), „1 000 000“ /jì pāi wàn/ 一百万 („jedno sto desetitisíců“; zde stojí za povšimnutí, že pro 6. řád, tj. „1 000 000“ – „milion“ – čínština nemá zvláštní název!) atd.

Zvláštní název má dále čínština ještě pro 8. řád „100 000 000“ („sto miliónů“): /jì/ 亿; místo /jì/ lze však i v čínštině užít číslovky složené: /wàn wàn/ 万万 (dosl. „desetitisíc desetitisíců“). Tak např. „šest set miliónů“ řekneme /liù jì/ 六亿 nebo /liù wàn wàn/ 六万万; „tři sta dvacet pět miliónů“ lze říci /sān jì èr chīan wū pāi wàn/ 三亿二千五百万 nebo /sān wàn èr chīan wū pāi wàn/ 三万二千五百万 (všimněte si, že v prvním případě, kdy je použito číslovky /jì/ 亿, se výraz zřetelně rozpadá na 2 takry!).

2. Ve složených číslovkách se chybějící řád, popř. řády (tj. nula, popř. nuly) uprostřed čísla *vyjadřují*, a to slovem /líng/ 零 „nula“ (chybí-li dva nebo více řádů za sebou, nemusí se /líng/ opakovat): „204“ je tedy /èr pāi líng sì/ 二零四, „2 004“ je /èr chīan líng sì/ 二千零四 (popř. též /èr chīan líng líng sì/ 二千零零四) apod.

3. Je-li jedna nebo více nul *na konci čísla*, nevyjadřují se; také poslední řád se nemusí uvádět: k nedorozumění nedojde, neboť jako poslední řád se rozumí vždy řád nejblíže nižší, než je řád bezprostředně uvedený před poslední číslovkou. Tak /jì pāi wū/ 一百五 značí „150“ (kdežto „105“ je – jak víme – /jì pāi líng wū/ 一百零五!). Podobně /wū chīan liù/ 五千六 je „5 600“ (kdežto „5 006“ je /wū chīan líng liù/ 五千零六!); /sān wàn chī/ 三万七 je „37 000“ (/sān wàn líng chī/ 三万零七 pak „30 007“) atd.

YD 246

Ve všech uvedených případech je však možno též řád uvést, a říci tedy /jì pāi wūshí/ 一百五十, /wū chīan liù pāi/ 五千六百, /sān wàn chī chīan/ 三万七千. U „pojmenovaných“ čísel (tj. je-li složená číslovka ve spojení s podstatným jménem nebo měrovou jednotkou) se řád posledního čísla uvádí vždy: /sān pāi wūshí jüán/ 三百五十元 „350 jüanů“. I v tom případě, je-li jedna nebo více nul *na konci čísla a současně i před číslem (číslicí) nakonec uvedeným*, musí být poslední řád uveden svým názvem: „2 040“ je tedy /èr chīan líng sìshí/ 二千零四十 (/èr chīan líng sì/ 二千零四 je „2 004“!), „10 800“ je /jī wàn líng pā pāi/ 一万零八百 (/jī wàn líng pā/ 一万零八 je „10 008“) atd.

Uvedli jsme praktické pravidlo, že nula popř. nuly, pokud nestojí na konci čísla, se vyjadřují slovem /líŋ/; nulu na pátém místě od konce čísla (označující řád /wàn/ „10 000“), popř. celou souvislou řadu nul od pátého místa výše, však nevyjadřujeme (slovo /wàn/ totiž nemůžeme vynechat); např. „405 800“ /s̄b̄š̄b̄ wàn wǔ chian pā/ 四十万五千八 , „7 003 205“ /čhī pāi wàn s̄n chian èr pāi líŋ wǔ/ 七百万三千二百零五 . (Srov. však např. „300 211“ /s̄nš̄b̄ wàn líŋ èr pāi š̄b̄jī/ 三十万零二百十一 ; tady /líŋ/ stojí ovšem na místě čtvrté nuly od konce, tj. na místě chybějícího řádu /chian/ „tisíc“.)

Nulu na 5. místě od konce čísla, popř. souvislou řadu nul od 5. místa výše nicméně vyjadřujeme, stojí-li na začátku složené číslovky číslovka /jī/ „stomilionů“ (může být vyjádřena též výrazem /wàn wan/), řád /wàn/ „deset tisíc“ vůbec chybí, avšak řád /chian/ „tisíc“ (případně jiný řád nižší) je uveden (jen v tomto případě řád /wàn/ totiž vynecháváme a na jeho místě, popř. na jeho místě a současně na místě vynechaných řádů nižších, stojí právě slovo /líŋ/), např. „100 006 000“ /jī jī líŋ liòu chian/, /jī wàn wan líŋ liòu chian/.

YD 247

4. „10“—„19“ se čínsky vyjádří /š̄b̄/ 十, /š̄b̄jī/ 十一 až /š̄b̄cíōu/ 十九 ; stojí-li tyto číslovky na konci vyšších číslovek, říká se buď také /š̄b̄/, /š̄b̄jī/ až /š̄b̄cíōu/, nebo častěji /jīš̄b̄/ 一十, /jīš̄b̄jī/ 一十一 až /jīš̄b̄cíōu/ 一十九 , např. „218“ /èr pāi š̄b̄pā/ 二百十八 , nebo častěji /èr pāi jīš̄b̄pā/ 二百一十八 ; „1 015“ /jī chian líŋ š̄b̄wǔ/ 一千零十五 , nebo častěji /jī chian líŋ jīš̄b̄wǔ/ 一千零一十五 apod.

Číslovky /jī/ „jeden“ používáme také vždy ve spojení s názvy všech řádů, počínaje řádem /pāi/ 百 „sto“ až /jī/ 亿 „sto milionů“; tak např. „(jedno) sto“, „(jeden) tisíc“ atd. nemůžeme říci pouze */pāi/, */chian/ atd., nýbrž jen /jī pāi/ 一百, /jī chian/ 一千 atd.

Víme již, že číslovku „dva“, je-li součástí číslovky složené, vyjadřuje čínština pomocí slova /èr/ 二, nikoli slovem /liǎŋ/ 两 (viz § 57); řádová označení /pāi/ „sto“, /chian/ „tisíc“, /wàn/ „deset tisíc“ a /jī/ „sto milionů“ se však spojují s oběma uvedenými číslovkami, tedy „200“ možno říci /èr pāi/ 二百 i /liǎŋ pāi/ 两百, „2 000“ /èr chian/ 二千 i /liǎŋ chian/ 两千 atd.

Toto pravidlo platí ovšem jen v tom případě, že jde právě o 200, 2 000, 20 000 atd., tedy o celé stovky, tisíce, desetitisíce apod.; „205“ lze však říci jen /èr pāi líŋ wǔ/ 二百零五, „12 020“ jen /jī wàn èr chian líŋ èr š̄b̄/ 一万二千零二十 apod.

5. Zopakujeme si nyní všechny naše poznatky o tom, jak se číslovky tvoří, na praktických příkladech. (Při vyjadřování velkých čísel v čínštině je výhodné označit tečkou, popř. mezerou, 4. řád /wàn/ 万, popř. též 8. řád /jī/ 亿, např. 1.0000, 1.2308.0000 apod. — podle našeho způsobu označování 10 000; 123 080 000 apod.)

1	一	/jī/
2	二	/èr/
9	九	/cíōu/
10	十	/š̄b̄/
15	十五	/š̄b̄wǔ/
62	六十二	/liòu š̄b̄ èr/

100	一百	/jì pǎi/
104	一百零四	/jì pǎi líng sì/
150	一百五	/jì pǎi wǔ/ (též 一百五十 /jì pǎi wǔshí/)
152	一百五十二	/jì pǎi wǔshí èr/
200	二百	/èr pǎi/ (též 两百 /liǎng pǎi/)
230	二百三	/èr pǎi sān/ (též 二百三十 /èr pǎi sānshí/)
610	六百十	/liù pǎi shí/ (též 六百一十 /liù pǎi yíshí/)
906	九百零六	/jiǔ pǎi líng liù/
1000	一千	/yī qiān/
1050	一千零五十	/yī qiān líng wǔshí/
5.0905	五万零九百零五	/wǔ wàn líng jiǔ bǎi líng wǔ/
8.0001	八万零一	/pā wàn líng yī/ (též 八万零零零一 /pā wàn líng líng líng yī/)
35.6283	三十五万六千二百八十三	/sānshíwǔ wàn liù qiān èr bǎi bāshí sān/
40.5600	四十万五千六百	/sìshí wàn wǔ qiān liù bǎi/ (též 四十万五千六百 /sìshí wàn wǔ qiān liù bǎi/)
100.0000	一百万	/yī pǎi wàn/
300.0052	三百万零五十二	/sān pǎi wàn líng wǔshí èr/
8500.4500	八千五百万四千五	/pā qiān wǔ pǎi wàn sì qiān wǔ/ (též 八千五百万四千五百 /pā qiān wǔ pǎi wàn sì qiān wǔ bǎi/)
6.0320.0030	六亿三百二十万零三十	/liù yì sān bǎi èrshí wàn líng sānshí/ (též /liù wàn líng sān bǎi èrshí wàn líng sānshí/ 六万零三百二十万零三十)

Uvedeme si také ještě některá obecná pravidla přízvukování složených číslovek: /èr/ „dvě“ až /cíou/ „devět“ jsou vždy plně tónické, ať jsou na kterémkoli místě složené číslovky; /pǎi/ „sto“, /qiān/ „tisíc“, /wàn/ „deset tisíc“ a /jī/ „stomilionů“ jsou ve spojení s /èr/ až /cíou/ oslabeně tónické nebo atónické. avšak ve spojení s /jī/ „jeden“ jsou plně tónické (oslabeně tónickou je v tomto případě /jī/); /líng/ „nula“ zachovává svůj tón, i když někdy jen oslabený (ve zdvojení je druhé – popř. i třetí – /líng/ atónické); tón slabiky /líng/ se oslabuje zejména tehdy, je-li tempo řeči rychlejší a v tom případě se také slabika /líng/ přimyká poněkud těsněji k následující tónické slabice: /èr pǎi líng sì/, /wǔ qiān líng liù/, /pā qiān líng wǔshí/ atd. v rychlejší řeči vyslovujeme tedy spíše /èr pǎi líng sì/, /wǔ qiān líng liù/, /pā qiān líng wǔshí/ atd.

6. Dnes se v čínských textech setkáváme už i s arabskými číslicemi při označování stránek, ve statistických tabulkách apod. V souvislém čínském textu to ovšem bývá ještě poměrně zřídka.

V nejnovější době se ujímá v čínštině evropský způsob psaní velkých čísel i tehdy, jsou-li psána čínskými číslicemi, totiž vynechává se výslovné označování řádů. „2984“ /èr qiān jiǔ bǎi bāshí sì/, „904“ /jiǔ bǎi líng sì/ se tedy může napsat buď starším způsobem 二千九百八十四, 九百零四 nebo novějším způsobem 二九八四, 九〇四. V letopočtech se názvy číselných řádů zpravidla již ani nevyslovují; tedy 一九五五年 čteme /jī-cíou-wǔ-wǔ nián/ „roku 1955“ („v roce 1955“), 一九〇五年 /jī-cíou-líng-wǔ nián/ „roku 1905“ („v roce 1905“).

YD 248

YD 249°

§ 63. Podstatná jména trvalé příslušnosti (jmenný člen zřetelově vymežovací)

YD 250

V češtině se často podst. jména, která označují části těla živočišného nebo rostlinného (jako „oko“, „noha“, „kořen“, „list“) nebo nějak charakterizují osoby či věci („postava“, „povaha“, „věk“, „smysl“), připojují spolu se svým přívlastkem k podmětu pomocí slovesa „mít“, pomocí spony apod. („dívka má dlouhé vlasy“, „on je veliké postavy“ apod.). V čínštině nemůžeme v těchto případech použít slovesa /jou/ „mít“ ani slovesa jiného; substantivum „trvalé příslušnosti“, jak výše zmíněná podst. jména můžeme nazývat, klademe prostě mezi podmět a výraz (nejčastěji přídavné jméno), jež je v češtině přívlastkem substantiva trvalé příslušnosti, (v čínštině je na konci věty jako přísudek):
 /xuɑŋ t^huŋč^ě | k^ěc^ě χ^ěn t^à/ 黄同志个子很大 „soudruh Chuang má velikou postavu“, „soudruh Chuang je veliké postavy“, „soudruh Chuang je veliký“;
 /xuɑŋ t^huŋč^ě | k^ěc^ě k^ēn w^ǒ j^í j^àn t^à/ 黄同志个子跟我一样大 „soudruh Chuang má stejnou postavu jako já“, „soudruh Chuang je stejně veliký jako já“;
 /xuɑŋ t^huŋč^ě | k^ěc^ě p^íw^ǒ t^à/ 黄同志个子比我大 „soudruh Chuang má větší postavu než já“, „soudruh Chuang je větší než já“;
 /t^hā niǎnc^í χ^ěn t^à/ 他年纪很大 „je (velmi) stár“ (dosl. asi: „je věkem veliký“);
 /t^hā niǎnc^í p^íw^ǒ t^à/ 他年纪比我大 „je starší než já“.

Přídavné jméno, jež zpravidla stojí na konci věty jako přísudek, může někdy i v čínštině stát před substantivem trvalé příslušnosti jako jeho přívlastek; je to hlavně tehdy, když celý výraz (tj. substantivum trvalé příslušnosti s předcházejícím adjektivem) je sám přívlastkem jiného podstatného jména, srov.: /nā k^ǒ tuǎn t^hóufa t^ǎ nǚ-xáic^ǎ | š^ě š^éi? nǎ j^í k^ǎ? t^hām^ǎn t^{ǒu} š^ě tuǎn t^hóufa t^ǎ/ „kdo je ona dívka s krátkými vlasy (kdo je ona dívka, co má krátké vlasy)? Která? Ony jsou všechny s krátkými vlasy (ony všechny mají krátké vlasy)“ (v. 45).

Poznámka I. V některých případech je možno mezi podmět a subst. trvalé příslušnosti vložit /t^ǎ/. Podst. jméno nebo zájmeno, jež bylo původně podmětem, se tu stává jakoby bližším určením podstatného jména trvalé příslušnosti. Srov. věty: /t^hā pí^c χ^ěn t^à/ 他鼻子很大 „má velký nos“, avšak /t^hā t^ǎ pí^c χ^ěn t^à/ 他的鼻子很大 „jeho nos je velký“ (/pí^c/ 鼻子 „nos“); /è k^ǎ k^ūŋč^hǎ ŋ^ǎ ŋ^ǎ χ^ěn t^à/ 这个工厂窗户很大 „tato továrna má velká okna“, avšak /è k^ǎ k^ūŋč^hǎ t^ǎ ŋ^ǎ χ^ěn t^à/ 这个工厂的窗户很大 „okna této továrny jsou velká“.

Poznámka II. V některých případech je spojení substantiva trvalé příslušnosti a přísudkového slovesa (přídavného jména) již tak těsné, že příslovce (např. také zápornka), jež jinak stojí jen před slovesem nebo přídavným jménem, může stát před substantivem trvalé příslušnosti: /w^ǒ t^ǔc^ǎ p^ù t^hǎ^ǎ/ 我肚子不疼 „nebolí mě břicho“ (/t^ǔc^ǎ/ 肚子 „břicho“, /t^hǎ^ǎ/ 疼 „bolí“), avšak /w^ǒ p^ǐ t^hóu t^hǎ^ǎ/ 我不头疼 „nebolí mě hlava“.

Poznámka III. Někdy se setkáváme s vazbami, jež nelze dobře charakterizovat jako vazby s podst. jménem trvalé příslušnosti, jde však o vazby obdobné: /t^hā c^ǐ sí^ě t^ǎ χ^ěn č^hŋč^hu/ 他字写得很清楚 (= /t^hā sí^ě c^ǐ χ^ěn č^hŋč^hu/ 他写字很清楚, /t^hā sí^ě c^ǐ sí^ě t^ǎ χ^ěn č^hŋč^hu/ 他写字写得很清楚) „píše zřetelně“ (tyto vazby jsou však dobře vystiženy termínem: vazba s jmenným členem zřetelově vymežovacím).

§ 64. Zdvojování slov

Setkali jsme se již s jednotlivými případy zdvojování slov; zde promluvíme o zdvojování různých druhů slov souhrnně.

YD 251

1. Zdvojením měrových jmen (a také jména /řén/ „člověk“) se vyjádří větší množství jevů (při překladu do češtiny tu uijeme neurčité číslovky „všichni“ nebo zájmena „každý“): /řén řen/ 人人 „lidé“, „všichni lidé“, /t^hiān t^hian/ 天天 „každý den“, „každého dne“ (/t^hiān/ „den“ i jiná slova označující dobu nebo místo ve zdvojení vystupují nejčastěji ve funkci určení času nebo místa před slovesem).

YD 252

2. Častější je zdvojování *příd. jmen (adjektiv)*, která zdvojením vyjadřují větší intenzitu vlastnosti (popř. emocionální zabarvení). Zpravidla jsou taková zdvojená adjektiva určenými způsobu, někdy však mohou být i přívlastky i přísudky.

Jednoslabičná zdvojená adjektiva jsme už poznali (viz § 29). Dvojslabičná adjektiva (pokud se ovšem vůbec mohou zdvojovat) se zdvojují tak, že se každá slabika zdvojí zvlášť: /č^hīŋč^hīŋč^hūč^hūč^hŭt^h/ 清清楚楚的 „velmi zřetelně“.

Zdvojená adjektiva přibírají zpravidla příponu /t^h/ 的; některá jednoslabičná zdvojená adjektiva ve funkci určení způsobu mohou však stát i bez přípony /t^h/: /t^hàt^ht^h/ 大大的 /t^hà/ 大大 „ve velké míře“, „velice“; dále je-li dvojslabičné zdvojené adjektivum připojeno za sloveso pomocí /t^h/ 得, /t^h/ 的 se za zdvojeným adjektivem může také někdy vynechat: /t^hā p^hā š^hěč^hīŋ p^hān t^h č^hīŋč^hīŋč^hūč^hūč^hŭt^h/ 他把事情办得清清楚楚的 i /t^hā p^hā š^hěč^hīŋ p^hān t^h č^hīŋč^hīŋč^hūč^hūč^hŭt^h/ 他把事情办得清清楚楚 „vyřizuje záležitosti zřetelně (tj. přesně, spolehlivě apod.)“.

Záporka /p^h/ se se zdvojenými adjektivy zpravidla nespojuje; setkáváme se s ní např. jen ve spojení se zdvojeným adjektivem /χ^hāu/ 好: /n^h p^hū χ^hāuχ^hāu t^h š^hě/ 你不好好儿地写 „nepíšeš dobře“, „nepíšeš pořádně“ a dále ve vedlejších větách podmínkových (ve spojení s nejrůznějšími zdvojenými adjektivy): /n^h p^hū č^hīŋč^hīŋč^hūč^hūč^hŭt^h š^hō, č^hīu m^héi řen t^hīŋt^ht^hŋ/ 你不清清楚楚地说就没人听得懂 „nebudeš-li mluvit zcela zřetelně, nikdo ti neporozumí (nikdo ti nebude rozumět)“.

Jednoslabičná adjektiva zdvojená mívají zpravidla druhou slabiku přízvučnější než slabiku první (zejména jsou-li opatřena příponou /t^h/). Ve čtyřslabičných výrazech (na atónické příponě /t^h/, tj. vlastně na pátou kratičkou slabiku, nebereme zde zřetel), vznikajících zdvojením dvojslabičných adjektiv, bývá plný tón na slabice první a poslední; tón obou slabik prostředních, zejména první, bývá oslaben (srov. Fchě 54 dole).

YD 253

Z dřívějších výkladů víme, že ve funkci určení způsobu nebo komplementu je někdy možno použít jak nezdvojeného, tak i zdvojeného adjektiva. V těchto případech bývá zdvojené adjektivum důraznější (popř. má emocionální zabarvení), srov. např. /j^hū š^hě t^h č^hīŋč^hīŋč^hūč^hūč^hŭt^h/ 要写得清楚 „je <to> třeba napsat zřetelně“ proti /j^hū č^hīŋč^hīŋč^hūč^hūč^hŭt^h š^hě/ 要清清楚楚地写, /j^hū š^hě t^h č^hīŋč^hīŋč^hūč^hūč^hŭt^h/ 要写得清清楚楚的 „je <to> třeba napsat opravdu (zcela) zřetelně“.

Totéž platí samozřejmě i o rozdílu mezi nezdvojeným a zdvojeným adjektivem v přívlastku: /š^hīū χ^hēit^hŋ/ 小黑点儿 „malá (černá) tečka“, /š^hīūš^hīū χ^hēit^hŋ/ 小小的黑点儿 „malinká (černá) tečka“. K používání zdvojených adjektiv v přívlastku třeba ještě poznamenat, že se mohou vkládat mezi numerativ (měr. jednotku) a substantivum nebo mohou stát i před ukazovacím

slovem (číslovkou), srov. /jǐ_k^o kākūqū_t^o řén/ 一个高高的人, /kākūqū_t^o jǐ_k^o řén/ 高高的一个人 „velmi vysoký člověk“, „vysokánský člověk“.

YD 254

Poznámka. Dvojslabičná adjektiva ve funkci přísudku se zpravidla zdvojují jako celek (stejně jako slovesa, viz dále) a nepřibírají příponu /t^o/: /šǎm^o šǎ? šǎm^o šǎ? šuōc^hulai řāη_wōm^on jě kǎusīη_kǎusīη/ 什么事? 什么事? 说出来让我们也高兴高兴 „Co je? Co je? <Jen to> řekni, ať se také (pořádně) rozveselíme“.

YD 255

3. Zdvojovat se mohou i *slovesa*, a to jednoslabičná i dvojslabičná; o jejich funkci byl již podán výklad v § 61, 5. Na rozdíl od dvojslabičných adjektiv se dvojslabičná slovesa zdvojují tak, že se zdvojují jako celek: /šāηliāη_šāηliāη/ 商量商量 „poradit se“, (srov. Fchč str. 54 uprostřed).

Musíme ovšem poznamenat, že nikoli všechna dvojslabičná slovesa jsou schopna zdvojení. Záleží to na způsobu, jak jsou utvořena (např. modifikovaná slovesa se nezdvojují) a někdy je to též věc jazykové zvyklosti.

Pokud se zdvojují jednoslabičná slovesa, bývá druhá slabika obvykle atónická nebo alespoň oslabeně tónická. I ve čtyřslabičných výrazech, vznikajících zdvojením dvojslabičných sloves, bývá druhá polovina takového výrazu daleko méně přízvučná než polovina první; vidíme tedy, že čtyřslabičné výrazy se liší i v přízvukování podle toho, jde-li o zdvojené adjektivum (ve funkci příslovečného určení způsobu nebo komplementu stupně) nebo o zdvojené sloveso.

YD 256

4. Zdvojovat se také mohou *numerativy*, popř. *měrové jednotky*. Do češtiny je nejčastěji překládáme neurčitou číslovkou „všichni“ nebo zájmenem „každý“ (v případě měrových jednotek ovšem ve spojení s vhodným slovem, jímž překládáme měrovou jednotku).

Zdvojený numerativ (měrová jednotka) spolu s podst. jménem, k němuž se vztahuje (podstatné jméno může i chybět, vyrozumívá-li se ze souvislosti), stojí nejčastěji v čele věty nebo před přísudkem (často ve funkci určení místa), přísudku pak ještě předchází příslovce /tōu/都: /čāη_čāη čuōc^ošāη | tōu_jōu šū/ 张张桌子上都有书 „na všech stolech jsou knihy“, /ciān_cian wūc^o | tōu_jōu k^hěren/ „ve všech místnostech jsou hosté“, /pěη_pěηšāη tōu_č^hiān_l^o_c^hě/ 本本上都签了字 „všechny (rozumí se: knihy, časopisy apod., podle souvislosti) jsou opatřeny podpisem“ (/č^hiān-c^hě/ 签字 „podepsat (se), opatřit podpisem“; obj. sloveso) apod.

Předchází-li podstatnému jménu přívlastek, zakončený příponou /t^o/, klademe zdvojený numerativ (měr. jednotku) až za podst. jméno, srov. /pěη_pen_šū tōu_šāu č^hjě/ 本本书都少几页 „v každé knize chybí několik stránek“, avšak /wō_māi_t^o_šū pěη_pen tōu_šāu č^hjě/ 我买的书本本都少几页 „v každé knize, kterou jsem koupil, chybí několik stránek“.

YD 257

5. Zdvojovat je konečně možno i *spojení číslovek s numerativy* (popř. *měrovými jednotkami* i *jmény*, např. /t^hiān/ „den“). Celý výraz je pak zakončen příponou /t^o/的 a může stát:

a) před slovesem jako určení způsobu (/t^o/ v tomto případě můžeme psát také znakem 地). Překládáme „po jednom (jeden po druhém)“, „po dvou (dva a dva)“ atd., podle toho jaké číslovky je použito. Příklady: /k^hěren jǐ_k^o jǐ_k^o_t^o cōu_l^o/ 客人一个一个地走了 „hosté jeden po druhém odešli“; /č^hič^hě liāη_liāη liāη_liāη_t^o kuōc^hy_l^o/ 汽车两辆两辆地过去了 „automobily

po dvou projely (projížděly) kolem“;

b) před podstatným jménem jako přívlastek ve významu „mnohý“, současně však má být k uváděným předmětům obrácena pozornost i jako k jednotlivinám; v tomto případě se numerativy, případně měrové jednotky, spojují většinou jen s číslovkou /ji/一. Příklad: /jì wǎn jì wǎn t^o c^hai sù^hai sùn^hai lai l^o/ 一碗一碗的菜送上来 了 „bylo přineseno mnoho šálků s pokrmu (a byly postaveny jeden vedle druhého, jeden přes druhý apod.)“.

Poznámka. Pokud se zdvojuje spojení numerativu (měrové jednotky apod.) s číslovkou /ji/, číslovka se již popř. nemusí opakovat; vedle /jì wǎn jì wǎn t^o/ 一碗一碗的 je tedy možné také /jì wǎn wǎn t^o/ 一碗碗的, vedle /jì t^hīan jì t^hīan t^o/ 一天一天的 „každý den, každodenně“ také /jì t^hīan t^hīan t^o/ 一天天的

Výklady lexikální a fonetické XVII.

Slovo /tiǎn xīn/ 点心 je takové víceslabičné slovo, kde druhé slabice můžeme stěží přisuzovat nějaký význam. Odtud zřejmě také přízvukování: první slabika tónická, druhá atónová.

Ve slově /xiǎo mǐ/ 小米 „proso“ a obdobně ve slově /tài mǐ/ 大米 „rýže“ bývá morfém /mǐ/ 米 obvykle tónický - případně oslabeně tónický, naproti tomu však ve slově /jù mǐ/ 玉米 „kukuřice“ je v obdobném postavení atónický. Rozdíl v přízvukování by snad bylo možno vysvětlit tak, že ve slovech /xiǎo mǐ/ a /tài mǐ/ je vztah mezi jednotlivými morfémy slov v jazykovém povědomí doposud živý (jde tu o vztah členu určujícího k členu určovanému), kdežto ve slově /jù mǐ/ významový vztah mezi oběma morfémy je daleko méně jasný a obě slabiky tvoří jakoby těsnější jednotu.

YD 258°

YD 259°

